

20. 11. 1951

GÂNDIREA

BCU Cluj Central University Library Cluj

ANUL VII

No. 11

GÂNDIREA

AUTOHTONIZAREA FILOSOFIEI

BCU Cluj / Central DE University Library Cluj

VASILE BĂNCILĂ

Constatam acum câțva timp, cu o gravă și încă sfioasă jubilară, că în câmpul culturii române a apărut, mai ales în vremea din urmă, un mănunchiu de sinteze, din domenii diferite și fără ca la producerea uneia să se fi știut de cealaltă, dar cari toate se vădesc a fi, în fond, expresia matură a unui spirit lăuntric creator, ce ne dă nădejdi că mergem spre întemeierea critică a unei culturi românești originale și complete.

Căci e vorba de sinteze, a căror structură și tendință trădează o legătură din ce în ce mai intimă cu mediul social local. E semnificativ că deunăzi, cu prilejul trist al morții lui Pârvan, un redactor anonim dar avizat, însemna aceste rânduri: „Este de semnalat că paralel cu scrierile lui Pârvan, și însuflețite de aceeași credință, merg scrierile unora dintre filologii noștri și chiar ale unora dintre reprezentanții poeziei și filosofiei noastre. *Getica* este înrudită, ca inspirație, cu rezultatele *Filologiei* lui Alexandru Philippide, cu fondul poeziilor lui Eminescu și cu concepția dela baza *Personalismului energetic* al lui C. Rădulescu-Motru. În toate aceste manifestații ale spiritului românesc, ideia autohtoniei răzbate ca un izvor comun de inspirație. Avem dar înaintea noastră un curent general...”

Fenomenul e, în adevăr, destul de interesant pentru ca să ne oprim asupra-i măcar în treacăt. De la Maiorescu încoace se tot vorbește la noi, sub o etichetă sau alta, cu tendințe diferite, dar întotdeauna insistent, de discordanța între formă și fond, care s'a produs în societatea românească odată cu introducerea zoriță a civilizației Apusului. De fapt, acesta e un proces frecvent în istorie și chiar azi se poate constata aproape la majoritatea societăților de pe glob. Imperiul roman a fost un mare agent provocator de asemenea discordanțe; dominația bisericii catolice, sub

scepstrul spiritual și politic al căreia au intrat rând pe rând atâtea popoare barbare, deasemenea. Imperialismul civilizației occidentale de azi și ofensiva colonială a marilor puteri au dus acest proces până aproape de limita lui geografică.

Și cu toate acestea, din caracterul natural și frecvent al acestui fenomen nimeni nu poate să scoată o concluzie cu caracter normativ. Fiindcă esențialul e acesta : în toate cazurile când o formă s'a impus unui mediu social eterogen, a fost ceva mecanic, steril, iar faptul creației nu s'a ivit decât când forma și mediul au reușit, într'un timp relativ îndelungat, să facă o sinteză. Imbogățirea reală a vieții e deci tot de partea continuității istorice și a spontaneității, în pofida tuturor împrejurărilor istorice, cu cari trebuie să se acomodeze, de cari sunt adesea manevrate, dar cari nu pot niciodată să le înlocuiască în procesul creației adevărate.

Prin urmare, numai când forma cade oarecum la fund sau fondul își integrează forma, apare un nou termen istoric creiator. Acest fenomen pare că prinde să se repete acum la noi. Fondul românesc inițial, un timp contrariat și dezorganizat de năvala formei apusene, începe, cel puțin pe alocuri, să-și revină, să ia cunoștință precisă de el, să stăpânească forma și să creieze în spiritul adânc al lui. Acesta e sensul curentului de autohtonizare a culturii noastre, ceeace e tot una cu întemeierea culturii noastre, fiindcă nu există, prin definiție, decât cultură autohtonă. Nu există cultură, care nu izvorăște spontan. Cultura se poate cel mult creia din nou, dar nu se poate exporta. După aleasa cultură populară, pe care am avut-o în trecut, începem să ne formăm o cultură în sens modern.

Fenomenul de autohtonizare, de care e vorba, deși nu e general, cum se afirma în rândurile citate mai sus, dar e general prin tendința lui. Dacă va evolua normal, e de prevăzut că el va cuprinde odată toate domeniile culturii de la noi. Căci, la rândul său, e interesant să se constate cum această autohtonizare nu se produce și nu înaintează paralel în toate domeniile. Sunt domenii de cultură ce devansează pe celelalte în chestiune de autohtonizare.

Așa, de pildă, întâia care s'a autohtonizat a fost literatura. În prima jumătate a secolului trecut, literații noștri mai mult traduceau și localizau artificial modele apusene, indiferent din ce școală erau, clasice ori romantice, căci problema selecției nu se punea în toată stringența ei. După aceasta însă, au venit literații fondului nostru. Iar literaturii i-a urmat istoria, în acest proces de autohtonizare. De la latinismul în acelaș timp filologic și istoric, s'a trecut la istoricii, pentru cari zestrea istorică și protoistorică a pământului acestuia capătă o valoare. Hajdeu, încă din prima parte a activității lui istorice, a pus problema rolului elementelor băștinașe în formarea neamului nostru. Această teză a fost apoi dezvoltată, sub forme proteice și inspirate, de d-l Iorga, pentru ași găsi fundamentarea monumentală în opera lui Pârvan. După activitatea istorică, a venit întemeierea autohtonă a unei științe românești, în sensul în care se poate vorbi de o știință autohtonă, adică depășirea științei înmagazinate, imitate și aplicate și trecerea la creierea de valori științifice.

Însă dintre toate ramurile culturii noastre, cari au început să fie interesate la procesul de autohtonizare, aceea care se întemeiază mai greu și vine la urmă în această privință, este filosofia. Din acest punct de vedere, s'ar putea asemui domeniile culturii românești, în ultimul secol, cu acel fel de compoziții muzicale, numit de tehnicieni canon, în care diferitele părți nu încep toate deodată, ci li se dă intrarea în chip succesiv.

Această zăbavă, pe care a avut-o filosofia, pentru a se autohtoniza la noi, este, de altfel, explicabilă până aproape de îndreptățire. Căci filosofia, vorbim de filosofia generală, adică filosofia propriu zisă, nu e, în definitiv, decât expresia superlativă a cunoașterii de sine, fundamentată și armonizată. Iar această cunoaștere nu poate veni decât foarte târziu. Eul e întâiu trăit, practic sau liric, și apoi cunoscut. Cunoașterea non-eului se perfecționează înaintea celei a eului propriu. Chiar autocunoașterea individuală, privită numai din punct de vedere moral și practic, ceeace e mult mai lesnicios, și tot e târzielnică și adesea foarte scump plătită. Dar autocunoașterea în ceeace pri-

vește structura sufletească și virtualitățile de reprezentare a lumii, e neînchipuit mai greu de înfăptuit, mai ales dacă se consideră că aici cunoașterea individuală trebuie să meargă mână în mână cu cunoașterea, desigur intuitivă dar efectivă, a colectivității din care faci parte.

Autocunoașterea implică, mai întâiu, o experiență îndelungată, variată, și, mai cu seamă, expresivă, revelatoare. Pentru a face filosofie, trebuie mai întâiu să trăiești. După aceea, trebuie o reflexiune devotată, mesianică, asupra zestrei de viață trăită, realizată. Orice episod de viață conține o filosofie implicată. Dar de aici și până la realizarea și mai ales complectarea și acordarea armonioasă cu sine însuși a acestei filosofii implicate, e o distanță istorică. Filosofia presupune deci într'un fel filosofia, dar dacă se ia în seamă că nici o filosofie implicată nu e unitară și complectă, se înțelege că rolul reflexiunii e cu atât mai mare cu cât, pe de altă parte, e chemată nu numai să mediteze asupra cantității de viață acumulată, ci s'o și modeleze. Deci și în alt sens filosofia trebuie să fie, așa zicând, înaintea filosofiei: pentru ca aceasta să ajungă a se constitui definitiv, trebuie mai întâiu să fie în oarecare măsură efectivă asupra vieții, dând acesteia unitate, caracterizare și largime, fiindcă numai așa, la rândul-i, aceasta din urmă va inspira și va documenta o filosofie armonioasă. Un caracter neprecizat, discordant sau îngust nu va putea niciodată să ducă la o filosofie.

E nimerit deci să spunem că trebuie și o îndelungă trăire și reflexiune, acestea urmând să se întrepătrundă reciproc, să se stimuleze și să se modeleze una pe alta, pentru ca să se ajungă la o filosofie autohtonă. Acest fapt cere un interval istoric de timp, o frământare locală de date, neputându-se importa odată cu formele apusene.

Societății românești îi trebuia deci mai întâiu o experiență lungă și semnificativă, o reflectare susținută asupra acestei experiențe și o organizare mai mult sau mai puțin armonioasă a caracterului vieții sale, pentru ca să poată aspira la o filosofie proprie precizată. Dar acesta e un proces multiplu și trudnic. Iar dacă se mai are în vedere și faptul că, din cauza prestigiului Apusului, a imitării lui pătimase, noi am fost foarte puțin dispuși să ne cunoaștem și să reflectăm pe propria noastră temă, înțelegem de ce autohtonizarea filosofiei în societatea românească se anunță târziu. Orice societate care imită nu poate avea o cultură. Dar mai ales nu poate avea o filosofie. Filosofia izvorăște din aplicarea și fecundarea dictonului socratic: cunoaște-te pe tine însuși.

Iată de ce dintre operele cari apar la noi, cele filosofice, chiar când au o seriozitate în sine, dar aproape întotdeauna n'au comun cu mediul nostru decât, după o observație care s'a făcut, că sunt scrise în românește: filosofie străină în limba română. Totuș și în acest domeniu sunt unele apariții bine vestitoare. Ele sunt oferite, ceea ce era de așteptat, în primul rând din partea acelor discipline, cari ocupă locul intermediar între filosofie și științe, având ceva dela amândouă. Avem o mișcare sociologică. Avem alta pedagogică. Avem câteva apreciable studii critice și istorice asupra filosofiei altora. În toate acestea străbate ceva, ca un ecou uitat, din structura și atitudinea românească. Dar încercările de filosofie generală, cari tocmai ne interesează mai mult aici, sunt cele mai rare. De aceea am salutat, cu o încântare în care era sublinierea unei nădejdi, apariția „Personalismului energetic” al d-lui Rădulescu-Motru.

Dar deși filosofia se autohtonizează anevoie, valoarea ei în economia culturii și vieții noastre colective e cu atât mai mare. Mai ales în momentul evolutiv, pe care l-a dobândit cultura românească astăzi, această valoare se înfățișează cu o stringență particulară.

Filosofia, se știe, prin însăși funcția ei de regalitate sintetică, e chemată să facă unitatea de ansamblu între diferitele ramuri, ce evoluează în bună parte pe linii proprii, ale unei culturi. Aceasta e principial adevărat oricând și oriunde. Filosofia utilizează materialul câștigat de celelalte discipline și totodată le organizează într'o armonie generală și le dă sugestii noi de dezvoltare. Așa fiind în general și în situație normală, când filosofia e constituită, tot așa va fi și la noi. Înșă aspectul istoric particular al culturii românești face încă mai respectabilă această idee a armoniei generale, pe care filosofia poate să o dea culturii noastre.

Filosofia românească nu e încă constituită, abia acum începe acest proces. Celelalte ramuri de cultură s'au întemeiat în majoritate : literatura, arta, o bună parte din științe. Ceeace nu e numai firesc, fiindcă ele implică o maturitate de creație mai ușor realizabilă, dar e și necesar. Căci în toate aceste ramuri sunt cuprinse date latente de filosofie, ideologii vagi și parțiale, și era nevoie ca ele să apară înainte, pentru a da prilej să se cristalizeze temele originale ale filosofiei ce va urma. Vine un timp când s'a creiat un număr îndestulător și variat de asemenea date, când diferite ramuri de cultură au avut o eflorescență durabilă și bogată. Atunci e momentul să apară filosofia, să pună ordine între aceste date — după ce mai întâiu le selectează și le realizează virtualitățile — și să le fecundeze prin raportarea una la alta a ideilor și atitudinilor câștigate în domeniile particulare ; raportare ce s'a dovedit a fi întotdeauna plină de rod. De aici înainte, cultura are nevoie indispensabilă de un regulator care să-i armonizeze părțile și să le mențină fecund pe un fâgaș spiritual organic. E nevoie de o atmosferă sufletească comună, conștientă de ea însăși, și aceasta nu o poate opera decât filosofia. Spontaneitatea în oarecare măsură anarhică, de până atunci, din diferitele domenii ale culturii, care era legitimată fiindcă trebuiau să se creieze datele unei noi culturi încoronată filosofic — și nu e adevărată cultură fără această încoronare — va fi acum armonizată de apariția unei discipline de sinteză, filosofia. Pe urmă, relativa anarhie inițială își găsea, în oarecare măsură, un chezaș în relativa unitate a vitalității primare nediferențiate. Acum manifestările culturale sunt prea bogate și diferențiate, amenințând să iasă din matcă și să ajungă la anarhie propriu zisă, pentru ca acea spontaneitate să mai poată fi lăsată în libertatea ingenuă de la început. E momentul când filosofia capătă un rol organic într'o cultură. Ea devine un fel de prospect spiritual regulator și nu poate vătăma niciodată, dacă e potrivită cu poporul respectiv, ci numai folosi. Căci creația adâncă și mare se împacă cu disciplina, și-o cere chiar. Libertinajul e revendicat, când e revendicat, numai de talentele secundare, îndoielnice ori neoneste. Și apoi filosofia ea însăși evoluează, ceea ce implică postularea unei libertăți, iar această libertate e și mai mare dacă se socotește că evoluția filosofiei este, în parte, determinată de celelalte ramuri de cultură. S'ar zice că prin filosofie celelalte domenii de cultură își creiază propria lor disciplină superioară. Iar disciplina generală, pe care o impune filosofia, nu e exercitată silnic, ci printr'un prestigiu interior. Așa că în cele din urmă ajungem într'o regiune spirituală, în care disciplina se confundă cu libertatea, păstrând privilegiul atributelor fiecăruia : ceea ce e însuș mediul creator al adevăratei creații.

În felul acesta, autohtonizarea temeinică a filosofiei la noi va aduce culturii românești, odată cu consacrarea definitivă, darul pe care nu-l poate face decât o disciplină de augustă autoritate, de care dar simțim atât de mare nevoie de la o vreme și care nu trebuie să mai întârzie mult timp : unificarea lăuntrică a tuturor manifestărilor culturale, rezorbirea disonanțelor și hiaturilor din cultura noastră, prinderea zeloasă și îmbelșugată a tuturor domeniilor de cultură în aceeași horă gravă de creație. E caracteristic că azi intelectualii români se deosebesc prea mult după specialități, ca și când domeniile de cultură ar fi tot atâtea universuri ideale aparte, chiar dacă în fond ei păstrează inconștient anume meridiane comune. În Apus, intelectualii, din orice domeniu ar fi, comunică spiritual între ei prin ideologia de ansamblu. Căci acolo filozofia autohtonă funcționează de multă vreme.

De la acțiunea liber ordonatoare asupra mădurelor culturii române, filosofia ar trece, cum e și de bănuț, asupra modelării psihologiei societății. Se vorbește azi câteodată de psihologia poporului românesc sau, mai prudent, de „atitudinea” ori „spiritul” românesc. S'au încercat chiar și studii ori simple schițe asupra acestei psihologii. E o întreprindere ce trebuie încurajată, dar azi ea e condamnată, în mare parte, la neizbândă. Pare paradoxal să zicem că o psihologie complectă asupra întregului popor român ar fi o încercare avortată, dar trebuie să se știe un lucru : după cum caracterul individual nu ajunge să aibă o unitate și prin urmare un fel de filosofie, decât după ce reflexiunea a lucrat asupra acestui caracter într'un timp mai îndelungat, nici popoarele

nu pot oferi o psihologie limpede și unitară, până când n'au fost prelucrate de o cultură filosofică. Orice individ care nu se organizează cu ajutorul reflexiunii, are fatal anume contradicții; orice psihologie populară colectivă cuprinde măcar virtualități contradictorii. E adevărat că un individ neprelucrat sau un popor mai aproape de natură, au un fel de unitate biologică, funcțională, acea relativă unitate primară, nediferențiată, de care am vorbit. Dar această unitate, deși poate fi satisfăcătoare din punct de vedere practic, nu se păstrează ca atare decât atât timp, cât e menținută în starea de vag mai mult sau mai puțin inițial. Cultura populară, ce se complăce în contradicții candide estompeate de efluviul vitalității instinctive, se proiectează pe acest vag colectiv. De îndată ce vagul e precizat în linii sigure și complete contradicțiile și golurile apar cu putere.

È o logică mai adâncă aici: aspectul exterior al vieții e discontinuu și adesea contradictoriu. Acomodarea la viață se va face deci tolerând, multă vreme, atitudini și reacțiuni, ele însăși discontinui și contradictorii, înecate în vitalitatea generală unitară. Chiar la indivizii rafinați, dar lipsiți de reflexiune efectivă asupra vieții lor, contradicțiile nu numai că rămân, dar se exagerează până la disparitate. È nevoie să intervină meditația, pentru ca să descopere, sub masa aparențelor discontinui ori contradictorii, fondul unitar adânc și etern al vieții. Să vadă că multe noțiuni, cari par opuse, chiar contradictorii, devin concordante într'o intuiție mai profundă. Și e nevoie să intervină meditația ca, înțelegând unitatea de fond a vieții, să armonizeze și caracterul, îmbogățindu-l și unificându-l.

Fără această operă hărăzită de reflexiune — ceeace e un fenomen foarte rar în plenitudinea lui — viața, individuală sau colectivă, nu poate înfățișa o unitate propriu zisă. S'a vorbit multă vreme, de pildă, de contradicțiile sufletului rus, făcându-se din ele un fel de entitate metafizică esențială, eternă, pentru caracterizarea acestui popor. Mai ales esteții filosofizanți se extaziau în fața acestui fapt și scoteau multe efecte stilistice pe socoteala lui. Era pe timpul primei saturări a Apusului de propria lui cultură, când căuta exotismul oriental; și pe timpul dezamăgirii față de raționalism și al curtării iraționalului, al invaziei slave, timpul generației lui Melchior de Vogüé. În această stare de spirit, se făcea din contradicția slavă un concept în sine și un ideal de cultură foarte invidiat. N'au lipsit chiar filosofi, cari să justifice contradicția pentru sine însăși. Nu împietăm aici asupra subiectului dacă contradictoriul rus e ceva așa zicând aprioric, dat pentru totdeauna. Dar e sigur că asemenea contradicții, mai slabe, mai puțin respectabile și mai puțin ispititoare, se găsesc la orice popor neprelucrat îndeajuns de cultură. Contradicția rusă, considerată în calitate de simplă contrazicere, s'ar putea să nu fie specificul rus, în măsura în care se crede. Proporția ei, misterul, nuanțele, timbrul ei și acea atracție quasihalucinantă, pe care o exercită și în care transpare o sublimă perversiune, ce tocmai constituie instrumentul cel mai propriu al imperialismului inconștient al culturii ruse, s'ar putea să fie mai specifice decât contradicția ca atare, care, în orice caz, trebuie pusă în legătură și cu faza actuală de evoluție a poporului rus.

La Români, e adevărat că există un instinct al ordinei practice și un simț al armoniei sufletești cum rar s'a întâmplat la un popor, care, în definitiv, nu s'a bucurat decât de cultura populară. Dar nu e totuș de ajuns. Necesitatea modelatoare a unei culturi filosofice, care să prelucreze caracterul etnic, să completeze, eventual să facă unele eliminări și, în orice caz, să găsească justificări adânci, ar trebui să fie simțită de toți acei cari gândesc, prematur, să stabilească psihologia generală a poporului român. Natural, aceasta nu împiedică să se constate unele date neîndoielnice ale acestei psihologii sau unele generalități și, mai ales, nu împiedică să se adune materialul necesar. Acestea sunt chiar de dorit. Dar înainte de a se studia această psihologie cu pretenții de a se preciza concluzii complete și definitive, ar trebui să se știe că ea trebuie să fie nu numai studiată, dar și făcută, cel puțin în parte. Poporul român nu are nici psihologia etnografică, consumată în felul ei, nici pe cea cultă. Odată intrat pe calea culturii în stil modern, trebuie să așteptăm și să facem ca această cultură să producă o psihologie nouă, potrivit cu izvoarele autohtonice noastre. Aceasta n'o poate face, în ultima analiză, decât filosofia, concepută nu în sens pe-

dant și inutilă ca un fel de epifenomen social, ci ca o funcție culturală a societății, așa cum s'a întâmplat în Occident. Se poate înțelege psihologia poporului francez, de exemplu, fără rolul pe care l-a avut ideologia filosofică? Chiar această psihologie trebuie studiată mai ales în monumentele, pe cari le-au ridicat marii filosofi precum și în urmările doctrinelor lor. Așa dar, înainte de a avea un suflet românesc modern precizat și înzestrat cu nervuri complete, e nevoie de o activare istorică a funcției filosofice. Desigur, după cum am văzut, nici o filosofie nu se poate crea complet până când acest suflet nu va fi format. Dar aici e o determinare reciprocă, una din acele corelații în cerc interior între cauză și efect, cum găsim multe în procesul fenomenelor vieții. Un lucru e însă axiomatic: filosofia nu va putea avea acest rol de desăvârșire etnică decât fiind o filosofie autohtonă, sau fiind, pur și simplu, o filosofie adevărată.

Dar importanța unei filosofii autohtone pentru teologia românească? E ciudat că nu ne gândim la acest lucru. Există o religiozitate românească. Putem spune tot așa de convinși că există și o teologie românească? Iar gravitatea stă în faptul că, în epoca modernă, însăși religiozitatea e amenințată dacă nu e susținută de o teologie proprie. Vorbeam de intrarea succesivă a variilor ramuri de cultură românească în procesul de autohtonizare. Dar dacă filosofia a intrat la urmă în acest canon cultural, teologia nici că și-a consolidat măcar intrarea. Tradiționalismul firesc religiei a făcut ca teologii noștri, câți am avut, și întreaga cultură religioasă, să nu intre în faza imitării Apusului odată cu celelalte ramuri ale culturii noastre. Ceeace a fost un mare noroc, căci jocul imitării în chestiuni de credință, e întovărășit de primejdii mult mai mari decât în alt domeniu de cultură. Afară de faptul că această întârziere pe vechile-i poziții a culturii religioase române a reținut în albia istorică și o parte din cultura generală românească. Dar azi avem nevoie de o teologie modernă. Românească, însă modernă. Și procesul de imitare la teologii noștri a apărut astăzi. Ceeace a zăbovit un timp, iată că și face față, deși încă timid sau mistificat. Inceputul e mai vechiu, dar azi e vizibil pentru orice observator. Așa se explică nuanțele — ce se îngroașă treptat — de protestantism, la mulți dintre teologii noștri, pentru a nu vorbi decât de acestea. Se poate însă admite o imitare a teologiei altora, chiar și azi când avem mai mult spirit critic, știind că acest fapt duce fatal și la religia altora?

Intrebarea e chinuitoare nu pentru că răspunsul e greu, ci pentru că e greu să asiguri condițiile creiării unei teologii românești. În adevăr, se poate teologie fără filosofie? Intotdeauna teologia a împrumutat de la filosofie ori a creat filosofie pentru uzul propriu. Istoria teologiei nici nu se poate face fără istoria filosofiei. Mai mult, idei filosofice oficiale au intrat uneori chiar în religiozitatea curentă a societății. Cum deci să încropim o teologie românească plecând de la filozofiile străine, pe cari le-am adus la noi? Cum să se producă o teologie în adevăr a noastră, dacă nu e încă o bogată filosofie românească, un mediu de filosofare autohtonă? E caracteristică că și unele sporadice coagulări de atitudini teologice românești au venit din partea celor înzestrați și cu o cultură filosofică, fie în formă literară fie în formă oficială, dar, în orice caz, în legătură cu intuiția realității românești.

Privită și din această lumină, se vede cât a devenit de vitală problema autohtonizării filosofiei românești. Fără această autohtonizare filosofică, teologia noastră va fi condamnată să umble pe căi de împrumut. Să fie oare și ea destinată a trece prin toate fazele pentru a ajunge la autohtonizare, să înceapă întâiu a imita, cum au făcut toate celelalte ramuri ale culturii noastre? Dar cine se leagă că ea se va reconverti, căci aici ispitele sunt mult mai grave, chiar când au un suflet mai vădit străin ori că, și aceasta e mai neliniștitor, nu va ajuta, indirect, la destrămarea religiozității noastre, ceeace, din nefericire, e un proces care, în unele puncte, a și fost pricinuit? Recunoaștem că formularea acestor întrebări are o involuntară morgă poate prea amarnică, dar trebuie să ni se admită că ele cuprind un adevăr așa de volnic, încât se desghioacă dela sine din cătușa raționamentului și călătorește obsedant pe propriile-i picioare. Autohtonizarea filosofiei odată începută, nu mai poate deci întârzia. Ea trebuie continuată și împlinită, nu cu grabă stricătoare, ci cu devotament de închinători,

Devotamentul însă nu ajunge, e nevoie și de mijloace. Cel dintâiu e să avem întreaga conștiință a faptului. Filosofia noastră, întrucât se poate întrebuința azi acest posesiv, să-și pună complex problema autohtonizării, ca o temă de tehnică spirituală, pe care trebuie să o rezolve. E adevărat că filosofiile ce s'au autohtonizat la alte popoare, n'au plecat de la deplina conștiință a faptului, dar nu e mai puțin adevărat că nouă ne poate fi de folos azi această conștiință. Conștiința scopului și metoda nu pot înlocui spontaneitatea creatoare, singura care decide, dar această spontaneitate poate fi înlesnită, condusă ori ignorată și înăbușită. Filosofiei românești îi trebuie conștiința autonomiei de producție, unica normă cu care ar trebuie să fie apreciată, ca să nu se mai întâlnească, deseori, la cei ce se ocupă cu filosofia, o simplă conștiință de localizare, așa cum literatura noastră cultă avea doar acum aproape o sută de ani. Pe urmă, filosofia noastră trebuie să-și dea seama de răspunderea, pe care o are prin importanța ei singulară față de viitorul culturii și societății românești. Această cultură și această societate nu pot intra într'o fază de constituire mai proprie și mai înaltă fără o filosofie autohtonă, afară de faptul că o asemenea filosofie ar avea valoare și ca produs spiritual în sine.

După aceea, perspectiva filosofiei autohtone ar avea mult de folosit din contactul cât mai strâns cu întreaga cultură românească. Am văzut că aproape toate domeniile acestei culturi au luat-o înaintea filosofiei și că ele cuprind date parțiale, începând și vagi de atitudine filosofică românească. Mai ales la noi deci e nevoie ca cel ce se ocupă cu filosofia, altfel decât pentru a fabrica opusculă de o erudiție mai mult sau mai puțin autentică, să cunoască produsele din cât mai multe ramuri ale culturii societății lui și cu precădere acele ramuri, în cari se găsesc cele mai multe depozitări spirituale specifice mediului său.

Dar însăși cristalizările și nuanțele de filosofie românească, atât cât s'au produs, importante mai ales ca anticipări, oferă un mijloc principal în acest proces. Opera onestă de autohtonizare va da mare atenție acestor prime luări de atitudine, mai mult sau mai puțin formale, mai mult sau mai puțin dezvoltate. E o mare greșală că cei ce se ocupă cu filosofia la noi, se ignorează reciproc, uneori voluntar dar de cele mai multe ori fără nici o intenție. În general progresul filosofiei e un progres al asociațiilor, ale întovășirilor sau luptelor de idei, căci filosofia s'ar putea defini, într'o privință, o știință a discuției. Cu atât mai mult la noi, unde temele de filosofie autohtonă se oferă așa de greu. Când o asemenea temă apare formulată conștient de cineva, ea trebuie utilizată. Discutând atitudinea filosofică luată de un ostenitor în acest domeniu anevoios, numai să fie o atitudine, cât de timidă, și nu o simplă eșafodare născută moartă de materialuri erudite, folosul pentru autohtonizare poate fi îndoit : constatarea greșelilor, a incongruențelor, prin urmare sugestii de ceace nu trebuie să faci pe deoparte, exploatarea unei directive fecunde nimerit prinse, pe dealta. Aici închipuitele altitudini sceptice ori de un occidentalism dubios și suficient, cari nu se opresc să contemple ceace apare în ogorul local, sunt mai condamnabile ca oriunde. E vorba doar de procesul, sanct în felul său, al întemeierii eroice a unui nou ethos rezolyat filosofic. Și trebuie să fim fericiți când ni se dă un întâiu monument constituit de filosofie românească, așa cum e de fapt „Personalismul energetic”. Ar trebui să utilizăm acest caz, să-l comentăm pe larg, pentru a revizui mișcarea filosofică românească și a o dota cu zestre nouă de autohtonizare : cu acest prilej, prin sugestie directă sau contrară, ar odrăslî noi atitudini și procesul, de care ne ocupăm, s'ar fierbe mai fecund.

Mai presus de toate însă, izvorul cel mai bogat și mai autentic al autohtonizării filosofiei e spiritualitatea rustică a poporului român. Și aici atingem mijlocul cel mai însemnat pentru ceace ne interesează. Cunoașterea cât mai directă, mai adâncă și mai complectă a acestui suflet popular, afundarea intelectuală în taina lui istorică, va da în acelaș timp materialul și sugerările cele mai prețioase pentru o filosofie autohtonă. Căci filosofia poate pune armonie între datele prime oferite, le poate îndrepta și complecta, poate găsi unitatea ideală, în care ele se valorifică, dar nu le poate inventa ea însăși. În ultima analiză, filosofia e, în foarte mare parte, debitoarea unor date aproape instinctive.

Filosofia, vorbim întotdeauna de filosofia generală sau întrucât e în legătură cu filosofia generală, căci aceasta e filosofia autentică, nu e atât cât se crede obișnuit o chestiune de adevăr absolut, cât o supremă acomodare spirituală, activă, la realitatea ca atare. Deaceia filosofia e întotdeauna în legătură cu individualitatea celui ce a creat-o, mult mai adânc decât s'ar părea la prima vedere. Am putea spune că filosofia e un fel de sublimare maximă a unei flore sufletești locale, atât individuale cât și colective. Filosofia vine deci dinăuntru, din zestrea cea mai adâncă și mai caracteristică a sufletului local. Așa e cu toată cultura privită în general, dar mai ales cu filosofia, care e cheia ei, mult timp implicată, apoi realizată formal.

Ne amintim cum, în secolul trecut, problema limbei românești și a literaturii n'au putut fi rezolvate până nu s'au descoperit izvorul și în acelaș timp îndreptarul culturii poporane, din cari au sorbit după aceea apă vie. Toate aluviunile artificiale ale școlilor filologice instituite peste realitatea locală precum și imitațiile literare, s'au mistuit în fața prospețimei specifice adusă de cultura poporană. Dar asemenea aluviuni artificiale, deși în mai mică măsură și trecând aproape neobservate, au venit și din partea filosofiei. În bună parte mai vin și azi. O filosofie de import e însă, după cum s'a putut vedea, o adevărată erezie, atât teoretică cât și practică. Teoretică, pentru că o filosofie de import nu e nici măcar filosofie. A spune filosofie autohtonă e așa de adevărat, încât atributul devine în fond de prisos, e tautologic. Din punct de vedere practic, pentru că contrariază și falsifică poporul, presupunând că o asemenea filosofie poate fi efectivă asupra lui.

Și în acest domeniu deci drumul autohtonizării depline trece prin sufletul popular. Acolo vom găsi cele mai însemnate teme inițiale ale filosofiei românești, acolo e tot ortodoxismul românesc, ce va trebui să intre ca element de frunte în ideologia filosofică românească. Fiindcă doar nu la paznicii oficiali ai ortodoxismului nostru vom găsi adevărata structură a acestuia. Dealtfel, în popor avem remedii, ce trebuie descoperite și prelucrate, aproape pentru întreaga noastră viață. Simțul legalității adânci, care e în popor, poate fi luat ca punct de plecare pentru disciplina morală a societății; bunul simț popular e un model pentru viața politică. În trecutul apropiat, aceeaș viață populară a dat puțința să se întemeieze întreaga noastră cultură literară. Totul e să cunoaștem, să valorificăm și, mai ales, să nu pervertim aceste avantagii ale sufletului poporului nostru. Filosofii români, la rândul lor, pentru a nu fi amenințați de sterilitate sau de incongruență, trebuie să studieze și să se lase inspirați de cultura specifică a acestui suflet popular, cel puțin în aceeaș măsură, în care o fac față de filosofiile Apusului. Din fructificarea mai ales a atitudinilor filosofice implicate în cultura noastră poporană, concepută în sensul cel mai larg, într'o conștiință care e în acelaș timp în curent cu gândirea Apusului, va ieși autohtonizarea definitivă a filosofiei românești. În felul acesta, sufletul popular se va fi dovedit încă odată izbăvitor, cum s'a dovedit în repetite rânduri în trecut. Tot el ne va scăpa și de erezia filosofică.

CIȘMIGIU DE TOAMNĂ

DE
ION PILLAT

d-nei Eliza Brătianu

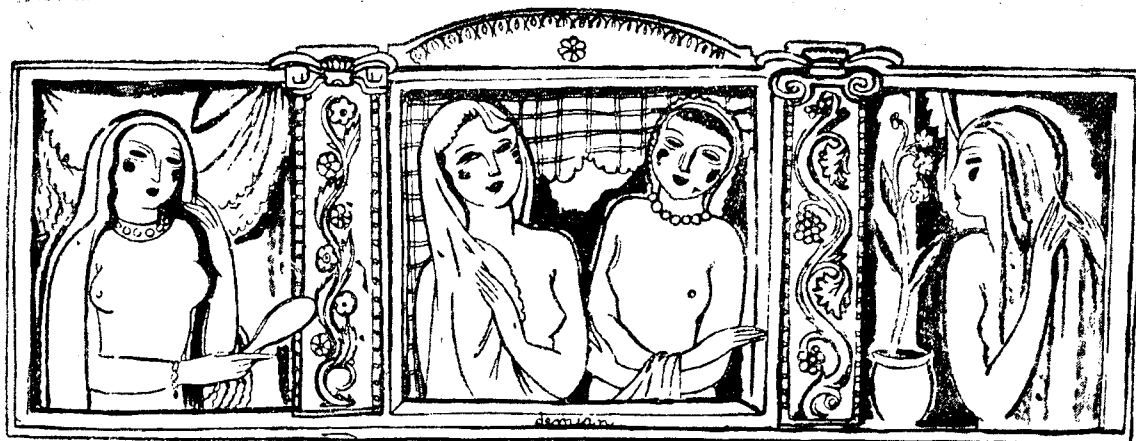
Verde nou al primăverii, roș al florilor de vară,
Toamnă, galbenul din frunza ta târzie mi-e mai drag —
Fie că 'n velinți tăcute inimi de-aur le presară,
Fie că foșnește 'n taină mătășosului tău steag.

Zi senină, zi rodită ca o poamă de lumină,
Câtă floare prea de vreme scuturată te-a dorit
Să te pot culege astăzi cer și suflet și grădină —
Cișmigiule de toamnă, de-amintire biruit.

De pe podul ce oglindă arcu 'ntins al pietrii sale
Peste apa unde lebezi dorm pe teiul tremurat,
Cine m'a chemat pe nume, cine m'a oprit în cale? —
Umbra ta de altădată și un ram îngândurat.

Verde dor al primăverii, foc al dragostii din vară,
Toamnă, părul de-aur moale al iubirii mi-e mai drag
Când strivesc și ani și zile ce covorul tău presară
Și 'mi foșnești a moarte 'n suflet, mătășos și galben steag.

T Ă C E R E

DE

MARIA BOGDAN

Sai în grădina ta singur
Și ziduri groase, 'nalte pân' la cer,
In jurul tău au început să crească
Și-ai pus tăcerea la poarta ta străjer.
Eu am rămas afară
Rugând tăcerea să vorbească.

Imi plec urechea la pământ și-ascult,
Dar nu s'aude niciun glas.

Toate sunetele

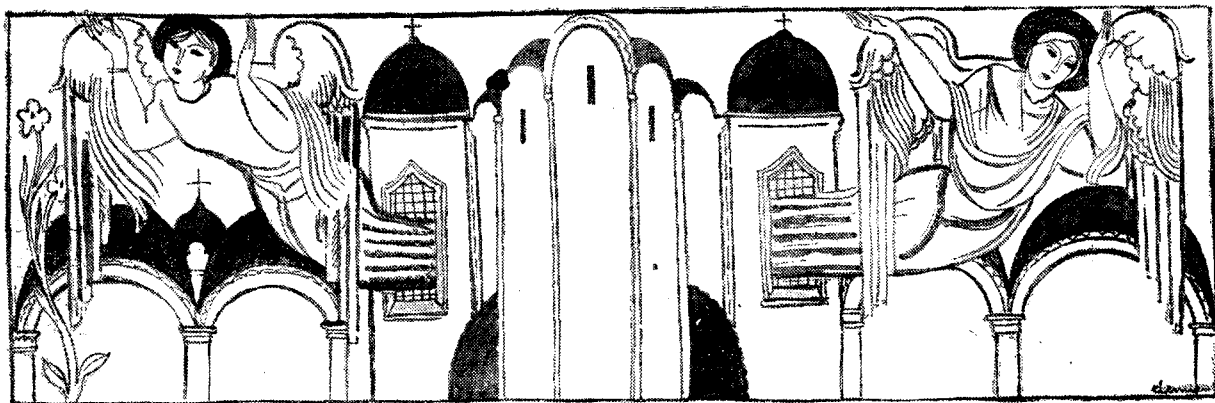
Dincolo de ziduri au rămas.
Ascult și-mi plec urechea la pământ,
Cu unghiile-l scormonesc,
Măinile mele spre tine s'apleacă,
Țărâna ta o risipesc în vânt
Săpând în tine ca într'o fântână seacă.

Dar picături de sânge-mi curg din rană.

Pupilelor mele

Le dau, demult, mereu aceeaș hrană,
Măinile mele zadarnic tot sapă —
Nu isvorăște un picur de apă.

MÂNTUIREA LUI-ARTEMON

DE
DAMIAN IȘTĂNOIU

Fratele Alexe ducea o viață care nu-l îndreptăța să nădăjduiască a fi primit în rândurile călugărilor — decât poate mai spre bătrânețe, când mintea se coace și omul se mai cotorosește de unele apucături. Ce-i dreptul, era el fratele Alexe băiat harnic, ascultător, bun la strană și chiar îndrăgostit de viața mănăstirească; păcatul lui însă era că-i plăceau unele lucruri pe care tinerețea le cere fără să țină seamă dacă omul poartă surtuc sau rasă, dacă trăește în iureșul vieții sau pusnicit în vreun schit. Toate sfaturile duhovnicilor, toate amenințările și pedepsele starețului n'au fost în stare să-l abată dela păcatul trupului. Și aceasta nu pentru că era îndărătnic cu firea, ci din pricină că nu se putea stăpâni. E drept că nici el nu-și prea pune în minte să ia drumul sfințeniei chiar din timpul uceniciei.

Dela o vreme, văzându-i neputința de a-și înfrâna poftetele, starețul și duhovnicii s'ar fi mulțumit din partea fratelui Alexe să le facă mai pe subt ascuns, ca să nu mai dea prilej de smin-teală călugărilor și de vorbă mirenilor. Căci de câteori n'a venit el de prin satele vecine cu capul spart și cu veșmintele rupte, ba și cu proces-verbal încheiat de jandarmi! Iși da și el seama că e mai bine să-și ascundă păcatele, și chiar așa se trudea să facă. Il încurca însă diavolul în cursele lui și le făcea câteodată de se ducea vestea...

După fiecare posnă, fratele Alexe se căia din toată inima și se ferea o vreme, câte odată destul de lungă, să mai cadă în cursa vrășmașului. Și tocmai când soborul nădăjduia că e pe cale să se îndrepteze atunci o făcea mai cu vârf.

— Ți-ai greșit calea, băete! — îi zicea starețul obosit de atâta așteptare zadarnică. Cu astfel de călugări se duc de râpă mănăstirile.

Atunci fratele Alexe lăsa capul în jos, rușinat și răspundea amărât:

— Cinstite Părinte, tae-mă, spânzură-mă, — eu ăsta sunt. Altul din mine nu pot să fac nici eu — oricât m'aș căsni; nu puteți să faceți nici Sfinția Voastră — oricât m'ați muștra și m'ați pedepsi...

În fața acestui răspuns starețul înălța din umeri și-i da pace. Ca să-l alunge din mănăstire nu se îndura, căci avea și multe părți bune și tot credea că odată și odată are să se îndrepteze — mai ales că el însuși dorea aceasta. Călugăr însă nu-l făcea. Așa, au fost învredniciți sfântului chip frații care au intrat în mănăstire odată cu el — chiar și cei betegi. S'au călugărit și alte rânduri mai noi, și Alexe tot frate a rămas. Atât de multă ucenicie făcuse că atunci când se

vorbea de el era deajuns să se zică doar „fratele”, că se știa de care frate este vorba. Suferea și el în sufletul lui când vedea că-i iau înainte toți, dar ofta și tăcea, căci, deși începuse a-i cărunți tâmplele, de rele tot nu se lăsa.

Dela o vreme, sătul de atâta frăție, a rugat Alexe pe stareț, cu lacrimi în ochi, să-i erte slăbiciunile și să-l călugărească. Starețul înțelese suferința lui, dar îi era teamă ca nu cumva dracul să-i dea luptă și mai crâncenă după ce s'o face călugăr. Dar fiindcă se putea întâmpla și dimpotrivă, adică fratele, odată călugărit și-ar da seama că are o răspundere mai mare înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor și deci ar pune mai multă trudă pentru îndreptare, — îi încuviință rugăciunea, cu condiția să dea mai întâi făgăduială în fața consiliului duhovnicesc că are să pună început temeinic de viață călugărească. Lucru pe care Alexe îl făcu din toată inima — ba de-aceia chiar și zăpăci la mâna starețului.

II

La mănăstirile de călugări tunderea în monahism a fraților nu se face cu atâtea pregătiri și cu atâtea pompă ca la mănăstirile de maici, dar fiindcă fratele Alexe era vestit până dincolo de vecinătățile mănăstirii, în ziua rânduită pentru călugăria lui veni lume multă, mai ales că era și zi de sărbătoare, — „ca să vadă și astă minune”....

În această zi, atât de așteptată și atât de însemnată pentru el, căci câteva molitfe îi vor lua dreptul la „viață”, fratele Alexe veni la biserică având înfățișarea unui om împovărat. Lasă că era și obosit de privigherea de peste noapte și de îndelunga povățuire a bătrânului ieromonah Dometian, duhovnicul său, dar își da și seama că ia o sarcină pentru care a făgăduit atât de mult că o va purta cu toată cinstea cuvenită. Iată-l dar în tinda bisericii tăcut și umilit, așteptând clipa să fie chemat. E mic de statură, capul cam lătareț, ochii negrii, nasul cârn, buzele carnoase, părul negru, barba neagră și frumoasă, având mici goluri la încheeturile fălcilor. Are treizeci și doi de ani, dar înfățișarea de acum îl arată cu zece ani mai mare. Călugării care trecură pe lângă el îl priviră — care cu bucurie că însfârșit i-a venit și lui rândul, care zâmbind cu tâlc, pe semne pentru aeru-i atât de schimbat. Tot așa și mireni.

În timpul ceasului al treilea, fratele Alexe fu luat din tindă de către duhovnicul său și dus la strana egumenească pentru a primi binecuvântare dela stareț. Apoi făcu mătâniile cuvenite pe la icoane și în mijlocul bisericii, și după ce își ceru iertare dela călugări aplecându-se în dreapta și în stânga, precum și către strănile cele mai de jos, se întoarse iarăși în tindă. După Vohodul cel mic al sfintei liturghii, veni din nou duhovnicul și-l desbrăcă de haine lăsându-l numai într'o cămașe lungă și în ciorapi noi de lână. Apoi îl luă sub mantie și-l duse înaintea ușilor împărâtești, în vreme ce cântăreții, purtând în mâini făclii aprinse, îi cântau pe glasul al cincilea: „Brațele părintești sărguește a le deschide mie, că cu defăimare pre a mea viață o am cheltuit. Spre bogăția cea necheltuită a îndurărilor tale căutând, Mântuitorule, nu trece cu vederea inima mea cea rătăcită, pentru că Ție Doamne, întru umilință strig: greșit-am, Părinte, la cer și înaintea Ta!”

Pe fratele Alexe îl trecură lacrimile, ceea ce se întâmplă și altor călugări și mireni din cei de față.

Părintele stareț, deși gârbov de ani, din care pricină nu mai slujise de o vreme, găsi de cuviință să ia mare osteneală și să călugărească însuși pe fratele Alexe. Socotea bătrânul că dând o mare însemnătate actului călugăriei, fratele se va pătrunde și mai mult de făgăduința ce va face înaintea altarului.

Când ajunse să-i pună întrebările scrise în Molitfelnic, arhimandritul se uită țintă în ochii fratelui și-i zise prevenitor:

— Ia seama bine la ce te întreb și răspunde din toată inima ta și din tot cugetul tău!
Fratele se roși, dar se simți destul de tare în hotărârea lui.

Și starețul începu să-l întrebe din carte :

— „De cei ai venit, frate, căzând la sfântul Jertfelnic și la această însoțire?”

— „Dorind viața pustnicească, cinstite părinte”, — răspunse Alexe repetând după duhovnic.

— „Cu socoteală de bunăvoia ta te apropii către Domnul?”

— „Așa Dumnezeu ajutând, cinstite părinte”.

— „Te vei păzi pre tine întru curăție și întru întreaga înțelepciune și cucernicie?” — mai întrebă starețul privindu-l aspru pe dedesubtul ochelarilor.

— „Așa, Dumnezeu ajutând, cinstite părinte” — răspunse Alexe cu curaj.

„Ca mâine o să-l vedem venind dela sat cu vre-o coastă ruptă” — își șoptiră călugării dându-și coate. Iar mireni îi rupeau găturile tot sucindu-se să vadă unele „persoane” și își șopteau între ei : unde o fi... cutărică să-l auză!

— „Vei răbda tot necazul și strâmtorarea vieții celei singuratice, pentru Impărăția cerurilor?” — puse starețul cea din urmă întrebare.

— „Așa, Dumnezeu ajutând, cinstite părinte”.

— Vezi, frate Alexe, până la ușă să uiți ce-ai făgăduit acum înaintea lui Dumnezeu! — se adresă arhimandritul către frate, amenințându-l cu degetul.

— Așa, Dumnezeu ajutând, cinstite părinte, — răspunse Alexe, crezând că-l întreabă tot din carte.

Călugării cari auziră se umflară de râs, gândind : aici ai fost bine, frate Alexe ; iar starețul și cu duhovnicul zâmbiră și ei.

După ce-i mai ceti câteva rugăciuni, arhimandritul îi luă mâna dreaptă și-i o puse pe Evanghelie.

— „Iată Hristos nevăzut aici stă de față! Vezi că nimenea pre tine nu te silește a veni la acest chip. Vezi că tu de bună voe dorești logodna marelui și îngerescului chip!”

— „Așa, cinstite părinte, de bună voe” — răspunse fratele emoționat.

Apoi starețul luă foarfecele din mâna ecleziarhului și tunzându-l cruciș, zise :

„Fratele nostru Artemon își tunde părul capului său : In numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Să zicem toți pentru dânsul : Doamne miluește!

Și după regula din moliftelnic îi dete pe rând : culionul — întru coiful nădejzii de mântuire ; sandalele — spre gătirea Evangheliei păcei ; mantia — spre podoabă de nesticăciune și curăție — și celelalte. Iar la urmă de tot îi dete făclia aprinsă glăsuind mai cu putere :

„A zis Domnul : Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă lucrurile voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru cel din ceruri”.

Artemon simți fiori în trup, iar starețul, pătruns și el, urmă cu glas înecat :

„Doamne Dumnezeul nostru, du pre robul tău Artemon în dumnezeasca ta ogradă. Curățește-i cugetul de trupeștile poftes și de deșarta amăgire a vieții aceștia și-i dă neconținut a-și aduce aminte de bunățile gătite celor ce te iubesc pre tine și s’au răstignit în această viață pentru împărăția ta...”

După sfârșitul liturghiei, arhimandritul luă la el pe noul călugărit și-l sfătui, în fața duhovnicului Dometian, cu vorbe dela el, amestecate cu altele din rugăciunile pe care le cetise în biserică :

— Ia seama, fiule Artemoane, — îi zise el, că grea juruință ai pus înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. Și tare mi-e teamă că n’ai s-o poți ține, și atunci păcat voiu avea și eu, că ți-am cunoscut slăbiciunile și totuș te-am învrednicit sfântului și îngerescului chip. Deci, frate, curățește-te de toată întinăciunea sufletului și a trupului, făcând sfințenie întru frica lui Dumnezeu. Leapădă dela tine îndrăsneala obiceiului lumesc. Când poftele trupului te împresoară, vezi ce au făcut sfinții cuvioși și fă și tu asemenea lor. Cetește mai ales viața cuviosului Martinian, cel ce mult a fost ispitit de femei și ia pildă de întărire dela el. Ascultare să ai către toți și fără cârtire. Întru rugăciuni fii îngăduitor, întru privigheri nu pregeta, întru ispite nu te desnădăjdui, întru postire nu

slăbi, întru neputință și boală nu te împruțina. Păzește-te și de viclenele gânduri, pentru că nu va înceta vrăjmașul să-ți aducă aminte de viețuirea cea mai dinainte și să-ți facă urâciune pentru îmbunătățita petrecere. Să nu te gândești nici la rude, nici la cinstea lumii. Iar de sărăcie, au de pătimire, au de defăimarea oamenilor — să nu te scârbești. Pentru că însuși Domnul a zis : „De voește cineva a veni după mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea sa și să-mi urmeze mie”.

Ți-am dat un nume pe care nu-l mai poartă nimeni în mănăstirea noastră și, după cercetările mele mai dinainte făcute, nici în mănăstirea vecină nu se află vreun călugăr cu acest nume — aceasta fiindcă mi-a fost teamă că patimile trupului îți vor birui tăria sufletului și atunci să nu greșescă oamenii a socoti altuia fărădelegile tale. Ai înțeles, Artemoane?

— Am înțeles, cinstite părinte!

— Ș'ai să urmezi întocmai sfaturilor mele?

— Chiar așa, cinstite părinte!

— Și cam câtă vreme? — întrebă duhovnicul râzând.

— Toată viața mea, cinstite părinte! — răspunse Artemon cu mare hotărîre.

III

Două săptămâni trecuseră dela călugărirea fratelui Alexe, acum cuviosul Artemon, și dragostea lui pentru noua viață nu se împruținase. Dimpotrivă. Se simțea tot mai mulțumit și mai fericit. Urma regulat la biserică, își făcea pravila după cuviință, mânca potrivit, dormea potrivit, vorbea puțin și era stăruitor la orice ascultare.

Cetirea mai cu luare aminte a cărților sfinte îi deschise sufletul pentru o mai mare dragoste către Dumnezeu. Câteodată simțea chiar trebuință să mărturisească și altora această dragoste a lui pentru Ziditorul lumii, și fiindcă în oameni nu prea se încredea, îmbrățișa câte un brad sau mângâia câte un dobitoac din cele necuvântătoare și le spunea că iubește pe Dumnezeu și că e tare îndrăgostit de viața călugărească.

Bătrânul Dometian era mulțumit de purtarea lui Artemon. Vedeau cu bucurie cum îi ascultă sfaturile și cu câtă dragoste urmează el așezările călugărești. Și bucuria bătrânului era cu atât mai îndreptățită cu cât la început se temuse ca fiul său duhovnicesc, din pricina prea multor făgăduințe pe care le făcuse, să nu înceapă o viață prea aspră din care ar fi putut să cadă și mai rău decât înainte. Pentru a întâmpina astfel de lucru el căutase cu dibăcie în cuvinte să mai îmblânzească sfaturile starețului, dându-i să priceapă că e mai bine pentru călugăr să urmeze calea de mijloc, ca să nu cadă mai rău din pricina unor prea mari nevoințe.

Duhovnicul a fost destul de lămurit în sfaturile sale, ca Artemon să-l înțeleagă. Dragostea acestuia pentru Dumnezeu însă, și un dor din ce în ce mai fierbinte pentru o viață călugărească înaltă, îl îndemneau să urmeze tocmai dimpotrivă. Iar faptul că vreme de peste două săptămâni nu se abătuse nici o cirtă din calea cea bună, îi da curaj să-și creadă minții că va putea și mai mult decât atâta.

Stăpânit tot mai puternic de aceste gânduri, Artemon luă Viețile Sfinților și se apucă să citească din nou pe ale celor mai însemnați dintre cuvioșii pusnici de demult, ca să vadă dacă și în ce fel ar putea să le urmeze. După multă cetire și după îndelungă chibzuire, — amărât uneori că locurile pe unde trăește el nu se aseamănă cu acelea pe unde au sihăstrit marii cuvioși; bucurios alteori când afla că multe din nevoințele lor îi erau și lui cu puțință, — rămase la cuvintele pe care le-a auzit din văzduh cuviosul Arsenie cel Mare, după ce fusese înștiințat că împăratul Arcadie, fostul său învățăcel, umblă să-l omoare : „Arsenie, fugi de oameni și te vei mântui”.

„Iacă și eu am să fug de oameni!” — își zise cu curaj Artemon. Și luându-și toiagul plecă în munte să găsească o peșteră în care să petreacă până la moarte, sau cât o voi Domnul, așa cum a petrecut cuviosul Teodosie începătorul de obște, Eftimie cel Mare, Sava și alții.

Trepadă el prin muntele din spatele mănăstirii ceasuri întregi, cercetând scobiturile de prin stânci, pe care le știa și mai descoperind și altele neștiute. Cea mai încăpătoare era la poalele muntelui, lângă drum. Dar Artemon n'o găsi a cătării, căci prea era în văzul oamenilor. Altă scobitură o află el în fundul unei prăpastii. Ca loc de singurătate era minunată, dar fiind prea dosnică nu pătrundea la ea nici o rază de soare. Lui Artemon nu-i veni la socoteală, căci, gândi el: „Ce folos pentru sufletul meu, dacă voiu putrezi aici în două luni fără să mă fi mântuit?” Dorința lui era să găsească o peșteră scobită în peretele unei stânci înalte și prăpăstioase, la depărtare de pământ, așa cum a avut sfântul Sava și cuviosul Eftimie cel Mare. Și tot căutând el, Dumnezeu îi împlini gândul. Căci chiar la mijlocul unei prăpastii uriașe descoperi o scobitură, nu adâncă, acoperită în partea de jos cu mușchiu și umbrită de un brad pipernicit ce se pripășise acolo printr'o minune a firii.

„Asta e pentru mine!” — strigă Artemon frecându-și mâinile de bucurie.

Dar scobitura era departe și de pământ și de malul stânței și nici o cărare nu ducea la ea, niciun mijloc dela Dumnezeu pentru a răsbii până acolo. Artemon își făcu planul să lege o frânghie țeapănă în creasta muntelui și să se coboare pe ea — mai întâi cu uneltele trebuincioase pentru a mai adânci peștera, și a doua oară cu buclucurile ce va găsi cu cale să-și aducă dela chilie. După ce se va așeza în peșteră va lega altă frânghie cu un cap înlăuntru iar celălalt de care va acăța un coșuleț, să vie în jos până la pământ. In coșuleț va primi tainul de pâine pe care i-l va aduce un frate dela mânăstire și apă pentru băut într'o sticlă. La caz de mare sete se va coborî el pe frânghie, așa cum făcea și cuviosul Sava. Bineînțeles că atunci când se va învrednici dela Dumnezeu să-l hrănească pasărilor cerului, nu va mai avea trebuință de pâinea dela mânăstire... Și în mintea lui, Artemon chiar văzu cum vine un corb mare și frumos, aducându-i pâine în plisc, ca odinioară cuviosului Pavel Tebeul... Și sufletul lui fu cuprins de bucurie foarte mare când se gândi ce liniștit are să trăiască în această peșteră, neavând altă grijă decât să cânte laude Celui prea înalt și să se mântuiască.

Iată însă că alt gând sosi pe loc să-i turbure bucuria: „Dar dacă o scăpa frânghia din legături sau chiar s'o rupe cu mine și ouu cădea în prăpastie, înainte de a fi mântuit, cu ce am folosit sufletului meu?” — își zise el. Și adânc mahnit plecă să-și caute alt loc de pusnicie.

Dar mânăstirea lui trecu repede când își aminti că văzuse cândva, mai la poalele munților, în apropierea locurilor cu smeură, o minunată scobitură într'un mal. Și de bucurie mare ce-l cuprinse, începu să cânte din antifoanele glasului al cincilea: „Viața pusnicilor fericită este: a celor ce se întraripează cu Dumnezeescul dor, a celor ce fug afară de lumea cea deșartă”. Când dădu peste smeura pânguită, Artemon se bucură și mai mult că va avea în apropiere de peșteră și hrană pentru ticălosul de trup.

Insfârșit, după atâta treapadă, și după atâtea dibueli, găsi și peștera cea rânduită de Dumnezeu, așa gândea el, să-i fie sălaș de sihăstrie și de mântuire. Era o scobitură făcută dela fire în coada unei stânci, având la gură o lărgime ca de un cot și jumătate, iar înlăuntru — Dumnezeu știe cum o fi fost! căci Artemon încă nu căutase. In fața acestei peșteri, crescuseră pâlcuri mari de fagi ferind-o de privirea oamenilor cari întâmplător ar fi trecut pe acolo, și de jurîmprejur mușchi moale de iarbă ce răsărea, creștea și putrezea pe loc, căci coasa încă nu ajunsese până aici. Fiind cu gura către miazăzi, și soare avea peștera, căci razele se strecurau când printre pâlcurile de fagi, când se îngrămădeau pe deasupra lor și se opreau drept în gura ei. Artemon își aduse aminte că o să-i trebuiască și apă și căutând cu ochii zări un izvorăș ce gungurea potolit din stâncă, la o depărtare ca de cincizeci de pași de peșteră.

„Veselitu-m'am întru făpturile tale, Doamne, și întru lucrurile mâinilor tale m'am bucurat” —, începu să cânte cuviosul de multă bucurie ce-i cuprinsese sufletul. Și tolănindu-se pe spate, lângă gura peșterii, prinse a face planuri pentru viața ce cu ajutorul lui Dumnezeu va începe aci...

Are să vie mai întâi cu o sapă să curețe peștera bine. După aceea își va aduce dela chilie o

rogojină, mantia, psaltirea, ceaslovul, cărțile cu viețile sfinților Antonie și Martinian, metaniile pentru canon și poate vre-o strachină de pământ ca să ia apă dela izvor. De mătură, perie, pieptene, prosop... n'are nevoie — că d'aia e pustnic. Apoi se va așeza pe pocăință — spre mântuire. Va ceti, va cânta din psalmii proorocului-împărat, se va închina, va bate mătânii și-și va plânge păcatele. Nu va vorbi cu nimeni și nu va primi în peșteră pe nimeni, — oricare ar fi...

Aci Artemon își aminti de pățania cuviosului Martinian, a Sihastrului Necunoscut și a altor pustnici, care s'au înduplecat a primi în peșterile lor femei tinere trimise de Satana ca să-i ispitească și care veneau sub felurite pricini : ba că le-a apucat furtuna în pădure, ba că au rătăcit calea și le-a prins noaptea în pustie și li-e teamă să nu le mănânce fiarele, ba că au mare trebuință de rugăciuni. Cei mai mulți din acești cuvioși au scăpat de ispită chinându-și trupul ; au fost însă și de cei mai neputincioși cu firea care s'au prins în cursele vrășmașului. Astfel că el, Artemon, ținând seamă de pățaniile altora, nu va primi în peștera sa nici picior de femeie, sub nici o pricină, mai ales că-și cunoaște slăbiciunile.

Și tot gândind și plănuiind se văzu cuviosul nostru Artemon ajuns la sfințenie înaltă... când Dumnezeu îl va învrednici cu darul de a face minuni... Și închizând ochii trupului, privea cu ai minții cum vin la dânsul tot felul de : orbi, șchiopi, surzi, slăbănogi, leproși, îndrăciți, muți, — și se întorc sănătoși, binecuvântând pe Dumnezeu... Când se va întâmpla să-l supere vreunul în timpul rugăciunii, nu-i va deschide, ci-l va tămădui strigându-i din lăuntru așa cum odinioară făcea sfântul Antonie : „Omule, ce mă tot chemi? Sunt și eu biet muritor ca și tine. Dacă crezi, roagă-te lui Dumnezeu și te vei tămădui!”

Apoi văzu Artemon cum îl bântue diavolul aruncându-l în trândăvie ca pe cuviosul Zosima egumenul Solovatului ; sau venind în chip de femeie goală ca să-l amăgească ca pe sfântul Ilarion ; ori repezindu-se la el în chip de cocoș mare ca la Pahomie ; sau bătându-l ca pe marele Antonie și el cântând ca și acest cuvios : „De s'ar rândui asupra mea tabără, nu se va înfricoșa inima mea. „Apoi se văzu flămânzind grozav și diavolul îi trimise o cămilă încărcată cu tot felul de bunătăți, așa cum a trimis sfântului Macarie Alecsandrianul, dar el o luă la goană, nevrând nici măcar să se atingă...

Și iar făcea minuni...

Porunca să i se pună masa cu bucatele pe care le dorea, așa cum făcea cuviosul Marcu din Etiopia ; călca peste șerpi și peste scorpii precum odinioară sfântul Antonie încăleca pe crocodili și trecea Nilul ; se răpea de îngeri la cer precum răpit a fost Paisie cel mare ; da cu toiagul și făcea să țâșnească izvoare din piatră seacă, îmblânzea fiarele sălbatece...

Aci Artemon își aminti de cuviosul Florentie din părțile Nursiei, care ținea în chilia lui un urs și cinci oi. Pe urs îl avea ca cioban, căci în fiecare zi se ducea cu oile la iarbă și le păzea de alte fiare. El însă nu va ține în peșteră decât pui de urs și de căprioare... fiindcă sunt mai drăgălași. Negreșit că i-ar plăcea să aibă pentru pază doi lei voinici așa cum avea cuviosul Anin, dar fiindcă pe aici nu sunt astfel de sălbătăciuni, se va mulțumi numai cu un urs și c'un catâr, așa precum avea pusnicul Gherasim dela Iordan. Pe urs îl va ține pentru pază, la gura peșterii, iar pe catâr îl va deprinde să-i aducă pâinea dela mănăstire...

Când Artemon își închipui catărul așteptând la ușa chelăriei cu traista de gât, îl umflă râsul și se ridică repede în capul oaselor. În același timp auzi un fel de mormăit și simți că i se umflă părul. Când își întoarse capul și văzu în gura peșterii doi ochi dușmănoși înfiți într'un groaznic cap de urs, Artemon uită și de minuni și de tot, lăsând culionul, toiagul și o rupse la sănătoasa. Simțind că și ursul fuge după el, întări picioarele și mai sdravăn, căzând prin gropi și împiedcându-se de pietre și de rădăcini. Avea o așa ușurință de picioare cum nu mai simțise el niciodată. N'avu însă timp nici să se mire și nici să socotească aceasta drept o minune. Numai gândul de a-și scăpa viața îl stăpânea acum.

După o goană lungă de căprioară fugărită de câini, tocmai când, sleit de puteri. Artemon

se gândea să se oprească, îi scăpară poalele rasei din mână și se agățară într'un clenciu de rădăcină. Stofa fiind tare, cuviosul fu trântit cu fața la pământ de i se sdruncinără măruntaele și i se făcu întunec înaintea ochilor. Crezând că l-a apucat ursul, își luă rămas bun dela viață, șoptind printre buze : „In mâinile tale, Doamne, încredințez sufletul meu”. Apoi îndată, ca și când și-ar fi luat seama : „Milostiv fii mie, Stăpâne!”

În această stare groaznică fiind, fără să-și ridice măcar capul, Artemone auzea ursul mormăind și simțea cum se pregătește să-l mănânce. I se păru că-l miroase, apoi că-l linge pe picioare și, în cele din urmă, îi auzi fălcile troznind și dinții clănțănind în gură... După clipe fioroase, văzând că ursul întârzie să-l apuce, Artemon cuteză și întoarse capul. Dar, o minune! Rasa agățată de clenci și ursul departe se apropia de peșteră cu mersu-i leneș și greoi.

„Slavă ție, Doamne, slavă ție!” — zise Artemon răsufând cu ochii îndreptați la cer. Apoi luându-o repede spre mănăstire, gândea întru sine : „Aceasta este pedeapsă dela Dumnezeu pentru că m'am trufit cu mintea, eu păcătorul și nevrednicul Artemon. Și intrând în chilie se închină pe la icoane mulțumind Celui dintru înălțime că a scăpat cu viață ca să se poată mai întâi mântui.

IV

Șapte ceasuri se frământă Artemon cu mintea până să ajungă să se încredințeze că ursul dela peșteră n'a fost urs cu adevărat, ci Satana care a vrut să-l sperie ca să nu se mai gândească la pustnicie... „Iii, drace, îmi puseși piedica chiar dintru început!” — zise el scrâșnind din dinți, pe când făcea ocolul chiliei. Și tocmai când să se hotărăscă să plece din nou la peșteră, ca să nu facă pe voia vrășmașului, își aduse aminte că mulți dintre pusnici s'au dus la pustie numai după ce au încercat în mănăstiri toate asprimele vieții sihăstrești : foamea, setea, frigul, ispitele, lupta cu Dracul. Astfel că atunci când au luat calea pustiei erau deprinși cu tot felul de nevoințe și de năluciri diavolești. Și apoi — își mai zise el, mirat că nu s'a gândit mai dinainte — acuma lumea s'a înmulțit și deci nu se mai găesc, cel puțin prin aceste părți, pustii din acelea în care își aflau singurătatea liniștită fericirii pusnici de demult. Astăzi omul scormonește peste tot și urmele lui se văd în tot locul. Și unde mai pui că lumea de astăzi, necredincioasă și iubitoare de bogăție, nu e în stare să priceapă rostul unei lepădări de cele trupești, astfel că el ar putea fi socotit nebun de dus la balamuc, sau un sălbatec bun de privești și de batjocură, iar nicidecum un sfânt. Va mai veni la el Vodă să-i mănânce din pâinea-i uscată așa cum s'a dus împăratul Teodosie cel tânăr la un sihastru din apropierea Constantinopolului, sau Matei Basarab în ostrovul Căldărușanilor?! Atâta rău! Ia să-și facă nevoințele pusnicești mai bine la chilia lui, în mănăstire, unde, orișicât, călugării îl pricep altfel decât mirenii.

Și astfel hotărât, Artemon luă Viața sfântului Antonie și ceti acolo, nu știu pentru a cătea oară, că marele cuvios își odihnea trupul pe o rogojină aspră și chiar pe pământul gol. Socotind că bun lucru a făcut Antonie, Artemon luă îndată buclucurile ce umpleau una din cele două odăițe ale chiliei lui și le îngrămădi în cealaltă. Lăsă aci doar o măsuță goală pe care puse un sfeșnic de alamă, și patericul ; iar în colțul unde avea icoanele opri analogul cu psaltirea și ceaslovul pe el. Metaniile pentru canon pe care le ținea agățate de vârful tablei dela capul patului, le atârână acum într'un cui dela fereastră. În locul patului de fier cu femei zugrăvite pe tablii și cu saltea de lână, așternu rogojina pe care o ținea în tindă pentru șters picioarele ; iar în loc de perne de puf puse la căpătâi două cărămizi pe care le acoperi cu o otreapă veche. Și fiindcă sfântul Antonie mânca odată pe zi pâine cu sare și bea apă, Artemon se hotărî să urmeze și el această rânduială, începând din ziua următoare. Cât pentru somn găsi bun de urmat obiceiul sfântului Antonie care dormea numai un ceas, cu zi cu noapte, zicând că așa se cuvine monahului. Și chiar în acea seară, după ce a mâncat bine, căci a doua zi trebuia să înceapă înfrânarea — și a făcut o mică parte din pravilă, fiindcă era obosit, Artemon s'a hotărât să doarmă numai un ceas, după care să

se scoale și să-și urmeze pravila de unde-o lăsase. Și ca să facă întocmai ca Arsenie, a zis somnului, când s'a lungit pe rogojină, așa cum obișnuia să-i zică și acel sfânt cuvios : „Vino aicea, robule al lui Dumnezeu, dar să nu te zăbovești mai mult d'un ceas...!” Se vede însă că ori somnul nu l-a auzit, sau că el n'avea darul sfântului Arsenie, căci obosit cum era, s'a pomenit a doua zi când la bucutărie suna clopotul pentru mâncare.

Această întâmplare mână pe cuviosul nostru, dar el căută să se mângâie amintindu-și că și sfântul Simeon Stâlplnicul a dormit într'una treizeci de zile și treizeci de nopți. Totuș supărat că diavolul i-a făcut boroboața, nu se mai duse nici să-și ia pâinea dela chelărie, hotărând să nu mai urmeze pe sfântul Antonie, ci pe sfântul Eftimie care mânca numai Sâmbăta și Duminica. Aceasta și în scopul mântuirii, dar și ca să arate Necuratului că el, Artemon, e în stare să-i biruiască uneltirile. Și ca să poată ține această hotărâre amână scurtarea somnului până ce se va obișnui cu nemâncarea. Căci, gândea el, să pornească cu două mari nevoițe deodată nu se poate, căci iar îl biruește vrășmașul.

Când s'a hotărât Artemon să flămânzească cinci zile pe săptămână se întâmplase să fie Luni, deci numai bine putea să ia dela capăt regula sfântului Eftimie. Ziua dintâi a trecut fără multă supărare, căci Duminică seara mâncase cu poftă și cu îndestulare. Marți însă, a început să-l necăjească burta de cum s'a sculat, încât puțin a lipsit să ia „măcar o fărâmiță de anafură”. Dacă a văzut el că se ispitește, a luat tot ce avea în chilie de ale mâncării : dulceață, zahăr, lămâe, macaroane, orez și le-a aruncat pe fereastră la spatele casei. Iar fărâmiturile de anafură uscată le-a îngropat în grădină la loc curat. La biserică a luat numai aghiasmă. Prin grădină se ferea să mai intre de teamă să nu-i facă vre-o poamă cu ochiul. Miercuri noaptea Artemon se simțea așa de slăbit încât cu greu s'a sculat să se ducă la utrenie, iar canonul și l-a făcut mai mult stând pe scaun. Slăbiciunea asta îl făcu să se întrebe dacă n'ar fi mai înțelept lucru să mănânce regulat și să-și facă pravila după tipic, decât să rabde ca un câine fără stăpân și să nu-și poate îndeplini celelalte datorii călugărești. Și... parcă îi zicea mintea că mai bine ar fi așa. Dar fiindcă răbdase trei zile, de ce n'ar mai răbda și pe celelalte două ca să facă pe dracu să crape de necaz!

În dimineața zilei a patra de post desăvârșit, Artemon nu mai simți așa foame, dar îi părură mațele atât de goale de parcă se uscaseră sau se topiseră. Timp de două zile a fost o adevărată zurbă înlăuntru. Îi chiorăiau măruntaele așa de tare încât își strângea rasa la piept, când trecea pe lângă cineva, ca să nu s'audă, și simțea că umblă ceva prin lăuntru — aci mai încet aci se repezea ca o săgeată dintr'o parte într'alta... Iar acumă pace! Se potoliseră și mațele și i se tăiasă și pofta de mâncare. — Slavă Ție, Doamne! — strigă Artemon, făcându-și cruce. Dar când să se ridice de pe rogojină îi păru că se lasă pe picioare străine, atât de slăbit era. O clipă îi veni în minte să mai ia ceva în gură ca să mai prindă putere, dar în clipa următoare îl cuprinse deodată teama că i-s'o fi lipit mațele de șira spinării.

„Doamne, nu lăsa pre robul tău!” — se rugă el închinându-se. Și mai făcându-și putere se duse binișor până la urciur și bău câteva înghițituri de apă rece. Când simți că băutura din izvor se duce deadreptul în stomac se bucură și se mai învioră o leacă. Dar mult îi trebui până să se hotărăscă să se ducă la biserică. Se simțea atât de neputincios, încât îi era teamă să nu cadă pe drum. Se duse totuș abia târându-și picioarele și mai ținându-se când și când de vreun zid sau de vreun arbore ce întâlnea în cale.

Călugării băgară de seamă slăbiciunea trupească a fratelui lor și repede ajunse svonul și la urechile starețului. Acesta, care urmărea cu răbdare viața noului călugăr, luă bastonul și plecă îngrijat să vadă ce e cu Artemon. Îl găsi galben și tras la față, povestind duhovnicului Dometian pricina slăbiciunii lui. Starețul se bucură de statornicia cu care stăruia monahul către viața cea înaltă ; îl mustă însă că n'a luat-o cu oarecare plan, ci s'a pornit așa deodată pe post aspru. Ca pildă de urmat, îi dete pe Iachint — ucenicul cuviosului Doroftei. Acesta mânca de regulă o pâine și jumătate pe zi. Dar atunci când și-a pus în minte să se mântuiască a început să scadă din porție —

azi ceva, mâine ceva, până ce a ajuns dela șapte litre la opt unghii. Așa trebuia să facă și Artemon până ce se va deprinde să mănânce de două ori — și chiar numai odată pe săptămână.

Dar duhovnicul fu de altă părere :

— Eu zic, părinte stareț, că e mai sănătos pentru călugăr să urmeze sfatul sfântului Pimen cel Mare, care fiind întrebat de cuviosul Iosif cât se cade a posti călugărul, a răspuns ca un înțelept : „Este bine ca în fiecare zi să mănânce câte puține, pentru că aceasta este calea împărărească, mai ușoară și mai lesnicioasă, pentru ca mintea să nu se trufească”.

— Bine a zis cuviosul Pimen, răspunse starețul, dar ia spune-mi părinte duhovnice : dacă toți călugării ar fi urmat „calea împărătească”, oare am mai avea vreunul în calendar?

Duhovnicul nu mai zise nimic, iar Artemon puse la inimă cuvintele starețului, și chiar din clipa aceea se hotărî să urmeze cuviosului Iachint.

La puțin ceas după ce rămase singur, Artemon primi vizita fratelui Ion dela stăreție, care-i aduse o pâine atunci scoasă din cuptor, puțină mâncare de verdețuri pe o farfurie și un pahar cu vin. Cuviosul nostru rupse o margine din pâine și începu să clefăie încet, fără să-și dea bine seama dacă îi este foame sau nu. Dar pe măsură ce înghițea, îi creștea și pofta de mâncare, astfel că rupse din pâine câte o margine, câte o margine... până ce înghiți și mijlocul. Și fiindcă astăzi n'avea măsură, urmând ca mâine să scadă porția, intră în grădină și se îndopă cu din toate poamele. Când văzu că n'are unde să mai bage, se înapoe în chilie și se trânt mulțumit pe rogojină.

După câteva clipe, simțind pântecul umflat, Artemon îl dibui cu mâna și găsindu-l cât un țest râse sănătos și dete slavă lui Dumnezeu că nici nu s'a uscat și nici de șira spinării nu s'a lipit. Puțin mai târziu însă simțind dureri înlăuntru, vru să se ridice de jos, dar o înjunghetură puternică îl făcu să dea un țipăt și să cadă înapoi pe rogojină.

Când veni fratele Ion să ia farfuria și paharul, găsi pe Artemon perpelindu-se prin toată casa cu genunchii strânși între mâini. Speriat, fratele chemă pe vecini, apoi mai veni și alții, dar toți se uitau neputincioși că nu știau ce să-i facă. Numai Antim bolnicerul, crezând că pătimașul e răcit, încălzi cărămizi și i le puse pe coapse. Dar boala nu se ostria... căci era din lăcomie și Artemon știa aceasta, însă îi era rușine să spună. Tocmai noaptea târziu, după chinuri de moarte, șopti el la urechea lui Antim. Acesta tresări și privindu-l cu mâinile în șolduri îl muștră moțând din cap :

— Ai mâncat ca un tăun, ticălosule și s'a închetrit aluatul în tine.

Apoi se duse la bolniță de unde se întoarse cu niște prafuri amare pe care le topi într'un pahar cu apă și le dete bolnavului :

— Bea, ticălosule, și de-amu să nu mai greșești ca să nu-ți fie ție mai rău.

Și leacul lui Artemon a fost din prafurile acelea.

V

Planul lui Artemon de-a urma pilda cuviosului Iachint cel cu înfrânarea treptată, fu stricat de lăcomie. Căci, în loc de trei sferturi de pâine cât cădea să mănânce în ziua a doua a trebuit, după sfatul bolnicerului, să se mulțumească doar... cu un ceai de siminichie. A treia zi n'avu slobozenie să mănânce decât lapte acru și abia a patra zi puțină legume. El însă nu pierdu nădejdea. Căci, după ce își îndreptă mațele, începu să le deprindă cu răbdarea — încet încet, până ce ajunse iarăși la regula sfântului Antonie — adică să mănânce numai odată în zi pâine cu sare și să bea apă. Pentru a înlătura vre-o pricină de slăbire mai adăogă dela el ceva verdețuri și câteva poame.

Mulțumit acum că a biruit pe dracu, croindu-și o viață de înfrânare, fără pericol de prea mare slăbire a trupului, Artemon se așeză pe rugăciune și pe mătăanii. În loc de trei ori pe zi ca până aici, se ruga de șapte ori, după regula pusă de cuviosul Alexandru la mănăstirea Neadormiților, după zisa proorocului : „De șapte ori în zi te voi lăuda, Doamne”. În scurt timp Artemon

făcu bătători în dosul palmelor de credeai că e plin de negi. Călugării băgară de seamă nevoița lui și-și dau coate, zicând : „Stai nițel, Artemoane, că încă n'a aflat satana că te-ai călugărit... Dar Artemon era acum mulțumit și liniștit și nu mai avea altă dorință decă o mică cinste dela Dumnezeu — nu dela oameni! Negreșit că nu se mai gândea să îmblânzească urși, nici să calce peste șerpi. Se vindecase de aceste trufașe gânduri de când cu pățania dela peșteră. Acuma dorea el un lucru mic... mic de tot! Și anume — să-i dea Dumnezeu numai un dar ca al smeritului Roman „făcătorul de condace”. Și fiindcă Roman făcuse condace, el să facă tropare, ca să i-se zică după moarte — ba poate chiar și în viață, „Artemon făcătorul de tropare”... Și parcă se și vedea pus în Minei, la sinaxar, iar numele cu slove roșii însoțind troparele...

Dorința aceasta, prinse a pune tot mai multă stăpânire pe cuviosul nostru. De câte ori sta la rugăciune, gândul cu troparele nu-l părăsea, și în fiecare seară se culca cu nădejdea că peste noapte i-se va arăta Maica Domnului în vis, așa cum s'a arătat fericitului Roman, și-i va da să înghită o hârtie, precum odinioară aceleia. Dar nopțile treceau una după alta și sfânta Fecioară nu se milostivea. Din această pricină Artemon îndoi și întrei rugăciunile și mătăniile pe care obișnuia să le facă pentru ea.

Dela o „αωαα” văzând că visul cel mult dorit nu mai vine, Artemon crezu că ori s'a întâmplat în vre-o noapte pe când a dormit greu și a uitat, sau că darul s'a pogorît într'alt chip decât la sfântul Roman. Și luând o bucată de hârtie mue vârful creionului între buze și se așeză la masă să aștearnă un tropar. Se căsni însă degeaba căci, după cinci ceasuri de nădușeli, nu izbuti să scrie decât un rând cu toate cuvintele întreite și împătrite. În ziua următoare începu din nou și, cu chiuu cu vai încherbă el un „tropar” pentru cuviosul Ioan Tăcutul. Când îi arătă însă starețului, acesta îi spuse să-și caute de pravilă și de ascultare că astfel de lucruri nu sunt de nasul lui.

Acuma bietul Artemon era mâhnit că atâta cinste nu se învrednicește și el dela Dumnezeu, — din care pricină o mai rări și cu rugăciunile și cu mătăniile. Ce folos, își zise el, că m'am trudit atâta și Dumnezeu nici nu se uită la mine! Ce, lucruri mari parcă am cerut eu? Să fac doar niște tropare și atâta tot! Și de multă ciudă se așeză pe plâns ca sfântul Teofil Plângătorul. Dar nu plângea ca acesta de frica morții, ci pentru că Dumnezeu nu-l bagă în seamă. Nu-i da nici vreun dar deosebit și nici nu-l ispitește. De două luni de când se nevoește el n'a văzut măcar un drac să vie în chipul lui adevărat — dacă nu să se ia la harță ca odinioară cu sfântul Antonie, de pildă, barem să joace de brâu cu el așa cum a ajucat sfântul Isachie o noapte întregă crezând că e îngerul Domnului...

Intr'una din aceste zile de amărăciune, Artemon aude lovituri în poartă și glas de femei strigând : Taică părinte! Sare numai decât la fereastră și vede o femeiușcă tânără și oacheșe, îmbrăcată în sdrențe și c'o traistă la umăr.

Artemon se gândi ca nu cumva femeea dela poartă să fie vre-o prefăcută trimisă de diavolul să-l ducă la păcat, și pe el, precum odinioară a încercat cu fericitul Martinian — și se bucură de acest lucru. Apoi, cercetându-și cugetul și inima și simțindu-se destul de tare ca să înfrunte ispita — mai ales că trupul i se slăbănogise de atâta nevoiță, chemă pe femei, hotărât să-și ardă mâna ca sfântul Martinian — dacă o vedea că-l biruește.

— Ce poștești dela mine, femeie? — o întrebă el cu asprime în glas.

Femeea își șterse nasul cu mâneca-i murdară și răspunse jălalnic :

— Ce să vreau, părințele, sărr' mâna, iaca să-mi dai o bucațică de pâine, pupați-aș tălpile și ochisorii, că suntem Țigani ș'am venit cu corturile de hasdimineață haici la poarta mănăstirii și ne plâng copilașii de foame...

Artemon nu se îndoi că are d'aface cu o țigancă, totuș o căută în traistă să vadă dacă n'are ascunse acolo îmbrăcămintea cea bună și podoabele de preț, așa cum a avut femeea care a încercat să ispitească pe Martinian. În traistă însă... undrele, tindechii și piepteni.

— N'am pâine! — se răsti el supărat. Și întră în casă, trântind ușa de se clătinară pereții.

(Urmează)

VIEȚILE SFINȚILOR

DE

DRAGOȘ PROTOPODESCU

I

lui Nichifor Crainic

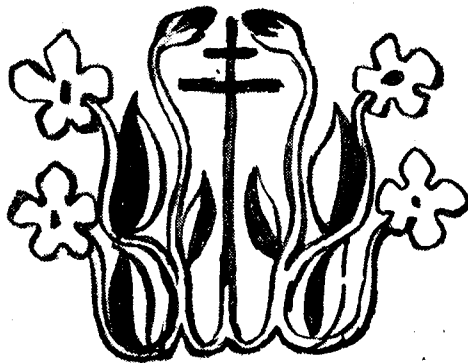
Ioan Botezătorul în pustie
Trăi hrănindu-se cu o lăcustă
Pe zi, și-un deget mic, sau fie
Și mare, de un fel de miere-a ursului...
Și cu acea putere care nu stă
Afară, ci în noi, a dăinuit
Treizeci de ani, plecat pe infinit,
Cu ochii, seara, frumusețea cursului
De stele urmărind-o până 'n zori,
In zori, de-atât de fericite ori,
— Cu toate că din ce în ce mai slab —
Făcând, din palma lui adusă, jghiab
Ca pasărele mici din cer picate
Să bea sudoarea mânei lui uscate.

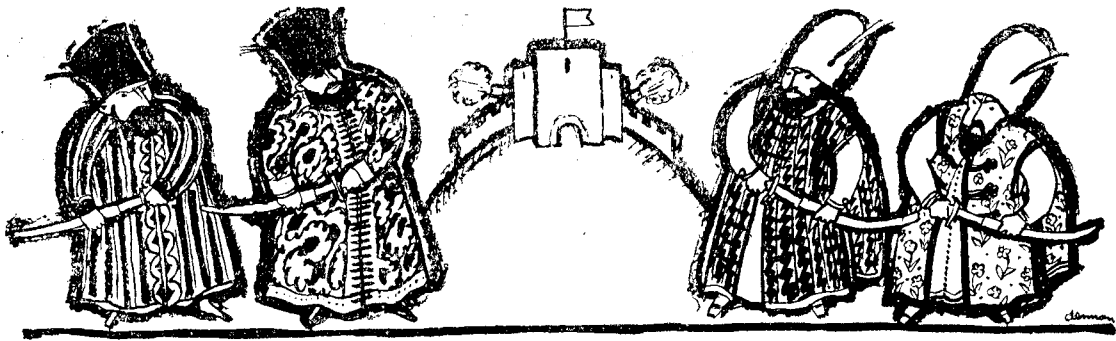
Și mâna lui într'una numărând
La stele și la pasări adăpând,
Rămasă atât de mult în aer,
Și-aprinsă ca un caer
Infiorat, de lână,
Nu mai era cu vremea mână
Ci pur și simplu faclă,
Din trupul lui ieșind ca dintr'o raclă
Și stând la căpătâiul zărei
Cu grija cum-se-cade-a-lumânărei.

Și-a luminat astfel ca din mormânt
Pustiul, mâna unui sfânt.

Și zilele și nopțile roteau
În jurul ei, mărturisind pe șleau
Cu-o liniște necunoscută,
Că mersul lumii 'ncet se mută
Pe alt făgaș, cu altă rază...
În arșița în toi, pela amiază,
Ieșită par'că din pulpana
Nisipului — minune ca la Cana —
Dealungul lacurilor presărată
Vedeai o mână 'n ceruri repetată :
— Era, în vremi dintâi, Fata Morgana!
Iar noaptea când atâția aștrii teferi
Hălăduesc pe căile tăriei,
Acelaș braț plecat din trupul gliei
Ardea, lucefăr viu printre luceferi.

Și stelele și pasările, toate,
Câte deșertul la iveală scoate
Cu anii, iată că s'au dumirit
Și după mână s'au obișnuit
Ca de-un semn să se conducă,
Să vină azi, și mâne să se ducă ;
— După o mână care 'n aer sta
De fapt doar fiindcă binecuvânta,
Și 'ntoarsă între răsărit și-apus
Ardea în așteptarea unui om : Isus.

MISTICA STATULUI

D E

PETRE MARCU-BALȘ

Din punct de vedere teoretic nu se poate pune note și calificative formelor de stat. Nu se poate spune, că e un progres sau un regres între o formă de stat și între alta. Superioritatea sau inferioritatea unui sistem față de alt sistem nu se poate stabili decât atunci, când prezintă caractere fundamentale identice. Când deosebirile sunt esențiale, criteriul calitativ nu poate duce decât în eroare. Singurul lucru îngăduit este acela al descripției celor două forme și arătarea deosebirilor, a asemănarilor și întrucât se adaptează suprastructura, infrastructurii sale. Pentru critica literară este un non-sens punerea unor întrebări de soiul acesta: opera lui Eminescu este superioară lui Alexandri, Lucian Blaga a depășit pe Tudor Arghezi, Victor Hugo este superior lui Baudelaire? Esența stranie a „Florilor de otravă” n’are nici în clin nici în mână cu verbul sonor și multiplu al lui Hugo. Tot astfel sunt lipsite de orice înțelepciune afirmațiile constituționaliștilor care condamnă sumar și fără apel anume forme de stat ce nu sunt deloc în acord cu preferințele lor personale. Ca cetățean-adept al formei de stat, numite burgheze, poți combate statul sovietic și viceversa, dar omul de știință care ar face acest lucru s’ar asemena cu botanistul care dojenește în tomuri groase porumbul că nu are aceleași calități ca și grâul. Duguit speriat de colectivismul tiranic și de anarhismul revoluționar, negând existența statului, care este poate cea mai reprezentativă caracteristică a timpurilor moderne se găsește în situația botanistului care detestă porumbul, fiindcă are preferință marcată pentru pâinea albă.

Opera lui Duguit rămâne astfel numai ca o protestare formidabilă împotriva statului modern, o nouă specie de pamflet, fără savoarea polemică a lui Paul-Louis Courier, Bloy sau Léon Daudet. Un pamflet mai intelectualizat și mai documentat, desigur. Anticiparea în știință are grave inconveniente. Intreaga operă a lui Duguit este un salt în necunoscut, o nouă reconstrucție a edificiului social în conformitate cu planurile arhitecturale ale frumoasei sale minți. Dar dela Mahomet până azi toți profeții sunt mincinoși, zice un proverb. Profetul dela Bordeaux a strigat și el în pustiu.

Principial nu poți fi fără îndoială împotriva anticipărilor științifice. În această privință părerile emise la 1895 de către A. Menger în discursul său de rectorat asupra datoriei sociale ale științei dreptului („Über die sozialen Aufgaben der Rechtswissenschaft”, cit. în Jellinek) sunt încă de actualitate. „Știința dreptului ar lipsi dela misiunea sa cea mai nobile, dacă s’ar mulțumi de a privi în urmă și dacă ar refuza să facă loc forțelor viitorului”. O singură condiție însă se pune acestor încercări de întrezărire al misterului ce-l are viitorul: confirmarea posterioară. În perspectiva vremii, eforturile constructiviste ale lui Duguit sunt vane.

13. — *Incerări contimporane de limitare a suveranității. — Un nou mit juridic?*

Dreptul cel mai de seamă care decurge din suveranitate, anume dreptul de a declara războiu, este pe cale de a suferi atenuări. Ideea pe care se sprijină existența Ligei Națiunilor este fără îndoială repudierea dacă nu în total, cel puțin în bună parte, a ideii de suveranitate națională ¹⁾.

Pentru indivizi în parte și în limitele unui anume teritoriu s'a stabilit încă din îndepărtate vremuri norme care trebuiesc respectate. Impotriva acelor care calcă aceste norme juridice se întrebuițează mijloace coercitive. Pentru popoare, încercările de stabilire a unor norme cu caracter imperativ au eșuat. Cele mai nobile minți, toți însetații vremurilor de pace și înțeleaptă armonie între popoare au visat și au luptat de-alungul veacurilor ca să stabilească Edenul pământesc : pacea definitivă. Dar marea Pace a fost când Pax Romana care aducea toate bogățiile lumii antice în tirme pântecoase pentru Roma nesățioasă, când pacea înarmată până 'n dinți și sufocată de zale grele, pistoale și săbii, când Pax Britanica care despoaie în numele unor principii de-o îndoelnică măreție morală, popoare a căror vină este hărnicia, puterea lor de vitalitate și o miopie politică care îi face să împingă la conducere suflete și minți de aventurieri.

Dar la centenarul celui mai strălucit din falanga utopiștilor păcei, viața internațională se luminează. Pe când se sărbătorește cu fast o sută de ani dela moartea lui Kant, nobilele idei utopice circulă iarăși cu persistență. O orientare nouă a popoarelor fruntașe ale Europei actualizează idei care s'au vânturat dela Platon, până la Kant și Wilson. (Despre originile Kantiene ale Ligei vorbește cu bogate amănunte Th. Ruissen în „Revue de Métaphysique et de Morale”, Aprilie—Iunie, 1924).

Conceptul de suveranitate a avut — și mai are încă — două aspecte : 1) interior și 2) exterior.

Suveranitatea în interiorul țării își va păstra și de-acum înainte neștirbita sa autoritate. Suveranitatea din afara statului, exteriorizată în legăturile cu celelalte state, este pe cale să sufere o amputare radicală. Limitele care se încearcă să i se impună prin intermediul Ligei Națiunilor merg până la o totală desființare a ei.

Firește, se ridică întrebarea : este un bine sau un rău pentru popoare această amputare? Anumite grupuri sociale care și-au legat existența definitiv, deși în mod indirect, de acest aspect al suveranității sunt protivnice acestei schimbări. „Neputința înarmată” este doar una din cele mai inocente flori retorice care se aruncă în drumul triumfal al noului spirit juridic încarnat în Liga Națiunilor. Până azi, Liga a cunoscut pe lângă succese și multe umiliri — de pildă conflictul italo-grec —, iar pomenita floare retorică îi este pentru multă vreme favorita floare la butonieră.

Dar ziua cea mare veni curând : suveranitatea națională afirmată atât de agresiv în exterior va fi dezarmată. Motivul cel mai tare care pledează pentru limitarea suveranității naționale exercitată în legăturile din afara țării este că a devenit o cauză permanentă de risipire a energiilor în războaie crâncene. Multă vreme această suveranitate a fost un stimulent pentru organizarea și dezvoltarea forțelor naționale. Din emulația constantă a diverselor naționalități a ieșit ceea ce se numește progresul. Dar azi această concurență înverșunată amenință să tragă în abis și desnădejde pe rivali fără a le da în schimb vreun profit. Suveranitatea națională în loc să fie ideea-forță care să dezlănțuiască energiile latente a devenit un motiv de risipă a lor. Limitarea ei este deci binevenită.

Formulele care sintetizează noul spirit juridic sunt lipsite de elementul esențial al unei reguli juridice : coercițiunea. Ele sunt în număr de trei : arbitraj obligatoriu, siguranță și reducere de armamente.

Arbitrajul obligatoriu lovește în primul rând în ideea de suveranitate națională. Există o profundă antinomie între ideea *obligativității* unei deciziuni impuse din afară și între ideea suveranității naționale.

1) *Hans Kelsen* : „Das Problem der Souvranität und die Theorie des Völkerrechts”, cap. 7.

Suveranitatea națională este quintesența *individualismului juridic* pe care și-l revendicau popoarele cu mai multă tărie în secolul al XIX și care primește modificări mari în secolul XX. S'au făcut încercări serioase de armonizare a noului ideal juridic cu textele de legi, care deveniseră o sursă inepuizabilă de perplexități. Dar pe când aceste perplexități au fost ameliorate în viața privată, ele continuă în viața publică. Sforțările Ligei Națiunilor răspund deci acestei necesități de armonizare între starea de fapt și starea de drept devenită anahronică.

Urmărirea acestei armonizări juridice, care se petrece sub ochii noștri, este dintre cele mai pasionante. „Il y a *peut être* une technique nouvelle en élaboration à Genève, mais *sûrement* une terminologie”, scrie un influent membru al partidului radical-socialist francez și fin jurist lui L. Weiss, redactorul șef al revistei „L'Europe nouvelle” (4 Oct. 924, pg. 1322). Deși „une nuance de mauvaise humeur teinte ce jugement”, marele merit al desbaterilor va consta și în elaborarea acestei noi tehnici și terminologii, care să delimiteze exact granițele ce separă cele două concepții. În raportul general al arbitrajului, siguranței și reducerii de armament pe care d-nii Politis și Beneș l-au prezentat adunării V în numele comisiei I și III, se face un mic istoric în care se indică etapele pe care le-a parcurs noua concepție ce încearcă limitarea suveranității naționale externe.

În pactul Ligei Națiunilor art. 8 se înscrie reducerea armamentelor :

„Membrii Ligei recunosc că menținerea păcii cere reducerea armamentelor naționale la minimum compatibil cu siguranța națională și cu executarea obligațiilor internaționale impuse de o acțiune ccmună”.

Cele două idei directrice se desenează cu precizie : 1) reducere de armamente și 2) siguranța colectivă obținută printr'o acțiune comună. Aceleași idei le exprimă și Conferința financiară ținută la Bruxelles care povățuește ca : „consiliul Societății Națiunilor să confere cât mai grabnic cu diferitele guverne interesate în vederea obținerii asentimentului lor la o reducere generală a sarcinii zdrobitoare cu care armamentele în starea lor actuală apasă asupra populațiilor sărăcite ale lumii, înghițându-le resursele și compromițând restaurarea lor după ravagiile războiului”.

Prima adunare generală a Ligei Națiunilor ținând seamă de art. 8 al pactului și de declarația conferinței financiare dela Bruxelles înscrie în fruntea programului său : „pentru a se atenua dificultățile economice ale Europei este de dorit de a pune pretutindeni armatele pe picior de pace, de a limita armamentele la minimum compatibil cu siguranța națională”.

Adunarea II a Ligei a încercat să netezească calea pentru marea problemă a arbitrajului obligatoriu pe care guvernării geloși de suveranitatea națională a popoarelor pe care le conduc nu erau deloc dispuși să-l accepte. Deaceia a doua adunare înainte de a aborda greua problemă s'a ocupat cu chestiuni lăturalnice și de un interes secundar : traficul armelor, fabricarea lor pe cale particulară, etc.

Comisia temporară mixtă dintre a II și a III adunare, însărcinată cu delicata chestiune a reducerii armamentelor, scrie :

„Amintirea războiului mondial menține în multe state un sentiment de nesiguranță care se reflectează în expozeurile de-o remarcabilă francheță unde, după cererea adunării, au prezentat considerațiile relative la cerințele siguranței lor naționale și la condițiile geografice și politice care inspiră atitudinea lor în materie de armamente”.

Totdeodată comisia temporară mixtă constată că : „în ansamblul expunerilor se degajă nu numai expresiunea dorinței *celei mai sincere* de a reduce la minimum armamentele naționale și cheltuielile corespunzătoare, ci și importanța rezultatelor deja obținute. Această constatare nu este îndoelnică. Ea se confirmă, de altfel, prin răspunsurile primite dela guverne după dorința adunării asupra limitării bugetelor militare”.

Acest raport formează baza de discuții a adunării a III și a IV. Adunarea III dă la iveală „Rezoluția XIV”, iar adunarea IV „Proiectul de tratat de ajutor mutual”. Ambele au căzut. Proiectul de ajutor reciproc a fost însă aprobat în principiile sale generale de către optsprezece gu-

vernă. Proiectul adunării a IV, deși a avut mai mult succes decât celelalte proiecte, avea două defecte capitale :

1. Garanțiile care erau prevăzute în proiect nu duceau la țelul pe care-l urmărește Liga dela înființarea ei : dezarmarea. Reducerea armamentelor era lăsată la buna apreciere a guvernanților, ceea ce firește era extrem de periculos ;

2) In afară de garanțiile materiale se dădea prea puțină importanță garanțiilor morale și juridic-internaționale. Ori ultimele garanții fac parte integrantă din idealul Ligei. Ba încă, tocmai aceste elemente formează caracteristicile ei. „Proiectul de tratat părea din acest punct de vedere insuficient și rău echilibrat” spune raportul comisiei a V.

In mod logic, de problema dezarmării se leagă problema siguranței colective. Pactul Cecil-Requin a concretizat într'un proiect aceste două idei, punând cu deosebire în evidență necesitatea ajutorului tuturor pentru victima unei agresiuni. Deci, statele puteau să-și ușureze bugetele care gemeau sub povara cheltuielilor militare, fiindcă în caz de conflict toate forțele vor fi îndreptate concentric împotriva agresorului.

Obiecțiile n'au lipsit. Fiecare stat căuta să profite de avantajile evidente pe care le oferea pactul Cecil-Requin, fără a primi și riscurile ce eventual ar decurge din acceptarea pactului. Anglia și țările nordice consimțeau la dezarmare, fără să promită ajutor victimelor. Iar altele amenințate la orice moment de o agresiune — cazul României — nu putea consimți la dezarmare cât timp pericolul nu trecea și nu se dădeau elemente evidente de siguranță. Și apoi ce este agresiunea? „Agresor este acela care nu se supune arbitrajului”. Această formulă naivă este extrem de periculoasă după cum a arătat Adatci, delegatul Japoniei cu o subtilitate și cu o logică de fier, care nu va scăpa nimănui. In ședința dela 28 Septembrie 1924, delegatul japonez citea următoarea declarație : „Aliniatul 8 al articolului 15 al pactului, continuă de a permite unui stat de a se sustrage unui examen interanțional sub pretext că materia este de competența sa exclusivă, chiar dacă această competență atinge onoarea și interesele vitale ale altui stat”.

Suntem în însăș miezul problemei : se poate renunța la această „exclusivă competență” a națiunilor pentru a o deferi unui tribunal internațional? Deocamdată conducătorii popoarelor par puțin dispuși la această alienare a suveranității naționale. Dar „divina Necessitas” va face să se renunțe la această prerogativă, după cum de mult indivizii au renunțat la prerogativa răzbunării individuale deferind-o colectivității. „Competența exclusivă” a statelor va fi dată probabil unui tribunal internațional sub forma actuală a Ligei sau sub altă formă. Foloasele sunt prea evidente : siguranță, economie de forțe, pentru ca să se renunțe la această idee.

Pericolul definiției „agresor este acel care refuză arbitrajul” îl arată același Adatci, transpunând în termeni obiectivi o durere a patriei sale :

„după art. 7 al proiectului de protocol, Liga Națiunilor, abținându-se de a oferi acțiunea sa pacificatoare unui stat astfel lezat (diferendul americano-japonez, unde Japonia este dezonorată prin câteva legi recente ale Americii, neintrată încă în Liga Națiunilor), amenință acest stat de a-l considera ca agresor, dacă acesta ia măsuri pentru a apăra interesele sale cele mai legitime. Astfel proiectul de protocol ar ajunge să protejeze un stat care ar respinge supremația justiției internaționale și a condamna un stat care ar cere numai aplicarea imparțială a acestei justiții”. Impasul în care se afla Liga era dintre cele mai dificile. Ccmpromisul făcut, deși de-o remarcabilă finețe juridică, n'a elucidat problema. (v. L. Weiss : L'Europe Nouvelle, 4 Oct. 924, pg. 1323).

La articolul 5 se mai adăogă un paragraf care permite Ligei de a examina o situație internațională amenințătoare, chiar dacă chestiunea în litigiu, fusese recunoscută de Curtea permanentă sau de Consiliu ca fiind de competența exclusivă a unui stat. Dar articolului 6 i s'a mai adăogat :

„statul nu va fi presupus agresor decât dacă n'a supus mai înainte chestiunea Consiliului sau Adunării, conform art. 11 al pactului”.

La dezarmare și siguranță se adaugă cu timiditate ceea ce dela început trebuia cerut răsplat : arbitrajul obligatoriu. Această timiditate își are explicarea : ideea arbitrajului obligatoriu lovește într'o serie de principii bine stabilite care numai cu multă greutate vor putea fi înlăturate. O parte din ceea ce formează mitul dreptului public — suveranitatea — trebuie modificată.

Nici a V adunare a Ligei Națiunilor n'a avut curajul să pună problema la ordinea zilei, de vreme ce scrie în art. V al „Proiectului de protocol asupra regulamentului pacific al diferendelor internaționale”, raportul Politis :

„prezentul protocol nu derogă întru nimic la regula tutelară a suveranităților naționale înscrisă în articolul 15, aliniatul 8 al pactului”. Și fiindcă toți guvernanții, îmbibați de ideea de suveranitate, bănuiesc Liga de intenția, de-altminteri foarte justă și conformă cu menirea sa, de a trece asupra-și puterea derivată din suveranitate și de a forma o suveranitate internațională de-asupra tuturor statelor, scrie :

„Pentru a evita orice fel de îndoială în această privință, e necesar de a o spune formal”. Oricât de formal ar spune-o protocolul, marea menire a Ligei este tocmai crearea unei suveranități internaționale care să comande popoarelor, după cum suveranitatea națională comandă indivizilor în parte.

Suveranitatea internațională emană dela națiuni, după cum suveranitatea națională emană dela popor. Ea este unică, indivizibilă, imprescriptibilă și inalienabilă, după cum unică, indivizibilă, imprescriptibilă și inalienabilă a fost suveranitatea națională.

Este oare începutul creării unui nou mit juridic? Nu, este o nouă etapă pe care o parcurge suveranitatea, marele mit al vieții publice. De pe acum se observă direcțiile în care se modifică mitul juridic, rămânând totuși cu rolul funcțional intact.

Ideea de arbitraj obligatoriu care încearcă să fie una din formele pe care o va avea suveranitatea internațională nu a fost înscrisă nici măcar indirect în pactul Ligei Națiunilor, de vreme ce prevedea în articolul 15, p. 7 că în cazul când Liga nu-i va putea impune hotărîrea sa, atunci, „membrii Societății își rezervă dreptul de a lucra cum vor crede necesar pentru menținerea dreptului și a justiției”. În „Proiectul de protocol asupra regulamentului pacific al diferendelor internaționale”, care e opera comisiei I, se înscrie în articolul I :

„Arbitrajul obligatoriu este baza esențială a sistemului propus”. Contradicția dintre acest articol și articolul V mai sus citat este evidentă :

„Prezentul protocol nu derogă întru nimic la regula tutelară a suveranităților naționale”.

Ori, cum poate fi impusă obligativitatea unui arbitraj din afara unui stat, care își are încă suveranitatea sa națională? De fapt articolul V este în contradicție cu spiritul în care este întocmit întregul protocol. Necesitatea limitării suveranității este arătată mai departe chiar în protocol în articolul I :

„Arbitrajul obligatoriu (care după cum am văzut e sinonim cu dispariția unui aspect al suveranității) a apărut ca unicul mijloc de a atinge țelul final urmărit de Liga Națiunilor, adică stabilirea unei rândueli pacifice și legale în raporturile dintre popoare. Perfecționarea acestui unic mijloc, este urmărită de Ligă. Cuvântul de arbitraj este luat azi într'un sens cu totul general. Convenția de la Haga din 1907 îl definea astfel :

„arbitrajul internațional are ca obiect reglementarea litigiilor dintre state de către judecători după alegerea lor și pe baza respectării dreptului”. În sensul acesta restrâns a adus servicii dela sfârșitul veacului al XVIII și până azi de peste două sute de ori.

În sensul larg, pe care-l are azi, însemnează încercarea de a desființa războaiele prin mijlocul (încă nemărturisit) al unei suveranități internaționale. Când se va stabili regimul suveranității internaționale? Nu se poate prevedea azi nici măcar cu aproximație. Să notăm numai că dificultatea constă în diferențele ce există între noul spirit internațional și între vechiul spirit juridic, diferență care era de prevăzut. Mentalitatea juridică perimată ridică obstacole aproape insurmontabile ideilor

noi, ce încearcă realizarea lor în forme adecvate. Dificultățile nu sunt pretutindeni de acelaș grad. In această privință se poate face o distincție tranșantă între lumea anglo-saxonă de-o parte și restul popoarelor europene de cealaltă parte. Ostilitatea cea mai accentuată se găsește în a doua categorie.

Timpul, marele mentor al Lumei, va distruge și ultimile asperități care se află împotriva unei idei ce răspunde necesităților ineluctabile. In doctrină se observă chiar din când în când revolte împotriva conceptului clasic de suveranitate, care nu mai corespunde realităților contemporane. Așa, de exemplu, de curând (1920) d. R. Carré de Malberg, profesor la universitatea din Strassbourg, încearcă contopirea concepției clasice după care statul este o personalitate juridică, cu aceia a lui Duguit care-l identifică cu guvernanții. După ce refutează ideea agreată în deosebi de autorii germani dinaintea războiului care fac din stat o persoană reală (și aici găsim vagi ecouri ale unei polemici aprinse) se pronunță pentru personalitatea sa juridică ținând seamă de existența unei voințe unitare ce strânge într'un tot voințele individuale izolate, precum și de continuitatea actelor statului. Dar d. Carré de Malberg nu crede că suveranitatea este cu necesitate legată de conceptul de stat. Iată un paradox căruia zadarnic s'ar încerca a i se găsi un fundament. De-altminteri ideea suveranității este atât de strâns legată de noțiunea de stat înțeles ca personalitate juridică, încât însuși d. de Malberg recunoaște fără voia sa. Și iată cum. Făcând deosebiri care există între stat și comună le enumără astfel :

1. legile conducătoare ale statului sunt aplicabile și comunei ; 2. pentru a aduce la îndeplinire legile sale, statul are *imperium*, ceea ce comuna nu poate pretinde ; 3. statul creiază și desființează comunele. In punctul al doilea, autorul își dă o dezmințire răsunătoare când afirmă că suveranitatea nu este în mod indisolubil legată de conceptul de stat. Ce este oare acel *imperium* dacă nu însuși conceptul de suveranitate? Deghizarea ei sub o formulă romană este ușor de recunoscut. De altfel lucrul este normal : concepția stat = personalitate juridică și are complementul său necesar, suveranitatea. In concepția stat = guvernanți (concepția Duguit), firește că conceptul de suveranitate este inutil. Tentativa de a împăca cele două concepții prin admiterea statului ca personalitate juridică (element din doctrina clasică), dar fără suveranitate (concesie făcută lui Duguit) rămâne o simplă și neizbutită tentativă.

Diferențele de concepție nu sunt decât ramuri numeroase ale trunchiului suveranitate = mit juridic, idee care le dă o unitate și o cauzalitate în acelaș timp.

Conceptul de suveranitate, firește, că nu rămâne un concept eterat, lipsit de substanță și cu o existență numai în lumea ficțiunilor teoretice. Are dimpotrivă numeroase aplicațiuni în cele mai importante și mai variate probleme de drept public și cu destule repercusiuni în dreptul privat. Larga discuțiune teoretică făcută în jurul său este suficient de justificată, fiind o legitimare a unor realități de primul ordin. Duelurile dintre diferitele concepțiuni sunt duelurile de interese care îmbracă armura juridică. Dreptul de naturalizare este unul dintre actele de suveranitate pe care le face autoritatea publică. Schimbarea unei naționalități — cu toate consecințele care o urmează — este firesc să fie de resortul ei. Gravitatea acestui act, care se răsfrânge nu numai asupra celui care cere o nouă cetățenie, ci în unele legislațiuni și asupra soției și urmașilor săi și, mai ales, asupra economiei naționale a noului stat, îl indicau să treacă pe sub furcile caudine ale suveranității. Interesele Statului care naturalizează cer în mod imperios un control al emigranților. (Problema e de cea mai acută actualitate în statul nostru). La un moment dat situația economică permite intrarea de brațe noi și capacități străine. Alteori invaziile acestea de energii din afară pun în pericol existența ca *Stat național* a statului care primește, sau fac o dezastroasă concurență vechilor cetățeni, care au un drept de prioritate în protecțiunea suveranității naționale. In această privință istoria Statelor Unite oferă exemple concludente. Până în a doua jumătate a secolului XIX emigrațiunile nu numai că erau permise, erau chiar căutate, fiecare emigrant reprezentând o apreciazabilă cantitate de energie, care valorifica imensele bogății naturale ale continentului american de

nord. Dealtfel e lucru bine constatat, că cei care emigrează sunt elementele cele mai viguroase ale unui popor, cele mai pline de inițiativă și mai puțin aplicate spre rutină. Pe lângă spiritul de aventură care îi caracterizează — și care într'o lume nouă e binevenit — voința și energia erau cele două admirabile capitaluri naturale, aduse ca aport. Inflorirea economică fără precedent a continentului transoceanic e datorită nu numai solului și subsolului american, ci și acelor golani veniți flămânzi din toate unghiurile bătrânei Europe, acelor Negri aduși ca robi din pădurile africane ecuatoriale și acelor sobri și tenaci Chinezii și Japonezii, care nu mai aveau loc în țara lor. Până la jumătatea veacului trecut (și câțiva ani mai târziu) politica Statelor Unite a fost politica porților deschise. De-atunci însă, capacitatea sa de absorbție s'a apropiat de saturație și au fost luate măsurile în consecință. În anul 1880 guvernul american pe baza dreptului de suveranitate își arogă dreptul de a limita sau suspenda emigrațiunile chineze, iar tratatul dela Burlingam (1868) prin care se garanta libertatea de a emigra a căzut. Firește că dezagreabila convenție încheiată la 1880 pe baza acestor principii n'a fost ratificată de guvernul chinez, iar America a înăsprit regimul, hotărînd că, cei care câștigaseră deja cetățenia și pleacă chiar pe timp limitat nu se mai puteau întoarce. În anul 1894 s'a încheiat un nou tratat între China și Statele Unite unde principiul limitării a fost definitiv câștigat. Concurența din ce în ce mai mare a elementului galben, care se mulțumește cu o hrană și o locuință de o modestie dusă până la mizerie, au împins pe legiuitorul american la măsuri vexatorii, ajungându-se la cunoscutele incidente dintre guvernul japonez și cel al Statelor Unite. Aceste măsuri au fost legitimate pe baza principiului sacru de suveranitate națională. Acelaș principiu a împins pe Germani să facă vestita lege Delbrück, după care un cetățean german nu-și pierde naționalitatea sa, adoptând o altă cetățenie. (Deacea în timpul marelui războiu s'au revocat multe cetățenii franceze care erau dublate de cea germană). Nici Anglia până la *Victorian Act* din 1870 nu admitea ca un englez să poată renunța după buna voia sa la cetățenia engleză. Această concepție, care datează de mult și care indică un summum de orgoliu național britanic a provocat și războaie, una din cauzele războiului de eliberare al Statelor Unite contra Angliei, fiind obiceiul vapoarelor engleze de a cerceta pe cele americane și de a aresta pe supușii englezi, chiar dacă dobândiseră de multă vreme cetățenia americană. Prin încheierea unui protocol în 1868 și darea de către regina Victoria — sub suggestia lui Disraeli — în 1870 a cunoscutului act, s'au curmat neînțelegerile. Naturalizarea a scăpat așa dar de sub controlul excesiv al suveranității statului din care se emigrează, rămânând să suporte numai restricțiunile țării unde emigrează.

Acelaș regim este de preconizat și în Statul român actual, amenințat pe de-o parte de invaziunile galițiene și pe de-altă parte de chestiunea românizării orașelor înstrăinate. Aceasta presupune multă tenacitate și continuitate de concepție, precum și o conștiință luminată a organelor în căderea cărora se află această gravă și urgentă problemă națională.

14. — Mistica Statului — din care am analizat mitul juridic, o dinamizare a Dreptului, concepția înglobându-se în ritmul contemporan de vitalism frenetic — este prin excelență civilizatorie, capabilă de a realiza trainice și impresionante momente culturale sau grandioase opere tehnice. Am amintit construcția imperiului roman cu mistica lui militară și practică. Pentru Barbari ca și pentru Grecii civilizați era o mare onoare de a fi membri ai acelei mari organizații de Stat. Odată cu decăderea și dispariția acestei mistici — completată la anul 212 de Caracalla, când s'a dat drepturi de cetățenie tuturor locuitorilor imperiului fără nicio deosebire, din motive fiscale și pentru a desăvârși juridicește o nouă stare de fapt nefastă pentru durata statului — am avut și decăderea lentă, dar sigură a celei mai mari împărății a lumii antice.

Metodele rămân însă intacte. La un popor în ascensiune și cu mare viitor — cum e poporul nostru — reiese în mod natural această mistică etatistă. La fundarea și întărirea cu ziduri de granit a imperiului britanic a stat orgoliul cetățeanului englez, insuportabil și jicnitor poate până în preajma lui 1914 și uneori, chiar azi, când imperiul are atâtea dificultăți. Dar și-a îndeplinit misiunea civilizatorie, fructul e copt, critica împotriva infamului spirit burghez și filistin poate fi chemată la

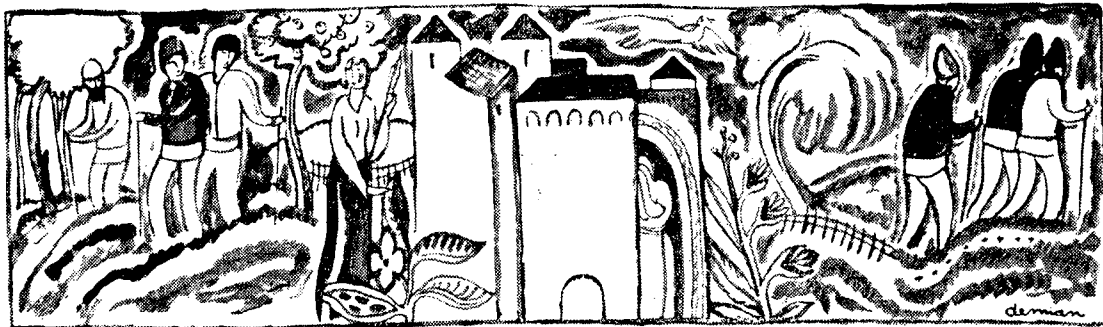
toate răspântiile ; John Galsworthy poate să examineze cu lupa diformantă o generație sau zece de cetățeni onorabili și plictisitori pentru mentalitățile „artiste” ; irlandezul Bernard Shaw își poate continua — acum cu succes desăvârșit — atacurile furibunde de saltimbanc împotriva cinstei, ipocriziei și prostiei britanice. Maurul și-a făcut datoria impusă de Destin, Maurul poate să plece. A colonizat Australia, a sguđuit India și China din somnul multimilenar, a pus ordine și dreptate în Egipt la felahii robiți de castele străvechi, a adus electricitate și organizație în Africa, a creat o nouă civilizație în America, firește nu din impulsuri de abnegație, ci ca o derivație a sufletului mistic și disciplinei religioase cu resfrângere la viața de stat. Ce importanță poate avea noroiul ideologic aruncat de nedrepti și pasionați scriitori, oricât de geniali?

Există însă la noi o serie de publiciști care și-au făcut o specialitate din critica dizolvantă, cu mult mai periculoasă în perioada de formație a vieței noastre de stat. Un exemplu tipic e d. Paul Zarifopol, semănător de scepticism, improșcător profesional cu noroiu în toate ideile sfinte și gingașe, în flirt acut cu imoralismul gidian. Acest metec — probabil de origină greacă — trebuie înfierat ca otrăvitor al unei generații și trecut în rândul celor care neagă din viciul negației, care dărâmă din plăcerea neroniană de a dărâma.

Pricepeți-i sbuciumul și grimazele : complect neasimilat sufletește, o soartă ingrătă l-a silit să rămâie la Sinaia și să suporte trotoarul nepavat al Bucureștiului, ordinară limbă românească pe care o scrie — după cum a arătat Cezar Petrescu, vorbind despre „Vedenii” — cu inflexiuni de jargon, limbă balcanică ce îi murdărește buzele contorsionate, obișnuite cu Montaigne și graiu münchenez. Totul e în România, desgustător, penibil și trivial. Că acest metec dezaxat, revoluționar și cu zâmbet din Sirius și-a strâns în tinerețe fișe pentru a le plasa oportun sau inoportun (ca în „Molière și spiritul clasic”, format din fișe complect nesudate între ele) într’o românească penibilă, în paginile unei mari reviste moldovenești care pledează pentru specific național, nu demonstrează nimic în ceea ce privește constatarea situației periferice și ciudate a acestui essaist. E cu mult mai în atmosferă la subsolul ziarului din Sărindar. Dinamitarzii cu limuzină, democrați și mefianță asupra manifestărilor naționale românești (evident barbare în comparație cu civilizata Europă — ah! acești speriați europești din Tîrchilești! —), toată pleava atinsă de *Heimatlosigkeit*, formează un cadru demn pentru contabilul „Registruului cu idei gingașe”. Ca o sărmană epavă care plutește pe unde îl duce curentul întâmplărei, nimic nu-l leagă. Deși cu familie, are cuvinte odioase împotriva ei, întrebându-se candid de ce exclusivismul și sfințenia căsătoriei, când partenera e ca un tablou pe care trebuie să-l privească toată lumea (v. comparația în *Registru*), sau ca o carte dintr’o bibliotecă publică pe care o pot citi mai mulți (vă amintiți indignarea cinstită și creștinească a poetului D. Nănu); deși scriitor român nu-și cunoaște limba ; gentleman atins de spleen se complace în tovărășia haimanalelor și exploatatorilor proletariatului ; raționalist uscat traduce *Vedenii* în jargon, dar de ce-am mai înșira? Cele câteva pagini despre amicii săi aflați în tâmplător printre scriitorii români (Caragiale, Minulescu), preferințele sale literare fiind evident exclusiv străine, formează petele albe, care dau lumină și exprseivitate unui penibil și caracteristic tablou. D. Paul Zarifopol nu este legat cu absolut nimic de o nefericită țară barbară, care-l ofensează până la sânge. Această psihologie devine insultătoare, atunci când își ia rolul de cenzor al ideologiei românești și de îndrumător al unei generații. Maimuțele și admiratorii au început însă să se adune, recunoscându-l și tămâind cu adjective grandilocvente (a fost asemănat cu Maiorescu) virulenta, nedreapta și periculoasa critică zarifopoliană. Măine dansul metecilor democrato-raționalisto-socializanți va începe...

Ideile lor despre Stat? Ori de câte ori pomenesc despre așa ceva le vine imediat expresia jicnitoare : *țara lui Hübsch*, operetă. Slugi ale lui Stirner și Marx au aruncat în opinia publică otrava indiferentismului și cinismului față de instituțiile și organizațiile de Stat, începând cu Biserica și sfârșind cu Armata. Pentru un creștin însă, rămân veșnice adevăruri și porunci supreme cuvintele Mântuitorului : „Dați dară Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu” (Luca, 20,25).

(Sfârșit)

C O L N I C

DE

D. CIUREZU

*De câteori trec sara prin colnic
Spre Golul-Drencii'n sus, la răgălii,
Se vânzolesc în mine patimii vii
Și pe prăsea strâng pumnul meu voinic.*

Roibule cu doru 'n pas
Visu 'n urmă mi-a rămas,
Mi-a rămas vrăjind pe-o floare
Năluciri clipite 'n soare
Taină aspră de isvoare
Gând ce cântă, gând ce doare,
Roibule furtună 'n soare...

Și-mi opresc din sbor fugarul și-mi rotesc
În colnicul plin de umbre ochi-mi mari
Și simt noaptea grea, de păcură 'n lăstari
Cum aduce svon de ape ce vuesc.

Paltinul crescut în geamăni m'a cuprins
Fluerând în mine patimi de demult
Și cum stau în scări și tremur, și ascult,
Parc'o vâlvără sub mine s'a aprins.

S'a încins o luptă dreaptă 'n tufăriș
Și-a căzut un trup în iarbă 'ngenunchiat,
Miros cald de sânge proaspăt și-un oftat,
A oprit povestea nopții 'n aluniș.

În adâncuri moare-un chiot înecat
Și din frunze ploae-o doină de haiduc.

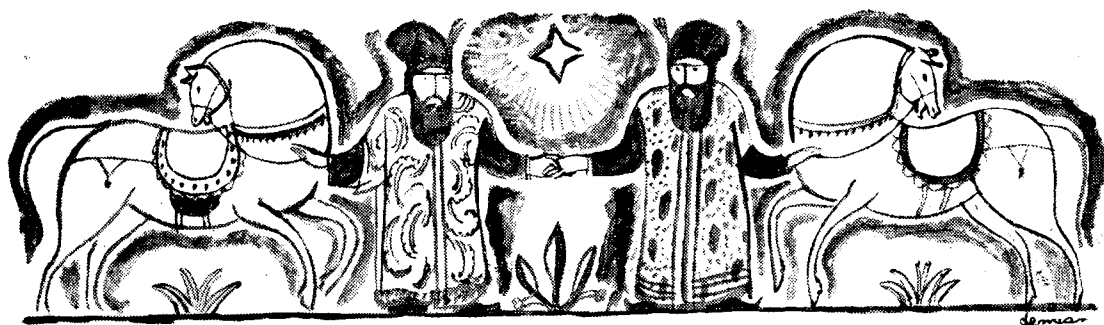

Roibu-mi bate și mă'ndeamnă să mă duc
Pe când sufletu-mi tresare 'ntunecat...

Roibule coamă rotată
Lasă-mi gândurile roată
Spre pădurea 'nsângerată
Să mai văd colnicu-odată,
Umbra moale 'ngândurată
Și poteca 'ncrucișată —
Roibule coamă rotată.

BCU Cluj / Cluj University Library Cluj

S O A R T Ă

DE

ZAHARIA STĂNCU

Din pieptul cărui munte izbucnit
Alerg pârâu și către care mare,
Cine-a izbit cu sulița în zare
Și din tăcerea ei m'a slobozit?

Cascade nalte clocote în mine
Și fierb vulcani ca în pământ
Și herghelii cu coamele în vânt
Mi-aleargă nechezând prin vine.

Dârz, cu securea albă-a lunii 'n mâni
Și 'n pinteni cu luceferi noi
Surp slăvile boltite peste noi
In iazuri și 'n fântâni.

Asvârl cu stele-aprinse în cetăți
Desfoi în câmpuri de miresme flori,
Mă 'nalț în nori cu vulturii în zori
Și seamăn oaze prin pustietăți.

Ce sete blestemată
De fapte ne'mplinite 'ndeajuns
Mă chinuie mereu, ca o săgeată
Șoimul ce 'n aripi l-a străpuns ?

C R O N I C I

IDEI, OAMENI & FAPTE REGIONALISM CULTURAL

CEEACE constituie o Națiune, nu este faptul că vorbește aceeași limbă, sau că ține de-o aceeași grupare etnografică; ci conștiința de-a fi săvârșit laolaltă fapte mari în trecut și de-a voi să mai săvârșească altele, în viitor. Nicăieri ca în peregrinările-mi italiene, nu m'am pătruns de valoarea acestui gând al lui Ernest Renan. Căci, străbătând târgurile și orașele Italiei: admirându-i nu atât frumusețile naturii sale, cât înflorirea sufletului, pretutindeni și întru toate confînșitor, mi s'a înfășișat, chinuitoare, enigma acestei înfloriri, din noianul unor năzuințe lăturalice.

Italienii, din cele mai vechi timpuri ale preistoriei, au fost și au rămas popor mai presus de orice regionalist. Regionalismul lor sufleteș (deci: politic lingvistic, cultural, artistic, literar), poate lămuri mai valabil decât oricare interpretare istorică, pricina pentru care Italia a trebuit să aștepte aproape douăzeci de veacuri, până să simtă nevoia — impusă din afară — a contopirii sale politice într'un Stat unitar. Dar unite sub egida Romei, Toscana și Piemontul, Lombardia și Sicilia, Romagna și Sardinia, Venetul și Lajulul, n'au înțeles să se înstrăineze de ceeace a constituit todeauna entitatea sufletească a personalității lor.

Italia n'a cunoscut fenomenul desrădăcinării, în nici un caz al transplantării definitive. Stă în această constatare explicația adâncului tradiționalism italian, surprins ușor în oricare din manifestările sufletului colectiv, nu totdeauna tălmăcit în raport cu acest regionalism, după noi hotărîtor pentru priceperea adevăratului suflet italian.

Italianul, de când se cunoaște, nu se rostostește în limba italiană, pe care o știm noi din cărți; ci în limba colțului de țară în care s'a născut deseori atât de felurită dela regiune la regiune, dela oraș la oraș, dela sat la sat, dela cartier la cartier, încât limba cultură italiană se reduce la o ficțiune lingvistică, impusă de raporturi oficiale. Căci nu este vorba de simple particularități dialectale între graiul milanez și cel florentin — de-o pildă — ci de două dialecte, care nu se pot deduce unul pe altul, ci au nevoie de tălmăcire, ca oricare limbă străină.

Controlabil prin această răspicată diferențiere dialectală, regionalismul italian comportă o serie întregă de alte urmări pentru viața culturală a Italiei.

Autonomia sufletească a aenumăratelor centre ușor de identificat pe multicolora-i hartă, este împinsă atâta de departe și azi, încât Prezolinii (*La coltura italiana*, Firenze, 1923, p. 20) se crede îngădui să vorbească de un „evident federalism cultural” între aceste centre, adesea rivale între ele geloase de întâietatea pe care și-o revindecă cu pățimaș spirit de emulație.

E bine să se sublinieze faptul că Italia n'are încă o capitală culturală, alături de cea politică. Roma nu este nici deținătoarea celei mai vechi, celei mai ilustre, mai căutate Universități: n'are o mare revistă de curent; nu acolo se publică cel mai mare ziar. Nu Roma consacră în primul loc. Abia azi, corespunzând planurilor imperialismului spiritual fascist, Mussolini se străduiește din răsputeri să schimbe Roma într'o mare Metropolă, din „oraș de provincie” cum a găsit-o.

În schimb, Milano crede a fi adevăratul cen-

tru promtor și activ al culturii italiene contemporane: dela suprașmăria editorială și gazetărească, la mișcarea teatrală și muzicală; dela cultura populară, la asociațiile profesionale ale tuturor factorilor culturali.

Iată însă că nici Florența nu înțelege să abdice dela prestigiul pe care i-l dă conștiința de-a fi fost leagănul celor mai impunătoare personalități din câte se înscriu în istoria creației omenești, dela Dante spre timpurile noastre; conștiința de-a fi făuritoarea limbei italiene culte; conștiința — mai ales — de-a se simți floarea sufletului italian, în ce are el mai scăpător ca inteligență, mai armonios ca creație, mai autentic ca manifestare.

Dar încearcă a sta de vorbă cu un genovez, cu un venețian, cu un torinez, cu un sicilian, cu un perugin, cu un napolitan — îl crezi în stare să plece fruntea smerită, în fața întâietății orașului vecin, pe care l'aj părăsit în dimineața celeiași zile? Te va colinda prin toate ulițele, bibliotecile, muzeele și bisericile lui uitându-și de orice altă preocupare, ca să-ți arăte, să te convingă, să te facă să acclami într'un glas cu el, suprașmăria aceluia, mai ales a aceluia oraș rival.

În ambianța caldă a acestui entuziasm regionalist, se dezvoltă și înflorește, sigură de ea, o cultură italiană originală, spontană, variată, tradiționalistă și totuși mereu împropătată.

Literatura italiană, cunoaște prin această diferențiere, dăinuirea unei străvechi, neîntrecute (adesea până la capodoperă) producțiuni dialectale, nu numai folkloristică ci mai ales cultă. O nebanuită literatură scrisă în dialect, legată de viața intimă a unui loc, dar vie, bogată, reprezentativă, în plină desfășurare. Din păcate, valoarea artistică a operii unui Carlo Porta, Di Giacomo, Fucini, Trilussa ori Pascarella, nu poate fi nici pe departe prețuită de noi, public străin, spre a ne da seama de însemnătatea acestui aspect al regionalismului italian.

Și apoi, iată chiar literatura italiană, scrisă în limbă literară. Același caracter provincial, regionalist, ca lume din care se inspiră, ca suflet ce-o personalizează ca particularități stilistice. Cu romanele lui Verga — observă iarăș Prezzolini — te simți totdeauna în Sicilia; cu tablourile și eseurile lui Soffici, în Toscana; cu versurile și amintirile lui Papini la Florența; precum Horafiu te fixează în Campania Romană, Virgilin pe malul lacurilor mantovane.

Rar se întâmplă cazul scriitorului italian, care să-și părăsească locul de naștere Părăsindu-l, duce cu el, în orice caz, oriunde, crâmpelul de suflet autohton. Prin aceasta, literatura lui mărturisește un „provincial” simț al reculegerii, al adâncirii în sine și în tradiție, o conștientă nevoie de răbdătoare, tihnită desăvârșire. Italia a fost și rămâne astfel, țara „clasicismului” tradiționalist.

Alături de scriitori, trăind viața umilelor dar harnicelor centre minore, întâlnești apoi acolo pletoră de cărturari, de artiști, de însuflețitori ai inițiativelor culturale locale, de istorici, de arheologi și de paleografi, nesolicitați de Oficialitate, susținători în tot chipul al adevăratului regionalism italian.

Iată de ce, străbătând târgurile și satele decoloro, te va uimi la tot pasul vitalitatea integrală a sufletului național.

Italienii nu se tem de presupusele urmări ale unui regionalism cultural, împins atât de departe. Îi prefuesc, dimpotrivă, meritele prin arta, literatura, cultura lor, cu care totdeauna s'au putut mândri. Nici se află astăzi în Europa, țară mai solidarizată sufletește, ca Italia lui Benito Mussolini.

* * *

Italia culturală își trăește de mii de ani regionalismul refractar la orice încercare de fictivă anulare centralizatoare. E un temei și o forță, de care nu vrea să se lipsească, de dragul unei aparente modernizări.

Iar vitalitatea regionalismului său, este atâta de hotărâtoare pentru desemnarea întregii culturi italiene, trecută și actuală, încât ne vom îngădui o serie de considerațiuni și constatări, cu privire la cultura românească, mai ales actuală, lipsită — după noi — de temeiul și aportul regionalist.

Fără sfială mărturisit, sufletul culturii moderne românești nu dovedește a se fi încheștat încă. În nevoia care nu mai poate îngădui zăböviri și dibuire, întru înfăptuirea acestui necesar postulat al sufletului național, ne întrebăm dacă putem rămâne mai departe iluzionați de mirajul capitalei noastre politice, pe care ne-am deprins a o socoti drept singurul centru activ al culturii românești. Căci, de-ar fi așa, această capitală unică ar presupune o înfăptuire epocală în istoria culturii noastre: concentrarea spirituală a întregului românism, într'o sinteză reprezentativă pentru momentul cultural trăit de întreaga Națiune.

Pe câtă vreme, la viața singurei noastre capitale, nu aderă astăzi decât întâmplător sufletul provinciei. Pe întinderea largă, atât de felurită prin suflet și tradiții locale a țării, stăruie paragina stearpă a inactivității regionaliste. Iar până ce nu se vor fi valorificat întru totul energiile creatoare ale sufletului local și nu se va fi trezi în el avântul micilor dar hotărâtoarelor înfăptuiri regionaliste, nu vedem cu puțință concentrarea cu adevărat sintetizatoare, a culturii moderne românești.

Sufletul acestei colectivități pe care îl presupunem în stare de mari înfăptuiri culturale și artistice, dar căruia nu-i dăm prilejul să se manifeste, în împrejurările în care se găsește astăzi, nu va trăi desigur momentul de Renaștere la care ne place a năzui, la care ne silesc conțințele istorice să năzuim. Nu-l va trăi acest moment, de oarece nu s'a pătruns de nevoia participării integrale la viața culturală, prin regionalism. Nu s'a pătruns încă de această nevoie astăzi când copleșit de urbanism artificial, n'ar găsi mijloc mai nimerit pentru reala ierarhizare intermediară a valorilor pușe în lumină de violenta emancipare a claselor populare, decât în regionalism. Sufletul românesc nu s'a pătruns de această realitate, astăzi când prinde a încolți în el credința chinuitoare a lipsei de omogenitate.

De i-ar fi fost dat, cel puțin, singurei capitale „culturale” românești de azi, să se mândrească cu un august prestigiu în trecut, Fie! . . . Roma nu este capitala culturală a Italiei.

Iată de ce cutezăm a vedea în *spirituala descentralizare regionalistă a culturii noastre*, în-

tărirea sufletului colectiv, regăsirea, renașterea, impunerea adevăratului tradiționalism românesc.

Îi dorim culturii acesteia, un regionalism ierarhic, prin care cel din urmă exponent al său se va simți însuflețit, zi de zi, de o chemare cu mult mai modestă decât și-ar închipui: determinarea unei *atmosfera culturale*, nu promovarea unei *literaturi regionaliste*, care nu poate veni cu folos real decât mai târziu. Începutul prefacerii mântuitoare a culturii românești, ne place a-l vedea în acel *regionalism de avangardă*, prin care ni se va adânci sufletul în noi înșine, ni se va regăsi în trecut, ni se va scruta în toată întinderea lui, ni se va întări și-l vom simți mai sporit, mâine.

Un regionalism urând retorica „Ateneelor” și „Universităților”, libere până la inconștiența unor directive improvizate, care nu presupun nici o necesitate imediată locală; care nu singura menire de-a accentua superficialitatea publicului necititor de prin târgurile și orașele noastre de provincie, prin enciclopedismul hibrid al unor vorbitori înstrăinați de intimitatea sufletului lor.

Un regionalism promovat de puținii intelectuali ai locului, urând de-o potrivă amestecul Oficialității cât și al factorilor culturali pe care i-ar dovedi însufleții numai de crezul incolor al unui cosmopolitism înstrăinat. Câțiva cărturari ai locului, cari să se hotărăscă a începe lupta, cari să-și jure — mai ales — de-a nu se opri la cea dintâi înfrângere aparentă, lupta impunerii regionalismului cultural. Intelectuali ai locului, câțiva, cari să știe a-și potoli în suflet orgoliul unor înfapturi ușor de dus la capăt, limbute, deșarte, zadarnice, compromise. Intelectuali însufleții de un *nou crez*, pe care ne place să-i vedem cutreerând satele și târgurile colțului lor de țară, descoperind un aspect părăginit de natură inedită românească, luptând pentru păstrarea lui, pentru impunerea lui în conștiința întregii țări; descoperind la fel, comorile artistice ale trecutului, frumusețile folkloristice ale

regiunii; făcând pelerinagii la biserica cea mai frumoasă din câte au cercetat, la casa în care s'au născut, au lucrat ori au murit oamenii de seamă, răsăriți din mijlocul lor; biserică ori casă, reînălțată cu pecunia însuflețirii lor; adunând cu sârguință materialul documentar pentru istoria culturală a regiunii; îngheband muzee ale peisagiului local, ale rămășițelor cât de neînsemnate dar mărturisind un crâmpel de viață regionalistă, ale portului național, ale artei lor; și în urmă, pornind ei către celelalte orașe, către capitala culturală de azi, spre a impune conștiinței colective forța și vitalitatea spirituală a regiunii pe care, orgolioși, o vor trezi la viață nouă.

Intelectualitatea provinciei românești este lipsită astăzi de orice preocupare. Li lipsește credința în marea-i menire culturală. Nu știe că dela ea, ar putea veni marea binefacere de care ne simțim, toți, nevoiți. Își simte sufletul gol de patima credinței mântuitoare. Nu vrea să-și impună orgoliul supremației sale.

Zi de zi, ni se întărește astfel în conștiință convingerea nevoii de cunoaștere adevărată, adâncită, a intimității vieții pe care-o trăește bogat acel popor italian, de care atâtea realități ne apropie atâtea necunoaștere și prejudecată ne desparte încă. Oficialității noastre culturale, în prezina alcătuirii programului de propagandă culturală, îi insuflăm gândul de-a trimete în Italia o seamă de viitori misionari, cari să studieze și să se pătrundă de valoarea regionalismului pentru viața spirituală și politică a întregului popor, pentru glorioasa propășire — a descoperii enigmatică, — a literaturii, artei, științei și culturii italiene.

„Eroismul poate salva un popor, în împrejurări grele; dar acumularea zilnică de virtuți mărunte, îi determină măreția.” Este un gând al lui Gustave Le Bon, dintr'o carte cu titlu de oarecare actualitate pentru noi: *Les incertitudes de l'heure présente*.

ALEXANDRU MARCU

MAXIMILIAN HARDEN

OMUL s'a scufundat în neființă, acolo la marginea Elveției, într'un decor de Böcklin Pictorul, care i-a dat unul din capitole în volumul „Köpfe”, trebuie să fi apărut atunci, cu tot albastrul întunecat din Insula Morților și cu toți monștrii lui marini ca într'o cădere de cortină, în zarea ochilor cari se vestejeru. Apoi vremea a curs mai departe, numai peste cei vii.

Între cei cari și-au adus atunci aminte am fost și eu.

L-am cunoscut întâiu din revista lui „Die Zukunft”. M'am dus să răsfoiesc iară, în sălile de bibliotecă ale anilor de studenție, colecțiile azi legate și puse în rafturi, în serii definitive închise, pe care le petrecusem prin mâini număr cu număr. Din ele am luat întâile lecții de politică externă și am pătruns prin faptul anecdotic și de atâtea ori scandalos, în viața Germaniei, acoperită până atunci pentru mine în purpura Nibelungenlied-ului, a lui Goethe sau

a lui Treitschke. Mi se părea că până și custozii din casa cărților se miră. Volumul de „Capete” din 1910 e din Donațiunea Maiorescu! Lumea e alta, între noi ca și aiurea. Tovarășii meditațiilor noastre s'au dus unul câte unul. Rămânem singuri, cu anii.

Când m'am așezat în Berlin aveam o întregă listă de oameni pe cari doream să-i văd. Între ei era și Harden. Polemistul acesta din umbră, pamfletarul în înțeles vechiu, cu articolul așteptat cu spaimă sau cu nesațiu, era pentru mine noua Germanie. Pe urmă am cunoscut mai de aproape polemica și pe lănceri ei. Am văzut țara în isvoarele liniștite, curgând în singurătate. În fiecare zi am schimbă rândul numelor de pe lista mea. Pe Harden l-am lăsat mai la urmă. Până când într'o zi m'a întâlnit el pe mine.

A dorit într'o seară să ne vorbească. Era în anul 1912 sau 1913 poate în iarna dintre amân-

două. La Breslau se jucase într'un teatru cu păpuși piesa de centenar a lui Hauptmann. Eram împărțiți în tabere. Mă întorsesem tocmai pe niște uliți dosnice și cleioase, sărind odgoane de șlepură și ferindu-mă de ispița de asfalt de boulevard, a Spreei pline de lumini, dela o mare întrunire prezidată de ferocele antisemit Bartels dela Lipsca, în ale cărui cărți începusem să învăț istoria literaturii germane. Balcanul, acasă, era în flacări. Harden a cerut să fie oaspele unei societăți studențești, de care nu eram străin, și în acea seară, la nouă, fără sfert academic, din locul foarte aproape de masă, luat din vreme, l-am văzut.

L-am văzut, mai mult decât l-am ascultat. Pentru un om de departe, cum eram eu, amăgitor singur de imagina unui fost scutier al lui Bismarck rămas pe lume ca să lovească în cei cari îl umiliseră, un ceas nu era mult ca să puie oarecare cumpănă între ceea ce visasem și ceea ce mi se întâmpla. Scutierul își aducea aminte de începuturile actoricești și juca. Dar atenția suferitor și sutelor de colegi, în revărsarea de amfiteatru a uneia din cele mai mari săli a universității, setea ochilor și încordarea așteptării, furau încet, încet.

Conferențiarul era un om mic de stat, în negru tot, dela părul bogat și în vânt până la tocurile prea înalte ale pantofilor de lac. Avea mișcări puține și obosite, glas cu intrucuperi și o privire de silă. Își avea farmecul aparte, deși străin de lucrul în sine, această apariție într-o casă de învățătură a regiilor Prusiei, unde Erich Schmidt sau von Willamowitz veneau aneori în frac plin de cordoane colorate, de stele și de cruci, pentru că numai decât după ora de curs erau poftiți la o serată, de Împărat. Scandalul

Eulenburg era așa de aproape! Și un succes de scandal avea Harden și atunci! Nimic însă din viforul articolelor nu fulgera prin sală. Acelaș debit măsurat cu o închipuită frângere de degete și încrețire de frunte, trecea acidulat prin lume. Vorba nu creștea, nu scădea. Un actor în negru, strâns bine într'o redingotă ținută de parte de trup, de o vestă de catifea și de o panglică lată de cravată străpunsă de un brilliant, recita. Recita rece și alambicat, unei societăți care-și ținea răsuflarea. Scutierul lui Bismarck, în surghiun la Friedrichsruhe! Cancelarul se ivește deodată uriaș peste tabla teagă și peste zidul întreg până în tavan, cu silueta lui de seri de ceață de pe Pariser Platz, cu chivăra lăsată puțin pe ceață și cu mâna rezemată de mânerul săbiei, într'o așezare de toaletă neisprăvită, înainte să treacă pragul istoriei. Harden se face tot mai mic și mai căutat. Umbra, chemată, stă îndărătul lui covârșitoare și nu se mai mișcă.

Așa a ieșit din viață, într'o Germanie care-l depășise. A fost un adversar pătimas, necruțitor, dar documentat și cinstit. Polemistii de azi întrebuițează alte mijloace. El învățase la o școală care s'a închis, din lipsă de înscriși. Aventurierii violenței și meșterii manevrei cu răspălată imediată, n'aveau nevoie de ea. Harden, e un fel de ultim din serie. Dantelat împanglicat și pregătit în oglindă cu o mască fatală, el e un meșter de ceremonie care pune capăt unei serbări. Pe a doua o așteptăm, iar până atunci ni se dă un intermezzo pe piață, cu foarte hazlii sforari de bălcu. Poate că nici domnii din balcon cari se uită și rabdă glumele, nu sunt vrednici de mai mult!

EMANOIL BUCUȚA

CRONICA LITERARA

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU¹⁾

CAND am citit cum prietena Alinei se bucura cu premeditată voluptate de sărutarea rece a apei, cum stârnea convulsionarea valului cu vârful piciorului, cum aștepta să i se spargă talazul pe coapse, spre a se oferi apoi cu înfiorată renunțare mării impetuoase, am înțeles că în cartea d-nei P. B. n'aveam să găsim frământările psihologice ale unei conștiințe impersonale, ci surda înfiorare a cărnii care trăește, bucuria oarbă a instinctului. Am salutat în autoare un emul feminin al lui D'Annunzio, pe Versilia care, — după imnul vitalității brutale, al virilității hirsute personifcate într'un centaur maculat, al freneziei panice gonind pe masculul cu ritmică încordare, în mijlocul torentului sau îmbătându-l cu priveliștea caldă a sângelui proaspăt — avea să cânte dintr'un fluer subțire de trestie, voluptatea membrelor arămii, a mersului legănat, tristețea bucolică a dorințelor

turburi, obsesia ochilor concupiscenti, instinctul de a se oferi și de a procrea.

Trezită la viața telurică de un tropot marin de copite monstruoase sau împunsă de batjocura galbenă a unui ochiu de faun, noua Versilie se întorcea către mare sau către pădure, se abandona apei sau cuprindea în brațele moi scoarța dură a copacului din care ieșise, cu beția fizică a unui păgân panteism:

„...M'am desculțat cu piciorul meu gol, atingând covorul adânc de frunziș putregăit, să simtă de-adreptul scurgându-se în el, din lutul umed f.orul dragostei de pământ”.

„Am întins brațele să cuprind trunchiul, dar brațele nu i-au putut face colan; am netezit cu mâna scoarța aspră, și prin mână s'a strecurat cântecul lemnului... și am rămas așa, cu brațele întirse, sorbind glasul care, ca un fior picura din sufletul lemnului în sufletul meu.

„Aș fi voit să arunc de pe mine hainele ca pe niște poveri, să nimicesc și carnea și sângele, să mă nase nouă, ca o întrupare a pădurii”...

1) Cu prilejul, vol. „Desenuri tragice”, Ed. Casei Școalelor, 1927.

Femea se întorcea apoi către celălalt principiu al vieții, soarele, cu aceeași goliciune și violență vitală:

„Am ieșit din apă amețită de loviturile ei... și nu m'am îmbrăcat, m'am așternut pe nisip în plin soare, cu fața ascunsă în el. Am întins trupul să-l rup, și am simțit că încordarea asta mă odihnește; de hainele mele ude, fierbințelea nisipului s'a prins ca un vestmânt de foc”.

Așa dar taina femeii era un sentiment mai acut al trupului, un instinct al selecției naturale, ce se convertește în tristețe sau bucurie după cum trupul trăește în armonie sau în vrajbă cu legile naturii.

Toate femeile d-nei P.-B. au această reprezentare a propriei lor existențe fizice. Fetița e neliniștită; e cuprinsă de o teroare surdă. Nu e nimic. E sentimentul fizic al creșterii.

„Simțea cum năpădesc în ea puterile vii; cum se măreșe în ea toate dimensiunile vieții: lungimea, rotunzimea, amploarea, intensitatea; în toate membrele, în toate organele, în toate funcțiunile.

„Fetița se auzia cum crește”.

Aceeași fetiță are acuități tactile vecine cu voluptatea.

„...genunchii goi sub rochița de flanelă, făceau un șgomot mătăsoș pe care-l auzia numai ea”.

Manuela face din actul desbrăcării un moment culpabil. Ea are felurite bucurii discrete care „o amuză”: să-și scoată ciorapii de mătase neagră, să-și privească în semi-obscenitate bijuteriile scilipitoare, să-și onduleze părul, să simtă exalația ușoară și călduța a rufelor asvârlite pe scaune, să se plimbe în cămașă subțire cu tălpile goale pe podea, să se cuprindă pe sine însăși cu mâinile în căldura patului „simțind curba cârnii pe tot trupul, simțindu-și toate incheeturile, toate încovoările la orice mișcare”, să se contemple nudă în oglindă sau să se plimbe în ambianța lenevită a buduarului pe jumătate îmbrăcată „ca un paj roz cu picioare negre, cu nieptănătura gata, strălucitoare de briliante”. Ea are sentimentul luxului, al rochiilor somptuoase, al blănurilor grele și simple.

Dar în afară de senzațiile—uncori vinovate—ale propriei vieți trupesti, Manuela ne cântă teroarea surdă și răscolitoare a virilității care pândeste, strecurându-se printr-o privire în gânduri în trup. E „milogul” care cere cu ochiul, în fundul căruia mocnește o cupiditate nemărturisită și care, dacă uneori murdărește cu fixitatea lui turbure, strecoară alteori în suflet nevia de a se agăța de ceva tare, de a-și găsi un sprijin și un sens, asemeni plantelor acățătoare ce se incolăcesc în jurul trunchiurilor aspre, intrând în carnea lor fibroasă. Și nicăeri sentimentul de ostilitate față de mascul și totuși de abandonare în fața forței fatale nu e mai evident ca în gestul de repulsie al Manuelei față de copilul murdar, care cu îndărătnicia violență cere o poveste fără sfârșit: „Mai încă... mai încă”.

„... Simți înfipte în picior mâinile copilului și îi auzi vorbele parcă întoarse dinapoi: „Mai spune... mai este...!”

„Se scutură brutal, se necăji nepotrivit: —

Sămânță de bărbat! „Tot să mai fie... tot să și se dea, când ai apucat a lua?”

* * *

La prima vedere s'ar părea că *Bătrânul* este drama unui suflet de femeie delicat, veștele de tovarășul de viață, a unei ființe însetate de iubire. În realitate e ceva mai puțin sau ceva mai mult. Este o dramă fiziologică. Teatrul instinctului de procreație, împiedicat, în activitatea sa electivă cu care supraveghează puritatea rasei de arbitraritatea împerecherilor sociale. Pentru ce suferă *Bătrânul*, pentru ce-și urăște familia? Fiindcă dintr-o eroare de selecție erotică, rasa i-a fost murdărită, înjosită printr-o progenitură vulgară, a cărei expresie ultimă este Codea, imbecilul cu membrele moi. Oroarea lui Deleam este de natură sanguină. Paralyticul, epilepticul cu crize isterice și stări latente, este o primejdie a speței sale normale, sănătoase. Și el urăște în el, cu egoism fiziologic natura pervertită. Ciudatul dușman al propriului său neam, tatăl care răpește din alcov soția fiului său pentru a o apăra de un contact legal, este personificarea teoretică a instinctului de continuitate a speței pe care Gina îl presimte fără să-l priceapă. Femea caută să iscodească substratul sufletesc printr'un examen fizic. Și în paginile d-nei P. B. trec în procesie schilozii, Gemenii Hallipa participând amândoi la o inteligență care ar fi suficientă numai unuia, Codea cu brațele moi, Mika-Le degenerația cu instincte eroice cu chipul stârnit și în disonanță cu tipul familiar, prințul Maxențiu istovit și purtând în membrele înguste și pale ecoul fizicului sugrumat al curtezanei Zaza, Slavo-teutonul din restaurant, cu capul curcuiat, cu dinții îngălbeniți, cu o tăetură dela nas până la bărbie, stigmat reproduș întocmai spre oroarea intelectualei Mimi pe buzele fetei lui. Iată și pe Melcu cel cu oasele dezordonate, hidroasă apariție antropologică. „Obrazul era contractat într-o urățenie bolnăvicioasă, catalogată degenerescenței, ca o piesă de muzeu. Doi ochi mici și gălbui care de obicei fugeau ciudat și urât într-o parte într'un vag strabism, se pironneau alteori lucitori pe un punct”.

Manuela privește cu repulsie figurile masculine care se perindă în tumultul balului, simte o oroare internă pentru această disproporție ce frânge ritmul armonic al formelor. Observă mai ales figurile bărbaților tineri: „unul ca un paianjen, cu picioarele și mâinile subțiri de tot și încovoiate, avea fața nișel strâmbă dintr-o parte. Altul avea în frunte un stuf mic de păr creșt dedesubtul căruia holba ochi de huhurez puținței, neisprăviți, urăți cașicum ar fi fost caricaturi ale propriei lor figuri desenate de natură malfiții în dauna liniilor adevărate, rămânând condeiului să rectifice schița umană și să restabilească imaginea dreaptă. Defilau ca într'un panoptic al degenerescenței”. Ca o punte de trecere între tainele nașterii insuficiente și spiritul artistic al formelor umane stă vigilența discreta a Cucoanei Moașe sau a bunei Lina. Deaceia d. P.-B. e cel dintâi scriitor român care face loc în literatură acestei nobile portărese a vieții.

Noblețea nu e decât o formă de selecționare

a tipului omenesc, ce apără de promiscuitate. De aceea în năzuința instinctivă a femeii de a alege masculul bine condiționat, al cărui suflet să bată împreună cu sângele într-un ritm egal stă germele aristocratismului. Iată de ce P. B. manifestă prin mijlocirea eroilor săi tendințe nobilitare. Lică Trubadurul reprezintă mahalaua, aceea care prin lipsa continuității familiare produce exemplare inferioare ca Sia. Li Mika-Le e mahala. E procentul neprevăzutului într-un corp social oarecum organic. Bătrânul „e nițel neam”. „M'am vârat în mahala — zice el — și n'am mai ieșit din ea”. Urmarea acestei coborâri este monstruoșitatea unei familii stigmatizate, ce oscilează între marginile relative ale diformității și lipsei de educație. „Mahalaua” mormăie Frantz. „Ce educație” se vaită bătrânul gândindu-se la familia sa pe care o disprețuește. Am putea spune că în opera d-nei P. B. nu e o varietate de caractere ci una de bună creștere. Fenomen caracteristic ce ne coboară în domeniul observației de moravuri în loc să ne păstreze în acela universal valabil al varietăților sufletești. Nu e aristocratismul firesc al unei bătrâne civilizată, ce ne înfățișează într-un mediu selecționat și fără ostentație, restrângerea aceluiași funcții sufletești. E dimpotrivă un aristocratism agresiv, cu tendințe educative, rafinarea unui ochiu jignit de disonanța superficială a purtărilor, un snobism care ține să ne inițieze în codul manierelor elegante, relevând orice abatere și orice umbră, care în sfârșit se obosește fără niciun folos literar, să ne arate, cum se alcătuește un „menu” stilat. „Adriana nu mănânce de obicei decât pururi de orez și cartofi, spumoase și catifelate. Refuză mai ales cu tărie supele de carne ca pe ceva otrăvit, care ofensa gustul ei delicat, prin natura lor prea substanțială”. Nici lui Mini nu-i place mușchiul înșăngerat cu „palpit”. Ea preferă, ca „ultima culoare a victii, deci a sângelui să fi dispărut abia, și fraged încă dar împăciuit, să fie înconjurat de buchetul cartofilor purpenți și rumeni”.

De sigur însă, aceste insistențe asupra unor rafinamente de ordin comun nu vor fi scăpat de sub pana scriitoarei decât în iritația continuă pe care i-o pricinuește inferioritatea locală a lumii pe care o descrie. În fond aristocratismul său pornește din instinctul de apărare al tipului, temelie fundamentală a sufletului feminin. Și nu exclude ca atare orice altă nobleță, având ca funcție conservarea clasei. „Mini reflectă asupra realității unei nobleți mahalagești, o tradiție a unei aceleiași clase, oricare ar fi ea, și care din calitățile ei păstrate intact, din buna ei stare și purtare, ajunge a-și forma o educație, fie ea chiar la un nivel inferior. O mahala care are valoarea, demnitatea sculele ei de preț și chiar strămoșii ei”.

* * *

Dacă însă societatea pe care ne-o înfățișează d-na P. B. se află la un nivel educativ superior, sufletește ea se coboară sub nivelul unei umanități normale în care umbra e străbătută cu fasciole de lumină. Cu greu se poate închipu o galerie de oameni mai meschini, cu apele idealismului mai secate, cu un egoism mai atroce și cu o îngâmfare mai puerilă. E o viață ce se

alimentează din bârfeală, din adulter și tranșacție pentru prezentarea căreia scriitorul n'are nevoie de episoade. Eroinele se vizitează și bârlesc. Și astfel se naște literatura tainelor de alcov, a clevetirilor și a insinuărilor calomnioase. Dacă în primele volume d-na P. B. ne inițiasc în adâncurile sufletești ale unei femininătăți frenetice de viață, acum ne aruncă la o parte vâlul de pe sufletele sbârceite ale femeii mature, care se hrănesc din anecdotă și clevetire, din snobism și curiozitate. Intre proprietara „camerei mobilate convenabil” care spionează cu voluptate împietrită de la fereastră, evenimentele cronice ale străzii și rafinata Mini care se transportă din casă în casă pentru a ne informa de vicisitudinile unor vieți artificiale nu e o deosebire de structură. E în amândouă aceeași curiozitate placidă ce se razimă de un gard sau calomnie harnică ce se introduce în vestibul.

Din indiscreția ușilor violate se perindă pe dinainte-ne acea lume inferioară dar cu știința de a mima o viață rafinată: D-rul Walter, cinic efeb al Salemei, Cleopatră senilă cu cărnurile surpate, Erotica Lenoră, cașnală, isterică, lipsită de simțul familiei. Brutala Ada Razu, cu gusturi ancilare și cu ambiții mondene, Elena obsesionată de un aristocratism de prost gust, care-și supune familia unui protocol pretențios și profesează un snobism artistic steril. Prințul Maxențiu, animal fragil, purtându-și funebru sebucilitatea elegantă. D-rul Rim, egoist și fără scrupule virile, lăsându-se în chip discret, plătit de soția infidelă. Mika-Lé, adulterina, Sia suburbana, Lică Trubadurul, cuceritor de periferie și o legiune întreagă de degenerați.

Opera d-nei P. B. se urzește pe un fond de esteticism care, printr-o ușoară necumpătare poate părea uneori pueril. E peste tot o grijă de a comune interiorurile, de a le armoniza pe o singură notă sufletească, de a ridica utilul la înălțimea unei impresii unice de sunet sau culoare. Sunt săli monumentale cu mobile grele, sufragerii pretențioase, hall-uri sonore înforate de bătaia sincronică a pendulelor cu ape line, arile nude în care se odihnește liniștea multicoloră a pianului cu coadă, uși geometrice și apartamente cu somptuoșități moderne în ploaia omogenă a luminei electrice, care, la întoarcerea precisă a butonului (clic-clac) se confundă într-o semi-obscenitate albastră. Dar mai impresionante în singurătatea lor nobilă, sunt sanatoriile cu mobile infantile de lac alb, cu discreția compunțioasă a unui aristocratism medical. Aci Adriana își recapătă liniștea sufletească după o cură savantă cu senzații de alb, pusă la cale cu minuțiozitate matematică de un medic cu fața tânără, dar cu păr alb, într-o cameră albă, încărcată cu flori albe, în fereastră căreia bate un viscol alb, cu o sobă de porțelan alb, lângă care o infirmieră cu sorț alb împletește un ciorap de lână albă, sau medici în halaturi albe meditează asupra a noi mâncări cu sosuri albe.

În idealul masculin al femeii putem vedea indicele gradului de cultură al unei societăți. Intellectualul de nuanță literară lipsește din lumea pe care-o frecventează Mini și Nory. În schimb domină științele, cu precăderea medicinei. Iar în medicină primează neurologia. Adriana vindecată de congestie cerebrală se îndrăgostește de

Sergiu, medicul șel al sanatorului. După o cură miraculoasă la Sinaia Lenora se căsătorește cu D-rul Walter. Dar cum se strecoară în sufletul gingaș al Evei acest nou cavaler al halatului alb? Prin ideea de forță convertită în știința și perseverență, prin impasibilitatea lui de dominator al întâmplărilor, dar și prin tactul cu care călăuzește un suflet ce nu mai are taine. Blânda condescendență a confesorului, forța dominatoare a stăpânului și prestigiul unei vieți de eleganță rece și sobrietate somptuoasă se unesc în persoana neurologului modern, personificare a voulității, moderne. Deacum putem saluta în d-rul Walter pe noul om fatal, trecând în automobile rele către acele aristocratice în umbra cărora dormitează un sanatoriu inundat în parfum de crini și clorofom, cu gravitate tăioasă, cu eleganță suplă și cu ochi odihniți de stăpân în pupila cărora strălucește toată știința lumii.

Un critic vede în romanele d-nei P. B. „o mare frescă a vieții noastre orășenești unde toate straturile sociale sunt reprezentate”. Marele talent al autoarei este de netăgăduit. Că ni se înfățișează însă icoana vieții noastre orășenești, acesta nu. În mișunarea de eroi anonimi cu suflet cupid și fără simțul mediului noi nu ne recunoaștem. Căci cine sunt eroii care, alăturându-se în procesiuni murale, alcătuiesc viața noastră orășenească? D. profesor Rim, catolic fiu de vameș sas. E blond și vorbește cu accent nemțesc. Are rigiditatea și egoismul calculat al aventurierilor fără legături etnice. D-rul Walter „de origină germană” desrădăcinat fără „pasiunea naționalității”. Lucid, rece aproape hieratic și de-un desgustător cinism. Salema, luxuroasa de 120 kile, fiică problematică a Levantului armeano-ebraic, cu nostalgia Pireului, unde soțul ei Efraim vindea smochine, stafide și alte fructe de orient. Urmăritorul anonim cu ochii concupiscenți în care citești descendența bulgară, M-me Ledru elvețiană expatriată dintr-o țară de hoteluri internaționale. Sephora, e-veica, urnă impură a instinctului distructiv al rasei. Maxențiu produsul raehitic al unei nobleți suspecte și al cântăreții Zaza, Veneră internațională, probabil creolă, Mika-Lé, odrasla naturală și degenerată, născută dintr-o împreunare capricioasă și fugitivă cu zidarul italian care trimite cugetarea antropologică spre ipoteze africane. Ada Razu a cărei culoare arămie sugerează ideea de cort și de nomad. Pictorul Greg, convertitul la catolicism. Tânărul grec sinucis la Constanța. Familia Hallipa a cărei Tață Gramatula ne îndreaptă către o obârșie peninsulară. Publicul suspect al restaurantului cetind gazete cu caractere slavone. D. Kilian, satrap familiar, kurd sau tătar.

Așa dar cu d-na P. B. năvălesc în literatură noastră tătarii, țigarii, insularii, saxonii, arabii, italienii-sudici, grecii, evreii, bulgarii, bastarzii internaționali și slavii catolicizați; năvălește Frantz, lacheul cu frații săi Rim și Walter a căror ținută protocolară și înghețată nu e atât semnul bunei creșteri cât dresajul ancilar al aventurierilor ce odată împănă curțile fanariote cu servilitatea lor educată. În talentele sonice ale d-lui profesor Rim văd industria muzicală a blondului teuton, oferind desfătări cu hocus-pocus la curțile bocești, iar în snobismul științific al clinicei lui Walter, mistificarea subchirurgului pripășit în principate, pe danezul Scogard sau pe pseudo-italianul Mascellini, uneltind sub blățile lor somptuoase pentru o prosperitate dincolo de hotarele noastre, ale românilor. Cu literatura d-nei P.-B. apare „ce pofteste domnișora”, „doamna e servită” accentul german sau catolicismul decorativ, apare într-un cuvânt inexpresivitatea unei lumi de rase încrucișate, în care lipsa de legături cu pământul, instinctele atavice și o falsă modernitate occidentală se rezolvă într-un egoism crunt, în libidine și lux oriental, în snobism și mai ales în lipsa de adâncime a funcțiilor sufletești. De aceea subiectivismul de care autoarea este învinovățită, îl scuzăm ca un semn de sensibilitate față de josnicia materialului, ca o dovadă de eroare etică.

Departă de a osândi prin asta sfera de creație a d-nei P. B. vom privi în proza sa nu viața noastră orășenească, ci expresia cea mai materială a ororii de încrucișat. Instinctul feminin al provocării armonice, al purității sanguine, aplicat în domeniul observației sociale dă astfel naștere egoismului de rasă, care repudiind eterogenul, se apără împotriva degenerării. Și astfel d. P. B. reprezintă în proza noastră sentimentul etnicului sub forma observației sociale satirice și nu încă aspirațiile, virtuțile și simțul de frumos al orășeanului nostru.

Fie lirică, fie obiectivă d-na P. B. ne dă o imagine feminină a lumii. Nu aceea care prinde ritmul universal al sufletului uman, ci icoana vieții de toate zilele, măsurată cu un ideal individual de convențiune socială sau considerată cu simpatia și repulsia lăuntrică a unui organism ce caută bătaia unui sânge înrudit. Revăd pe d-na P. B. în cercul colorat al „Sburătorului” sustrăgându-se cu aristocratică imprecizie ținutei tăios portretistice. Se retrăgea în penumbra unei amabilități neutre fără participare și fără desolidarizare sau citea cu afectare grațioasă, cu cadența studiată, cu răs convențional.

G. CALINESCU

C R O N I C A P L A S T I C A

I S E R

CINE a urmărit evoluția picturii noi în Franța și Germania, cine s'a oprit mai ales la dezvoltarea artei unor pictori atât de reprezentativi ca *André Derain* și *Othon Friesz* va recunoaște toate obstacolele și ocolurile interioare ce au trebuit să fie învinse pentru a se ajunge dela Impresionism și din complexul formal al operii lui Cézanne, dela destrămarea extatică a materiei, dictată de tendințele expresioniste, la o liniștire binefăcătoare, prinsă în chipurile cele mai firești ale vieții. Fără îndoială că individualitățile artiștilor nu au căpătat în operele lor de seamă aceleași substanțe și n'au avut de plămădit și de refăcut înrăuriri uniforme. Astfel Friesz pare cu desăvârșire imposibil fără Cézanne, iar portretele monumentale de Derain n'au putut fi concepute fără cunoașterea minunatelor portrete din primele secole ale Creștinătății. Totuși simplitatea a învins și învingător a rămas totodată bunul meșteșug de pictor, astfel precum a fost înțeles întotdeauna, dincolo de curente și de capriciile modei. Astăzi se vorbește chiar despre „nudurile foarte academice“ ale lui Othon Friesz și despre „clasicistul“ Derain. Multă lume rămâne chiar desamăgită în fața recentelor lucrări ale acestor artiști reprezentativi, pentru că ușor le-a fost odinioară să înțeleagă forța vehemența și relațiile puternice dintre culorile tablourilor semnate încă acum câțiva ani de acești pictori, pe când astăzi calitățile sunt mai puțin oratorice, mai adăpostite în ascunzișurile cele mai subtile ale tehnicii. Dar cei desamăgiți n'au dreptate, căci faza evoluției se află astăzi pe un nivel mult mai înalt decât în trecut, deși recunoașterea acestui nivel nu se impune decât unei vizualități bine educate.

Pornind dintr'un alt cerc de viață, dela alte premise și posibilități, ademenit de alte motive și peisagii, marele nostru pictor și desenator Iser a străbătut în anii din urmă cam aceeași linie de evoluție ca și colegii lui reprezentativi din Apus. La început izolat în atmosfera artei noastre și fiind pictor într'un sens foarte sănătos, obișnuit cu strângerea volumului și al caracteristicului omenesc în linearul caricatural. Iser s'a îndreptat fără de șovăire de acea fază suverană a picturalului, din care reușește să desprindă astăzi, operele lui cele mai reușite. O voință rară, care în fond se identifică în întregime cu o degajare foarte firească de expresie artistică ce crește neconștient în viziunea acestui pictor matur, i-a condus pașii spre ținte înalte și culmi. Timp de mulți ani, pictorii noștri de vază spuneau că Iser ar fi numai un excelent desenator, nicidecum însă un pictor. Să fi fost frica de o concurență ce grăia din acești colegi cu pretenții critice? Sau numai neînțelegerea pentru o tehnică mai aspră și mai năvalnică decât a lor? Astăzi Iser e — alături de alți trei artiști proeminenți și fiind în

unele privințe mai presus de ei, în altele mai prejos — un pictor mare printre pictori, un desenator neîntrecut și singurul gravor de seamă din cuprinsul artei contemporane românești. Încercând prin purgatorul deseori necesar al înrăuririlor temperamentul puternic al artistului a reușit să-și cucerească o întreagă zonă deosebită în pictura din zilele noastre. Prelucrând în sine atâtea elemente figurale și priveliști românești sau de factură balcanic-orientală, transpunerea tendințelor din Apus în arta lui Iser a salăturat întotdeauna pericolul imitațiilor eftine. Altminteri și personalitatea deslușit conturată a pictorului n'ar fi îngăduit aceasta. Iser e astăzi un pictor cunoscut și prețuit în Apus, dar n'ar vrea să fie niciodată numărat printre pictorii francezi sau măsurat cu normele obișnuite acestora; e numai — cum mi-a spus însuși artistul — „un membru corespondent al picturii contemporane din Franța“.

Evoluția artistului până la faza actuală, înfățișată de expoziția din sala „*Ileana*“ a *Căminii Românești* și profund determinată, în întregul ei miez de viață, printr'o tehnică destinată și suverană, printr'un pictural de suplă calitate ce strânge totodată în sine atâtea elemente sculpturale și legile interioare ale unor compoziții și așezări în cadru de ținută monumentală, s'a putut clar urmări mai ales dela 1918 încoace. În iarna aceluși an, marea expoziție a lui Iser, deschisă într'o sală a *Ateneului Român*, mi l'a arătat pentru întâia oară în vigoarea și diferențarea flexibilă a neobișnuitului său talent. Linia colțuroasă și ruptă, care încântase ani de-a rândul admiratorii caricaturilor semnate de Iser, mai domina cu îndârjire, iar vehemența organică a culorilor se desfură printre contururi așiderea unui plăcut surplus, de care, însă nu întotdeauna era neapărată nevoie. Mai domina și detaliul linear în alegerea motivelor, în cele caracteristice prinse dulapuri ale anticarilor de lângă malurile Dâmboviței, în scenele din război, în naturile moarte cu ceșcuțele de cafea turcească, în portretele lui Aristide Demetriad și Elvira Popescu, în toată evocarea vieții noastre țărănești, ce însemna și ea un pol opus evocării de multe ori dulcege a lui Grigorescu. Cine a văzut atunci acea pereche de „Oameni buni“ — săteni umili, simpli credincioși și nespuse de apropiați de pământ — pictată de Iser, va admite că și stadiul linear al artei lui a ajuns la expresii de o rară complexitate, deși uneori detaliul decorativ tot mai tăia și sfărâma formele mari. O multime de desenuri colțuroase și întărite de tușuri capricioase ne-au convins atunci pentru întâia oară că Iser poate sta pe drept alături de cei mai celebrii desenatori ai timpului, alături de Pascin, Grossmann, Matisse Kubin, Th. Th. Heine, Gross și Dix, dar și deasupra lor.

În arta lui Iser, trecerea la predominarea cu-

lorilor absolute s'a împlinit apoi în cei doi ani următori și ne-a fost înfățișată în prima expoziție din sala „Mozart”, deschisă în iarna anului 1920. Peisagiile de pe malurile Bosforului și cele din Balic, tipurile orientale și zidurile colorat umbrite sub refrângerile razelor sudice au sprinjinit mult noua tendință ce dorea să cuprindă cât mai independente valori coloristice. Acorduri răsunătoare, legate dintr'un verde plin, din ultramarinul intens al cerurilor, dintr'un roșu greu și din nenumăratele nuanțe ale culorilor de pământ, se avântau din aceste lucrări. Expozițiile *Artei Române* ne-au lăsat să urmărim apoi toată cucerirea peisagiului din Dogroea Nouă pentru pictura noastră, ca și pătrunderea în firea populației tăărăști din acele locuri. Nici un alt pictor român n'a înțeles atât de bine ca Iser caracteristica fundamentală a Tătarilor din Cadrilater, nici unul nu i-a așezat atât de monumental în cadrul peisagiului.

Culorile veșmintelor nu mai sunt simple pete decorative, ci se leagă în falduri mari și destăinuitoare de căldură și primitivitate interioară. Infățișarea Tătarilor a fost artisticeste pe deplin înțeleasă numai de Iser.

A doua mare expoziție din sala de „Mozart” ne-a arătat, în iarna anului 1923, neobișnutele progrese, dar și înrăuririle deslușit contopite în arta pictorului nostru. Eforturi deosebite se cristalizează în câteva compoziții mari, statornicite în culori mai rigide decât cele din trecut. Întoarcerea picturii, noui din Franța la culorile de pământ și la rotunjirea mai sculpturală a planurilor l-a determinat fără îndoială și pe Iser să-și îndrepte drumul spre aceste ținuturi de expresie artistică. Liniă ruptă, colțuroasă, scofălcită începuse să dispară aproape în întregime din uleiurile, dar și din acuarelele artistului, iar contururile căutau să strângă în rotunjimi, nu rareori chiar oarecum riscate și forțate, îmbinarea planurilor ce ducea greutatea principală a compozițiilor. Dar impresia generală, lăsată de bogata expoziție nu putea fi nici decum numai aceasta, căci tablourile erau legate între ele de foarte variate aspecte interioare și de înrăuriri. Din structura picturală a tablourilor și nu mai puțin din alegerea aproape tipică a motivelor se puteau lesne ceti înrăuririle primite de la Cézanne, Derain, Friesz și Henri Rousseau. Fiește că aceste înrăuriri n'au rămas nesuținute și neprefăcute de puternica individualitate a artistului, fiește că Iser n'a fost nici odată un imitator, ci mai degrabă un pictor care nu s'a sfiit să mai învețe ceva și dela alții pentru a-și îmbogăți propriile mijloace de expresie picturală. Toate acele motive vegetative, văzute în locuri sudice ale Franței ca și gama verdelui și concepția elementelor figurale în revărsarea caldă a plantelor ne-au vorbit de apropierea u nei anumite faze din opera lui Othon Friesz, pe Cézanne l'am recunoscut chiar în conturul unu motiv de munte și în felul cum planul alb a unui zid era așezat în cadrul peisagiului apropiat în toată construcția planurilor. Urme din Derain și Rousseau se iveau în pastă, în culorile de pământ ale nudurilor și în câteva naturi moarte ce păreau oarecum izolate în cadrul expoziției și prea voite în aspectul culorilor „pri-

mitiviste” și stinse. Constatarea acestor înrăuriri, nu ne-a hotărât, însă nici o clipă să ne îndoim de învingerea elementelor străine în substanța artistică, fășnită din cel mai curat domeniu suflesc al pictorului.

Eforturile făcute mai târziu pentru o cucerire desăvârșită și personală a picturalului ne-au fost arătate apoi în prima expoziție din sala „Cărții Românești”, văzută acum doi ani. În acelaș timp Iser a căutat să se desbare cât mai mult de influențele din Apus, potențând în toate compozițiile lui nota specific orientală și întârind contrastele de culori ce se legau totuși în valori armonizate. Intre un roșu plin sau aprins și tonuri albastre se închegau planurile grele în rotunjimile lor plastice, între un alb ferm și rece și un verde puternic se țesea ritmul împovărat al compoziției. Ce mai păstrase cu doi ani înainte, o răsufare prea dinamică, deveni acum statio, odihnitor, liniștit de atmosfera caldă și sensuală a sudului. (Acuarelele mici însemnau excepții neimportante). Volumul era mai întotdeauna strâns în arcurile mari ale conturilor, adevărate bolți de carnație se desfătau, și-atunci când pitorescul creștea mai ușor și mai neturburat de forțe sculpturale, revărsându-se larg, — ca în acele „Nud mare pe fotoliul roșu” — plinătatea aproape excesivă a culorilor transpunea totul pe o gamă mai mult decât majoră. Astfel Iser ajunse dela colțuri, cioburi de materie și rupturi la tendințe sferice. Nimic arbitrar în acuarelele constructiv fixate numai de câteva pete lesne așternute. Măestria meșteșugului se arăta în atâtea cazuri, care pentru alții devin penibile încercări. Dar odihna monumentală încă părea oarecum voit închisă, puțin exagerată cu ajutorul unor mijloace ce nu se contopeau fără de urme în întregul de substanță sufletească al tablourilor. Caracterizarea populației mahomedane din Cadrilater reușește să ajungă la culm; nebanuite. Un cap de bătrân pare tăiat din lemn de nuc; barba lui e musc vestejit. Trupurile femeilor cresc supra-naturale așijderea unor colosuri, care nu sunt altceva decât incarnațiuni ale căldurii spiritului oriental, legat de humă, de mireasma mădularelor în-sorite.

Astăzi Iser e, în multe privințe acelaș și totuși altul: cu mult mai degajat decât acum doi ani, și mai pictural în înțelesul obișnuit și clasic al cuvântului. Poate ceace vrea și se simte îndepărtat de orice ornamentație decorativă. Expoziția actuală din sala „Ileana” a Cărții Românești ar sta alături de aceea deschisă acum nouă ani la Ateneul Român ca Bateba lui Rembrandt alături de o lucrare valoroasă a tânărului Courbet. Apucăturile foarte interesante, dar și prea dârze ale tinereții au dispărut. (ceace n'ar vrea să însemne, însă că Iser, cel veșnic tânăr, s'ar fi apropiat de simptomele bătrâneții!) Compoziții mai mari, nuduri și peisagii în ulei, gouachele, minunatele acuarele și gravuri sunt mărturiile nouilor progrese făcute de neobositul nostru artist. Înainte de toate, calitatea picturală a lucrărilor ni se înfățișează astăzi într'o fază cât se poate de firesc crescută și ușor exteriorizată. Din prima clipă recunoști lucrul de meșter realizat liniștit și într'o ținută de grand-

seigneur. În alăturarea culorilor e parcă ceva asemănător cu nepăsarea și cu siguranța lui Goya, transpus, firește, în atmosfera artistică a timpului nostru. Tendințele sferice s'au mai cumintit, vehemența punerii planurilor rotunjite în cadru s'a potolit. Detaliul pictural e cu mult mai diferentat decât în trecut, orice pată minusculă își are însemnătate organică în compoziția coloristică a tablourilor. Surplusul mare față de lucrările de acum câțiva ani rămâne, însă faptul că deși planurile sunt mai suple și mai detaliat pictate formele mari, monumentale, n'au suferit întru nimic din pricina aceasta, ci cresc din plasa fină a pastei, dau împreună cu detaliul și din întreaga lui factură, o unitate rară. Pictorul s'a apropiat mult de natură, de expresia amănuntului fără a pierde ceva din forța lui stilistică. Nici o părțică interioară a individualității acestui stil de maturitate nu e suprapusă sau desprinsă de intenția culorilor, care nu mai rotunjesc planurile fără a lua în considerație influența hotărâtoare a luminii. Intre rupturile de ordinioară și tendința sferică de acum doi ani, care ambele porneau oarecum dela organizările launtrice ale desenatorului Iser, se desvoltă acum viața largă, sudică balcanică sau românească; tolănesc nuduri sensuale ori se adâncesc peisagiile din centrul Franței sub resfrângerea tihnită a unui cer în tăcere. Cât element dramatic se avântă din marile compoziții din timpul războiului! În faza actuală a picturii lui Iser e numai vitalitate epică, e povestea lentă a culorilor care, pe lângă altele, mai conțin și destul lirism. Tocmai peisagiile din Franța ne arată limpede cât de mult s'a îndepărtat artistul de intențiile și incursiunile grafice din trecut. Aci totul e numai pictură și joc potolit de culori, e pictură de cea mai bună calitate. Înfașurarea înreagă a facturii nu mai vrea să fie prea modernistă; din potrivă: tăcerea peisagiilor ne aduce puțin aminte de lumea flamandă. Până și motive turburătoare s'au limpezit și claritatea domină. Din mii de nuanțe de roșu și verde se încheagă o melodie, care numai pentru ochi needucați nu păstrează subtilități prețioase și adevărate ghivaere în plasa valorilor.

Acuarelele din Franța, prinse într-o tehnică largă și jucăușă, se îndreaptă uncori spre alte direcții. În ele indicația grafică, deși foarte ușor însemnată mai domină des, iar motivele --

plaje populată de o mulțime de figuri -- ne aduc aminte că trei dintre matadorii desenului contemporan, ce se numesc *Pascin*, *Dufy* și *Grossmann*. (Constatarea aceasta nu vrea să spună altceva decât că suprapopularea fragmentelor din natură a ajuns să placă foarte mult, devenind chiar un fel de modă). În aceste lucrări, ca și gonachele dense realizate în lunile din urmă în România siguranța uimește. Multe dintre gouache au vigoarea culorilor de ulei. Tăcăncile văzute de Iser sunt parcă numai pretexte pentru alăturarea unor valori frumoase și răsunătoare, dar păstrează totuși caracteristicul românesc. Nici un pictor din Franța de azi n'ar fi în stare să priceapă astfel nota esențială în exteriorul, în ținuta acestor oameni și în îmbrăcămintea lor. Și tonurile calde se leagă organic cu cele reci sau aspre, se împletesc ca sunetele din diferitele registre ale unei orgi.

Gravorul Iser, pe care publicul nostru nu-l cunoaște decât numai din „*Prima expoziție a graficii noui românești*”, organizată de Fundația Culturală „Principele Carol” în Sala Grigorescu, se află de asemenea pe calea unui progres neobișnuit. Era de așteptat ca neitrecutul nostru desenator să devină și unul dintre puținii gravori importanți din cuprinsul artei românești. Iată însă că așteptările au fost întrecute de tirajele noi în tehnica unui întreg șir de acuaforte și „pointe-sèche”-uri. La început Iser făcuse din grafica gravurilor un gen foarte apropiat desenului, astfel că nu se ferea nici de elemente mai arbitrare mai puțin hotărâtoare în ce privește echilibrul formal și construcția compozițiilor. Acum *inciziile* lineare și exacte strâng volumul cu siguranța încăpățanată a unui tăis de cuțit, fără ca stilul să fie negativ înrăurit din această cauză și fără ca umbrele catifelate să devină reci sau nefirești într-o astfel de vecinătate. În țesătura ritmică întărită de alb și negru înflorește așadar încă un fel de întrupare a lumii.

În faza ei de astăzi, pictura lui Iser e o realitate de format european, o bogăție nebănuită de repede crescută ca o pădure exotică, plină de foc și de suctul vegetativ al yoinței. Iser va rămâne, chiar dincolo de orizontul României, un artist mare.

OSCAR WALTER CISĂK

D R A M A Ș I T E A T R U

IRMA Ș I E M M A G R A M A T I C A

DUPA moartea Eleonorei Duse, „cea cu mâinile frumoase”, dupăcum i se închina d'Annunzio în fruntea unei pieșe pe care artista o inviase de două ori: în sufletul creatorului ei și pe scenă, în Italia bogată în armonioase și surprinzătoare superlative, gloria rampei și-o împart cele două surori: Irma și Emma Gramatica.

Crescute și ele la școala Dusei, primesc dela

ea darul unui minunat meșteșug, deosebindu-se totuș de uriașa lor premergătoare prin nuanța temperamentelor, cari pe cele două artiste de astăzi, le apropie mai mult de însăși esența sufletească a rasei lor.

Duse se singulariza, nu numai în Italia, dar și în rândurile tuturor artiștilor dramatici de pretutindeni, printr-o minunată facultate de de-

materializare. Era permanent întovărășită, pe scenă de un halo subtil, în puterea căruia toate valorile realizate de jocul său, căpătau o rezonanță lirică și adâncă în același timp, ca un fel de înspăimântătoare și fermecată corespondență cu lumea contururilor vagi de unde răsbătea până la noi, surd și obsedant cântecul cel mare al forțelor necunoscute, în care se scaldă biata noastră viață. Antena aceasta subtilă, vibrând pe texte pe care le împlinea, era Eleonora Duse, legată numai prin limbă, școală și o infinită sensibilitate și delicatețe de meridionalismul ei, cu care asocia totuși rezonanța adâncă a altor ținuturi.

Deosebindu-se de această personalitate rară ce se desfășura pe zone largi de suflet, pe care le integra în creațiunile ei, surorile Gramatica stau mai mult legate, și deci mai reprezentative, de calitățile și învățăturile neamului lor, bogat în tradiții și personalități artistice.

Născute în Italia de nord, fiice de sufleur, au crescut în teatru, dobândind astfel acel dar rar și prețios care se amalgamează sufletului în primii ani plastici ai copilăriei, când aceasta se desfășoară în preajma și în atmosfera unei stăruitoare discipline.

Teatrul, în tot complexul său de meșteșug și viață, de viață mai ales, atât de liber înflorită și tranșant colorată în cercurile vagabonde — după o mare tradiție — a artiștilor italieni și astăzi, s'a topit strop cu strop în sufletul celor două copile de odinioară, plămăindu-le.

În devenire, talentele respective dând putere și realizare acestor predestinate începuturi, au creat pe Irma și Emma Gramatica.

Irma, cea mai mare dintre surori, urcă astăzi iarăși pe scenă după o pauză de câțiva ani. A servit în primul rând, cu creațiunile sale, literatura dramatică italiană. Una din cele mai frumoase piese ale lui d'Annunzio, „Fiica lui Jorio“ a fost creată de ea. Emma, cea mai cunoscută, a ocazia recentului turneu, s'a încercat mai mult în repertoriul modern al tuturor literaturilor, de la Bataille la Ibsen, de la Barrie la Schönherr.

De o emotivitate mai adâncă mai sobră în gesturi, Irma Gramatica păstrează încă urmele unui clasicism dintr'o veche tradiție, pe care o trece în tipare netede și puternice. Regret că nu am putut-o vedea într'o tragedie în versuri. Presimț în această artistă o mare înfăptuitoare de eroine tragice, purtate de un sentiment puternic până în clocotul nimicirii. Ar servi Irma Gramatica un asemenea personajiu — bănuim din puținul pe care ni l-a dat și cu care încercăm să-i încheșăm întreaga sa personalitate — printr'o interpretare cumpănită și minunată, alcătuită din patos și adâncuri sufletești, în același timp, ținute într'o imediată realitate, comunicată spectatorului de seria gesturilor transitorii, rotunde, nouă corespunzând unei bogate inventivități.

Mai zigzagată, punând mai mult temei pe expresivitatea gestului frânt, lipsită oarecum de arcurile pure ale surorii sale, Emma Gramatica, se destinează, prin însuși temperamentul său, dramei moderne.

O inteligență remarcabilă o împinge mai mult spre mozaicul de gesturi, spre așa numitul rol de compoziție în care excelează, dându-ne câteva exemple într'adevăr minunate, cum ar fi de pildă: în rolul portăresei din „Medaliile bătrânei“ a lui Barrie, sau în actul întâi din „Nora“ lui Ibsen.

Sentimentul minor, îi răușește în primul rând și îl plasticizează cu o neîntrecută artă. Astfel bucuria agitată a bătrânei, rămâne unul dintre cele mai frumoase lucruri pe care ne-o fost dat să le vedem.

De asemeni actul broderiei sufletești, actul întâi din „Nora“, atât de greu de redat, de vreme ce nu repauzează pe expresivitatea unui sentiment puternic ci pe o infinitate de trăsături caracteristice, având ceva din tehnica desenului statuar dinainte renașterii, care se baza pe valoarea liniuțelor fine prăstăuse, Emma Gramatica l-a detaliat minunat. E un act de mare importanță în economia generală a piesei creșd contrastul cu celelalte. El e însă, în majoritatea cazurilor mult mai amorf, în jocul altor interprete cari au mâna mai puțin abilă, și cari nu pot contura expresiv drumurile subțiri cari duc în infinitate de arabescuri.

Ceeace leagă pe aceste două mari artiste surori, dându-le o notă comună este, fără îndoială, școala lor. Verismul italian, trecut cu mult rafinament prin aceste două personalități artistice, lasă urmele sale de școală națională, arătându-se însă sub cea mai prielnică lumină.

Discreția și arta celor două Gramatica, ridică acestui fel de a juca, puțin aspru în plinătatea lui, tot ceeace poate să se opună unei superioare creațiuni estetice. Urmele acestei maniere însă amalgamate atâtor invențiuni și mlădierii, lasă un parfum specific, o neegalată savoare în jocul marelor comediane.

Alături de Irma și Emma Gramatica, un tânăr, d. *Memmo Benassi*, s'a remarcat, din prima seară, ca un artist cu merite cu totul deosebite.

D. Benassi a jucat până în ultima zi, ca partener al Eleonorei Duse. Și el a trecut deci pe la aceeași școală din simplificare și de expresie.

Spre deosebire de partenerii sale de astăzi d. Benassi evoluează și realizează într'o formulă, foarte impresionantă și de mare artă din ce în ce mai sintetică. Patos, vibrație, emoție, totul este căutat prin logodirea glasului cu privirea, ajutată de gestul cel mai mic, încărcat de putere.

Creațiunea sa din luptătorul Scopian din „Medaliile bătrânei“ stă alături, cu toată cinstea de creațiunea Emmei Gramatica.

Turneul trupei italiene, a avut o mare valoare artistică și a fost de mare influență culturală.

RATAȚII

PIESĂ ÎN 11 TABLOURI DE DL. H. R. LENORMAND

ALATURI de formula găunoasă a teatrului de succes de odinioară, sarbădă și susținută numai prin cuplete amoroase de un Bataille, în Franța dinaintea de război scria un teatru bizar și necăutat, alcătuit ca o gravură, din linii sumbre, cu neliniștite cuprinsuri, H. R. Lenormand.

„Omul haotic”, de la începutul veacului acesta, care se sbătea sub placiditatea burgheză cu venituri sigure, aventuri și călătorii de uitare se frământa în opera acestui ombrat de desinteresul general, care-l așeza între un teatru de groază și unul de experiență.

Astăzi pânzele au căzut. În roman, în poezie, în doctrină, Franța își desvăluie resursele sale generoase, posibilitățile ei mari de creare și devenire, în concordanță cu ritmul vremii. Pretutindeni sufletul cel nou își face loc. Doar în teatru întârziează, de vremece Claudel nici astăzi nu este jucat, iar Lenormand e un nume nărăsunător încă, în fața marelui public.

Drumurile sunt deosebite, firește, ale celor doi scriitori prin structura intimă a personalității lor; ele sunt unite totuși în fața unei formule de tranziție opace și necristalizate.

La noi teatrul „Caragiale” era firesc să îl alege pe acest necunoscut publicului românesc, și bine a făcut, urmând astfel programul pe care și l-a impus.

„Ratații” sunt povestea tristă a celor înfrânți. El e autor dramatic, ea actriță. Amândoi sunt mediocrii fără chemare și totuși obsedați de strigătul acela de sirenă care a pierdut pe atâți, întotdeauna. Alături de război și molimi, arta este unul dintre cele mai pustiitoare flagele. E un zeu mare și crud care cere jertfe multe, pentru a unge, dintre mii de sacrificiați, un ales.

Sunt foarte scurte stațiuni epice, tablourile cari desfășoară povestea aceasta. Pentru necesități tehnice, la noi, piesa a fost reprezentată în 11 tablouri în loc de 14 procedându-se, câteodată, la eliminarea completă, iar, altădată la contopirea lor. Nimic organic nu a fost atins din dramă; poate numai obsesia atmosferei a fost mai ușurată, rezultat după care nu a alergat autorul.

El și ea se răboiesc din viața cotidiană pentru un ideal spre care tind, un ideal artistic. Tragedia se îndeplinește, tragedia tuturor rataților de altfel, prin întoarcerea acestui ideal, al artei împotriva lor.

Între absurdul cuceritor, tiranic și sălbatec, și măcinarea zilnică a vieții, cu tot alaiul ei de

mizerii morale și materiale, cei doi eroi se sbat, cedând din ce în ce și într-o parte și în cealaltă.

Niciuna din suferințe și ignominii nu le sunt cruțate nici în registrul pământesc, nici în cel pe care l-au visat, trandafirii. Și aceste două povești, pentru a da o lume, o simfonie a tuturor infirmităților sufletești, sunt încadrate în ființe vechi sau nouă, toate purtând aceeași cruce.

E pasta lor însă mai grosolană, toți având o trava aceasta în ei, și rezistând. Ceeace face deosebita artă a lui Lenormand din „Ratații” este fără îndoială subțirimea analizelor psihologice.

Cutele mărunte ale sufletului, pe care, ca pe o ramură de evantai strâns, doar me paleta strălucitoare alături de firul corupător, sunt desfăcute cu pasiunea și priceperea pe care acest scriitor a învățat-o dela ruși, dela Dostoiowski, în special. Tot rolul Lui, e o minunată și artistică planșă de anatomie sufletească.

Alături de aceste calități de minunat artist. Lenormand isbutește să găsească forma cea mai expresivă pentru redarea, dramatic, a acestei colecții de amănunt, mediocru, în înțelesul materialului de întrebuințat pe teatru.

Într-adevăr, la Lenormand și nu numai în „Ratații” dar în tot teatrul său sentimentele nu au nici robustețea, nici tăria stărilor de suflet cari produc marile ciocniri și deci marile acțiuni, pe scenă.

Pentru a putea, deci, comunica un caracter făcut din linii mărunte trebuie o tehnică specială, de obsesie, o revenire, un refren al caracteristicilor, cari încetul cu încetul să închege în fața noastră personajul dorit de autor. Și această tehnică ciudată dar expresivă — mai ales ciudată la epoca la care a început să scrie—Lenormand o trece prin toată opera sa dramatică.

Cu multă simplificare, sintetic, deci într'un gen care nu putea decât să se îmbine cu drama ce se reprezintă, „Ratații” au fost o izbândă a noului teatru „Caragiale”.

D. Al. Critico, un tânăr artist harnic și cu multă credință în arta sa, ne-a reapărut, după o mai îndelungată lipsă, sporit ca personalitate artistică. Un meșteșug mult mai perfecționat și o sensibilitate care, își găsește astăzi drumul celor mai delicate ale sale înregistrări fac din d-sa, un artist de o remarcabilă valoare.

D-na Dida Solomon-Callimachi și-a găsit, cu acest spectacol, o binemeritată satisfacție de directoare entuziastă.

ION MARIN SADOVEANU

C R O N I C A M A R U N T A

MULȚI vor întoarce în mâini, fără să știe ce să facă cu ea, așa cum o întorc eu acum, cartea aceasta: *Rumunsti prosaikové* (Praha 1927). Cei mai de seamă scriitorii în proză ai noștri au fost puși aci să vorbească în limba cehă. Iată de pildă pe Caragiale. Știti începutul „Făcliei de Paște”: Lejba Zibal Kremar z Podeni, stojí zamyslen u stolu pod loubim pred kramem ocekavaje dostavnik, kterytu mel jiz davno byt; je opozeden skoro o hodinu. Leiba Zibal, hangiul dela Podeni, stă pe gânduri la o masă sub umbrarul de dinaintea dughenii, așteptând diligența, care trebuia să fi sosit de mult; e o întârziere de aproape un ceas.

Și la fel sună Iorga, Kogălniceanu, Russo, Alecsandri, Ion Ghica Bălcescu, Maiorescu, Eminescu, Gârleanu și Densușianu, Doamna J. Huskova Flajshansova le-a pus în gură această nouă limbă. Ii privim uimiți și nu-i mai recunoaștem, ca într-un carnaval de măști, în care stau cerc, fără să vrea să se destăinuie, atâția scumpi apropiați. Carnavalul acesta e însă literatura universală.

Și mi-aduc aminte deodată, de dealul cu cetatea arsă de Francezi sub Napoleon, dela Bratislava, cu arcuri de fereastră baroce la care nu mai întinde perdele decât cerul sau cu balcoanele fără parapete deasupra Dunărei; de dealul Spielbergului dela Brno, unde a suferit Pellico și astăzi visând în verdeață peste un oraș de fabrici și de biserici; mi-aduc aminte de dealul cu turlele aproape rusești ale mănăstirii dela Strachov, de unde, acum toamna, se vede dedesupt prin cascadele roșii de frunze, Praga de aur. În cele trei mari orașe ale Cehoslovaciei, în capitala Slovaciei, Moraviei și Boemiei toate universitare, limba noastră se cultiva cu grijă. D-na Huskova într-un loc, fiul lui Jarnik dincolo, abatele Zavoral și institutul cehoromân, aci, dela catedră sau în societate, o fac zilnic. Cine se abate prin aceste părți se simte ca acasă, în cercurile cele mai alese. Probleme de literatură sau de cultură generală îl întâmpină, cu cea mai bună și mai nouă informație, și chiar Românul bine documentat e pus uneori la desul de grele încercări. Această la Praga, la Bratislava, la Brno! Se pot număra orașele noastre, în care un Ceh să aflu aceaș primire și o mirare la fel pentru literatura și cultura de acasă, discutate fără greș în limba proprie? Întrebarea cuprinde n sine și răspunsul, sau datoră care ne așteaptă. „Prozatorii români” cu luminoasa introducere care e o scurtă istorie a literaturii române, scrisă de alcătuitoare, d-na Huskova, pe lângă rostul cărturăresc, izbește și în această aducere aminte ca într-un gong de bronz.

Să-i ascultăm răsunetul și să ne încingem, călugărește, în curmeele muncii.

S

Solomonarii daco-români apar în legătura lor cu Salamanca iberică, în volumul cel nou al d-lui Al. Popescu-Telega: *Asemănări și analogii*

în folkorul român și iberic. Solomonarul adevărat rămâne și aici poporul fără nume, care se mișcă prin veacuri creind dintr'un fond ascuns Miorițe, Săbărcle, proverbe sau descânțece. În câte o lucrare, ca aceasta, el e prins câteva clipe, nu în isprava de poezie rămasă și mai departe anonimă, ci în neastâmpărul lui călător dela o peninsulă latină la alta, pe drumuri de trarshumanță, care într'o asemenea întindere, își pierd aproape înțelesul. Dar tocmai de unde mintea obișnuită se oprește începe solomonarul. Apropierea mari, dintre cele două folkloruri, nu pot fi lămurite printr'o cercetare de învățat, care ajunge, fără să vrea, să facă auditori la universitatea dela Salamanca, din babele-cloaște ale satelor moldo-valahe. E o treabă ea însăși de solomonar, de știință a lui Solomon amestecată cu magie medievală. D. Telega o încearcă. Printr'un cuvânt de vrajă cele două folkloruri se leagă. Ne simțim, două ceasuri, cât ține cetirea celor o sutădouăzeci de pagini, luzitani și iberici.

Incolo, după trezire, cred că materialul adus în sprijin e foarte viu. El descopere deodată viața de totdeauna care bate subteran în tot corpul omnirii și scoate în puncte diferite, din Malaezia până în Groenlanda, mituri și credințe asemănătoare. Sufletul local nu etopleşte decât la amănunt făcând din el astfel temeul. De aceea etnografia și folklorul se păstrează aceleași în adâncime și nu se diferențiază, în desen și culori, adică în construcție inteligentă și în simț estetic, decât la suprafață. Săpăturile, în acest domeniu, îi interesează numai pe solomonarii teoriei. D. Popescu-Telega a izbutit să fie unul, cu multe sugestii, întrebări și treceri. Până și titlul a vrut parcă să se facă mai adânc. Ce înseamnă oare: Asemănări și analogii? De ce nu s'a hotărât pentru unul din cuvinte? Ori în limba solomonarilor ele, având două izvoare etimologice deosebite, au și două înțelesuri altele? Cartea e scrisă precum era știința de pe vremuri, ca să se poată citi. Un grațu pietros și de sfat isteț îi dă un farmec propriu.

2

Romanul Catherine-Paris al Principesei Martha Bibescu aduce cu el două probleme. Ne-ar veni mai greu s'o cercetăm aici pe cea dintâi. Ea e una de judecată literară. Dar întâmplările acestei române, care se leagă de un Paris fermecător ca o stampă descoperită într'o zi de plimbare pe cheiurile Senei de Anatole France, nu intră în literatura română. Principesa ca scriitoare nu e a noastră.

Problema a doua e de ordin mai mult cultural. Dintr'o pricină sau alta, tradiție în familie, care rareori e mai veche de o sută de ani când duce în plin fanariotism, expatriere de bunăvoie sau ambiție pentru un cerc de cititori european, avem câțiva scriitori români de limbă franceză. M'am gândit la cei mai cunoscuți și cari nu-și tăgăduesc legătura cu noi, Principesa Martha Bibescu, Elena Văcărescu. Panait Istrati. Înțeleg

zicând, nu-și tăgăduesc legătura cu noi, mai ales alegerea subiectelor și atmosfera generală a operei. Ei aduc totdeauna în noua literatură ceva exotic și sunt prețuiți și ca atari.

Dacă am avea o producție a cărții organizată, romanele sau versurile acestui fel de scriitori ar ieși în același timp și în românește. Ni i-am însuși chiar fără voia lor. Fântânile de frumusețe ar curge de cele două părți ale zidului ridicat între Apus și Răsărit. Literatura română s'ar spori cu mai mult decât simple traduceri iar sufletul român contemporan, cu preocupări și mândrie pe drept câștigate. Producția cărții e lăsată însă între noi la o voce nesupravegheată. Editurile mari nu tipăresc traduceri, iar celelalte, care uneori nici nu tipăresc altceva, au un program cu totul comercial. Statul n'a descoperit încă problema. Și astfel scriitorii români în altă limbă decât românească, rămân pierduți scrisului nostru pentru totdeauna. Starea nu trebuie lăsată să se menție.

Stăruiam acum câțva timp să se înființeze, pe lângă unul din ministere, care are în seamă bunăstarea literelor o mică editură de traduceri. Planul era mai întins și poate odată vom scrie despre el; o parte a lui cuprindea însă tocmai acest fel de scrieri. Dintre cele mai noi, nu numai vrednice, ci chemate neapărat să treacă în zestre noastră era: „Isvor, țara sălcilor“, de Princesa Bibescu. Cercetând atunci, am aflat că traducerea și fusese începută de mai multă vreme de d-na Elisa I. C. Brătianu care ne-a dat o dovadă luminoasă a iscusinței condeiului său în traducerea „Pandurului“ de Bucura Dumbravă. Iată nu numai traducătorul găsit, dar și calea ca traducerea să facă oarecare senzație, fapt pe care, dacă nici literatura nu-l disprețuește, o întreprindere de editură îl poartă cu sete. *Catherine-Paris* trebuie să vie numai decât după „Isvor“. Francezii l-au iubit pentru analiza acelor elemente care înlanțue pe un strein de Paris; noi, cu atât mai mult, pentru că streinul de față, eroul e o româncă, autoarea la fel și romanul cu mult ecou autobiografic.

Gândul se va împlini, foarte curând, pe o cale sau pe alta. Vom purta noi de grijă.

2

E o carte din care s'au desfăcut în câțiva ani o jumătate de milion de volume. Pentru ce fel de lume e scrisă? Cifra uriașe a răspândirii o spune singură. Nu oamenii mari sunt cei mai mari cititori, cu toate că ușor am fi ispitiți s'o credem, ci copiii. Cărțile care au ajuns cel mai mare tiraj sunt cărțile lor. Același lucru cu „Albina Maia și pățaniile ei“ de Waldemar Bonsels. Despre ea vreau să spun câteva cuvinte.

E o carte de inchipuire și de poezie, cum sunt toate cărțile iubite de copii. Îndoita ei însușire de frumusețe și de îndrumare, se vede numai decât din cei pe cari i-a ispitit cu gingașa sarcină a tâlmăcirii în românește. Unul s'a oprit la jumătate. Era, cred, Nichifor Crainic. Poate să-și dea oricine seama dacă nu e păcat, din „Povestiri despre bunul Dumnezeu“, pe care astăzi le avem datorită acestui condeiu iscusit. Al doilea e d. Ion Simionescu. Domnișoara a mers până la capăt. A mers de mult, dar a trebuit să se oprească la porțile unei edituri. E vremea ca manuscrisul să iasă la iveală.

Ca să dau o mai mare lărie cuvintelor mele decât cuvinte, am să încerc să transcriu în graiul nostru întâile semne de viață ale Maiei. Ar trebui altcineva, mai înzestrat, dar dacă prin puținul pe care îl pot împlini eu, vraja povestirii tot se va simți, își poate face da seama ce va fi când traducătorul ar fi cel adevărat. Iată începutul capitoului întâiu. Fuga de-acasă a Maiei:

„Albina mai în vârstă care-i dădu ajutor Maiei când deschise ochii în lume și se strecură din chilie afară se numea Casandra și avea mare trecere în știubeiu. Erau atunci zile foarte frământate, pentru că în poporul albinelor izbucnise o răsccoală pe care regina nu era în stare s'o înfrângă.

Pe când încercata Casandra usca ochii mari și lucioși ai micii Maia, ale cărei pățanii am să le povestesc, și căuta să-i pună în puțină rânduială gingașele aripi, puternicul știubeiu băzâia amenințător Mica Maia nu mai putea de cald și i-o spuse tovarășei.

Casandra se uită îngriată împrejur, însă nu răspunde numaidecât micuței. Se mira că un copil găsea așa de împurii ceva de zis, dar era adevărat că zăduful și înghesuiala erau aproape de nesuferit. Maia văzu trecându-i grăbite și fără întrerupere pe dinainte, albină după albină. Imbulzeala și zorul erau așa de mari că uneori una încăleca pe cealaltă, iar altele se duceau făcute ghem de-a rostogolul.

Într'un rând regina ajunsese până lângă ele. Casandra și Maia fuseseră împinse puțin la o parte, dar un trântor, un domn tânăr, prietenos și splicuit, le dădu ajutor. El făcu din cap Maiei și-și netezi cam mișcat perişorii strălucitori de pe piept cu piciorul dinainte, care le slujește albinelor de braț și mână.

— Pacostea e pe drum, zise el Casandrei. Roiul răsculaților are să părăsească orașul. Au și ales o nouă regină.

Casandra aproape că nu-l luă în seamă. Ea nici nu-i mulțumi măcar de ajutor și Maia simți lămurit că bătrâna doamnă se purta destul de neprietenos cu tânărul domn. De întrebare nu prea cutează să întrebe: întâmplările veneau așa de repede una după alta, că amenințau s'o covârșească. Neastâmpărul o cuprinse și pe ea și scoase un zumzet subțire și limpede.

— Ce te-a găsit? zise Casandra. Nu e și-așa zgomot destul?

Maia se liniști pe loc și-și ridică întrebător ochii la prietena mai în vârstă.

— Vino încoace, îi zise ea Maiei. Să încercăm să ne-adunăm ceva pe-aici.

Ea împinse pe Maia de aripa poleită, care era încă moale, crudă și minune de străvezie, într'un colț puțin umblat, înaintea unor dulapuri de fagure, pline de miere.

Maia rămase dreaptă și se opri la unul din dulapuri.

— Miroase aici de te slăvește, zise ea Casandrei.

Bătrâna arată iară foarte săcăită.

— Trebuie să înveți să aștepți, răspunse ea Fetică, eu am crescut primăvara asta mai multe sute de albințe și le-am dăscălit la întâiul zbor, dar n'am pomenit încă niciuna așa de ascuțită. Pari o fire în afară de obișnuit.

Maia se înroși toată și-și băgă amândouă de-

getuțele fragede dela mână în gură:

— Ce-i aia, zise ea sfioasă, o fire în afară de obișnuit?

— O, asta e ceva cu totul necuviincios, strigă Casandra, care se gândea de sigur la mișcarea de mână a micii albine și nu luase seama la întrebare. Acum fii cu ochii în patru la tot ce-ți spui, pentru că nu pot să-ți dăruiesc decât puțin timp. Noul copii s'au și furișat afară din chilii și singura mea ajutoare în catul ăsta, Turca, e peste măsură de muncită și s'a plâns în zilele din urmă de vâjâială în urechi. Așază-te ici.

Maia se supuse și privi cu marii ochi căprui la dascălița ei.

— Intâia rânduială pe care trebuie s'o urmeze o albină tânără, zise Casandra și oftă, e ca în tot ce gândește și face să fie asemenea celorlalte și să se gândească la bunăstarea tuturor".

Să lăsăm pe înaripata pedagogă, să-și spună mai departe sfaturile. Maia va porni curând în lumea largă, a florilor și a soarelui. Să cerem să pornească și cartea cu isprăvile ei. Mii de copii ridică atenți capul și așteaptă. Știbeul minunat să-și deschidă tainele. Dacă el a fost închis în casa de fier a „Culturii Naționale“, casa de fier a „Culturii Naționale“ trebuie să se deschidă. Albinele nu se cuvine să fie întăritate, și cu atât mai mult nu, o albină ca puține, cum e mica Maia.

S

Klingsor e o „revistă ardeleană“, cum își zice simplu în subtitlu. Conducătorul ei, scriitorul Heinrich Zillich în care tradiția literară săsească brașoveană și-a găsit un continuator vrednic, a vrut să facă mai mult. El s'a adresat colegial scriitorilor sau cugetătorilor români, pentru contribuții din care să reiasă preocupările de azi ale culturii noastre carpato-dumărene. S'a întâmplat ca unii din acei scriitori sau cugetători să răspundă.

În numărul din urmă, pe Octombrie, d. Ion Marin Sadoveanu scrie „Pe urmele dramei“. Pentru cititorii „Gândirii“, un rezumat sau o apreciere, sunt deopotrivă de prisos. Faptul singur are aur în el, și acela e al conducătorului revistei.

2

Între noi Enescu circulă într'un desen de trei linii, care e și el muzical. Desenul a prins numai ceva, ca un colț: un val de sunete. Am fi vrut subiectul reluat și de alte arte, pentru adâncire. Chiar în literatura noastră săracă în trășături biografice, a ieșit zilele acestea o carte, în care am descoperit tocmai ce căutam. Iată-l pe Enescu schițat încă odată, cu alte creioane, de artă mai puțin intuitivă și precisă și tocmai prin aceasta mai pătrunzătoare.

În ediția a doua a legendelor Bucurei Dumbravă, ieșită chiar acum: *Ceasuri sfinte*, e o bucată care se cheamă „Iconara de suflete“. Ea începe așa: „Era în întâiul deceniu al secolului al douăzecelea, în sala de muzică a unei doamne de viță mare“. Pentru o legendă în care se arată în pervazul geamului, cu strae albastre strălucitoare, și ingerul Adamantor, e un început destul de istoric. La fel sunt personagiile, deși ele nu se cunosc după nume, ci numai după chenarul de lumină tot altfel colorată și coborâtă tot de pe altă planetă, care le înconjoară într'o aură nevăzută ochilor obișnuiți. „Iconara de suflete“, se vede, e Carmen Sylva, iar violonistul tânăr și vestit din sală, care cântă din Bach, e fără nicio îndoială Enescu.

Bucura Dumbravă era o mare muzicală și o ființă de judecată aspră. Bucata ei e plină de Chaconna lui Bach și de jocul de flacări al legendei mistice. E o privilegiate rară pentru cei cari, intrând, primesc și cheia. O aveți acum. Căutați-l pe Enescu.

EMANOIL BUCUȚA

ISER

GÂNDIREA

I S E R

GANDIREA

ISER

GÂNDIREA

ISER

ISER

GÂNDIREA

A APĂRUT:

FUGA LUI ȘEFKI

ROMAN

DE EMANOIL BUCUȚA

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”.

PREȚUL 70 LEI

A APĂRUT:

TUDOR ARGHEZI CUVINTE POTRIVITE

POEZII

Edit. Fundația Cult. Principele Carol și Bibliofila.

Prețul 250 lei.

A APĂRUT

„INTUNECARE”

PARTEA I

ROMAN

DE CEZAR PETRESCU

A APĂRUT:

RAINER MARIA RILKE POVEȘTI DESPRE BUNUL DUMNEZEU

in românește de NICHIFOR CRAINIC

Colecția «Cartea Vremii». Prețul 30 lei.

In cursul lunii Noembrie vor apăre:

EMANUIL BUCUȚA: *Crescătorul de Șoimi.*

ION MARIN SADOVEANU: *Metamorfoze.*

ZAHARIA STANCU: *Poeme simple.*

AL. BĂDĂUȚĂ: *Note Literare.*

Toate in colecția „Cartea Vremii”.

CARTEA VREMII

COLECȚIE ENCICLOPEDICĂ
INGRIJITA DE NICHIFOR CRAINIC

AU APARUT:

1. EMANOIL BUCUȚA	LEGĂTURA ROȘIE nuvele.
2. CHARLES MAURRAS	VIITORUL INTELIGENȚII in rom. cu o introducere de T. Vianu.
3. ION PILLAT	SATUL MEU, VERSURI cu gravuri in lemn de Teodorescu-Sion.
4. LUCIAN BLAGA	FENOMENUL ORIGINAR studii filosofice.
5. H. IBSEN	PEER GYNT trad. in versuri de Adrian Maniu.
6. MIHAI D. RALEA	INTRODUCERE IN SOCIOLOGIE.
7. LUCIAN BLAGA	FAPTA joc dramatic.
8. D. IANCOVICI	SOCIETATEA NAȚIUNILOR
10. L. PIRANDELLO	HENRIC IV trad. de Al. D. Marcu.
11. V. VOICULESCU	POEME CU INGEBRI
12. OKAKURA KAKUZO	CARTEA CEAIULUI trad. de Emanoil Bucuța.
13. N. DAȘCOVICI	DUNĂREA NOASTRĂ

EDITURA FUNDĂȚIEI CULTURALE PRINCIPELE CAROL

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

REDACTORI: CEZAR PETRESCU ȘI NICHIFOR CRAI
GRUPAREA REVISTEI: LUCIAN BLAGA, VASILE BĂNCILĂ, EMANOIL BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU, OSCAR WALTER CISEK, N. M. CONDIESCU, DEMIAN, O. HAN, NAE IONESCU, G. M. IVANOV, ȂDRIAN MANIU, ALEXANDRU MARCU, GIB. I. MIHĂESCU, ION PILLAT, ION MARIN SADOVEANU, FRANCISC ȘIRATO, TUDOR VIANU, V. VOICULESCU

APARE ODATĂ PE LUNĂ

REDACȚIA: STRADA POLONĂ No. 38, BUCUREȘTI.

No. 11

NOEMBRIE, 1927

CUPRINSUL:

VASILE BĂNCILĂ: Autohtonizarea Filosofiei	273	EMANUEL BUCUȚA: Maximilian Harden	308
ION PILLAT: Cișmigiu de Toamnă	281	CRONICA LITERARĂ	
MARIA BOGDAN: Tăcere	282	G. CĂLINESCU: Hortensia Papa- dat-Bengescu	309
DAMIAN STĂNOIU: Mărfuirea lui Artemon	283	CRONICA PLASTICĂ	
DRAGOȘ PROTOPOPESCU: Vie- țile Sfinților	283	OSCAR WALTER CISEK: Iser .	313
P. MARCU-BALSȘ: Mistica Sta- tului	295	DRAMA ȘI TEATRU	
D. CIUREZU: Colnic	303	ION MARIN SADOVEANU: Irma și Emma Gramatica, Ratații	315
ZAHARIA STANCU: Soartă	305	EMANUEL BUCUȚA: Cronica Mă- runtă	318
IDEI, OAMENI & FAPTE			
ALEXANDRU MARCU: Regiona- lismul Cultural	306		

ILUSTRĂȚII

COPERTA: *Iser.*
REPRODUCERI: *Iser.*
DESEMNE IN INTERIOR: *Demian.*

ABONAMENTE: 1 AN, 350 LEI; 6 LUNI, 175 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI
ȘI AUTORITĂȚI, 500 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 500 LEI ANUAL
ADMINISTRAȚIA: GR. TEODOSSIU, STRADA LATINĂ No. 10

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—